

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Zuzana Tejnická

**Vliv novinářské praxe na politickou
komunikaci na přelomu 80. a 90. let 19. století**

Příklad Národních listů

Magisterská práce

Praha 2010

Autorka práce: **Bc. Zuzana Tejnická**

Vedoucí práce: **Mgr. Martin Sekera, Ph.D.**

Oponent práce: _____

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení: _____

Bibliografický záznam

TEJNICKÁ, Zuzana. *Vliv novinářské praxe na politickou komunikaci na přelomu 80. a 90. let 19. století: příklad Národních listů*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2010, 100 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Martin Sekera, Ph.D.

Anotace

Diplomová práce „*Vliv novinářské praxe na politickou komunikaci na přelomu 80. a 90. let 19. století: příklad Národních listů*“ pojednává o tom, jakým způsobem ovlivňovala novinářská praxe Národních listů politickou komunikaci mladočeské strany na přelomu 80. a 90. let 19. století. Jedná se tedy o období, kdy vrcholil politický boj mezi soudobými politickými konkurenty – stranou staročeskou a stranou mladočeskou. Nejdůležitější momenty vzájemného soupeření představují volby do českého zemského sněmu v roce 1889 a poté volby do říšské rady v roce 1891. Předmětem zkoumání diplomové práce je právě zachycení redakční organizace a podnikové praxe Národních listů v tomto období kulminování konkurenčního boje mezi staročechy a mladočechy, završeným v roce 1891 vítězstvím mladočechů v říšských volbách. Dále se tato diplomová práce snaží nalézt odpovědi například na otázky, zda Národní listy změnu politických elit českého národa v tomto období moderovaly plánovitě a koordinovaně, nebo jak se v tomto období proměňovalo složení redakce deníku, případně jakou politickou rétorikou se Národní listy řídily.

Annotation

The diploma thesis “*The influence of journalism on political communication in the late 19th century: case study Národní listy daily journal*” deals with the influence of the Národní listy daily journal on the political communication of mladočeská political party in the turn of eighties and nineties of the 19th century. In this period the political competition of mladočeská political party with staročeská

political party culminated. The most important moments of this time were represented by the Czech assembly election in 1889 and the empire parliament election in 1891. The aim of this thesis is description of editorial activities and business situation of the Národní listy daily journal in that period which is characterized by strong struggle of those two political parties, crowned by the election success of mladočeská political party in 1891. Moreover, the diploma thesis studies the Národní listy daily journal contribution to the change of political elites, how the editorial board of the Národní listy daily journal has been changed during this period or what was the political rhetoric of the Národní listy daily journal.

Klíčová slova

Národní listy, politická komunikace, politický tisk, mladočeská strana, volby 1889, volby 1891, česká žurnalistika, Julius Grégr

Keywords

Národní listy daily journal, political communication, political press, mladočeská political party, election in 1889, election in 1891, Czech journalism, Julius Grégr

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Rozsah vlastního textu diplomové práce je 146 556 znaků bez poznámkového aparátu a 172 783 znaků i s poznámkovým aparátem. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze, dne 20. 5. 2010

Zuzana Tejnická

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce Mgr. Martinu Sekerovi, Ph.D., za konzultování a rady, které mi při psaní této diplomové práce poskytnul.

Děkuji zaměstnancům LA PNP a ANM za jejich ochotu při vyhledávání materiálů pro tuto diplomovou práci.

Teze 1

Teze 2

Teze 3

Teze 4

Obsah

ÚVOD	13
1. POLITICKÝ TISK A POSTAVENÍ ČESKÉHO PERIODICKÉHO TISKU V PRŮBĚHU DRUHÉ POLOVINY 19. STOLETÍ	17
1.1 Stagnace a úpadek českého tisku v 50. letech 19. století	18
1.2 Oživení a rozvoj českého tisku v 60. letech 19. století	19
1.3 Kontinuální rozvoj českého tisku od 70. let do 90. let 19. století	20
1.4 Politický tisk	22
1.5 Charakteristika Národních listů a jejich srovnání s konkurenčními soudobými listy	23
1.4.1 Národní listy	23
1.4.2 Krásův Čas	25
1.4.3 Hlas	26
1.4.4 Národ	26
1.4.5 Politik	27
1.4.6 Národní pokrok – Pokrok – Hlas národa	28
1.4.7 Česká politika – Národní politika	29
1.4.8 Moravská orlice	29
1.4.9 Posel z Prahy	30
1.4.10 Čech	30
1.4.11 Německy psané listy Vaterland, Bohemia, Prager Tagblatt a Neue Freie Presse	30
2. NÁRODNÍ LISTY JAKO PODNIKATELSKÝ SUBJEKT	32
2.1 Ekonomická situace Národních listů	32
2.2 Stabilní zázemí a sídlo redakce Národních listů	35
2.3 Založení vlastní tiskárny Národních listů	36
2.4 Řízení personálního složení a finanční ohodnocení redaktorů deníku	37
2.5 Způsob redakční práce, obsahová struktura a grafická podoba Národních listů	44
2.6 Zajištění chodu podniku – administrace, výroba a distribuční cesty deníku	51
2.7 Řízení Národních listů a osobnost Julia Grégra	52
3. POLITICKÁ SITUACE NA PŘELOMU 80. A 90. LET 19. STOLETÍ	54
3.1 Počátky českého politického stranictví	54
3.2 Národní strana (staročeská strana)	55
	11

3.3	Národní strana svobodomyslná (mladočeská strana)	57
3.4	Volební systém a volby v letech 1889–1891	63
3.4.1	Volby do zemského sněmu v roce 1889	65
3.4.2	Volby do říšské rady v roce 1891	66
4.	NÁRODNÍ LISTY JAKO NÁSTROJ POLITICKÉ KOMUNIKACE	68
4.1	Národní listy jako orgán Národní strany svobodomyslné v letech 1889–1891	69
4.2	Politická komunikace mladočechů na stránkách Národních listů před volbami do zemského sněmu v roce 1889	71
4.3	Politická komunikace mladočechů na stránkách Národních listů před volbami do říšského sněmu v roce 1891	77
5.	ANALÝZA VZTAHU MEZI NÁRODNÍMI LISTY A POLITIKOU NA PŘELOMU 80. A 90. LET 19. STOLETÍ	82
	ZÁVĚR	87
	PRAMENY A LITERATURA	91
	Prameny	91
	Literatura	91
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	94
	SEZNAM PŘÍLOH	94
	PŘÍLOHY	95
	Příloha 1: Přehled významných osobností žurnalistiky a politiky druhé poloviny 19. století	95
	Příloha 2: Nejdůležitější momenty politického vývoje druhé poloviny 19. století	98
	Příloha 3: Ukázka volebních výsledků na stránkách Národních listů	99
	Příloha 4: Julius a Eduard Grégrové	100

Úvod

Národní listy patří k nejvýznamnějším deníkům v celé historii české žurnalistiky. Jejich vznik symbolizoval rozvoj českého národa zejména v oblasti kulturní a politické. Tato diplomová práce se zabývá vlivem novinářské praxe Národních listů na politickou komunikaci mladočeské strany na přelomu 80. a 90. let 19. století. Jedná se tedy o období, kdy vrcholil politický boj mezi soudobými politickými rivaly – stranou staročeskou a mladočeskou. Nejdůležitější momenty jejich vzájemného soupeření představují volby do českého zemského sněmu v roce 1889 a poté volby do říšské rady v roce 1891. Předmětem zkoumání diplomové práce je právě zachycení redakční organizace a podnikové praxe Národních listů v tomto období kulminování konkurenčního boje mezi staročechy a mladočechy, který byl v roce 1891 završen vítězstvím mladočechů v říšských volbách.

K výběru tématu diplomové práce spojeného s dějinami české žurnalistiky a se způsobem politické komunikace v druhé polovině 19. století mě vedla snaha nalézt takové téma, které by alespoň částečně souviselo s mojí bakalářskou prací¹ z oblasti politické komunikace i s mým současným studiem žurnalistiky. Národní listy jako hlavní tiskový titul mladočeské strany se dočkaly poměrně značné pozornosti zvláště v historiografických studiích, které však sledovaly především politické děje. Pokud je mi známo, práce důsledněji se věnující způsobu redakční práce Národních listů a zabývající se zkoumáním vztahu deníku se soudobými politickými představiteli zatím neexistuje. Navíc by diplomová práce mohla svým obsahem obecně přispět k hlubšímu poznání historie českých médií v širších sociálních souvislostech.

Diplomová práce si klade za svůj hlavní cíl zjistit, v jakém vztahu byly Národními listy s politikou a jejími představiteli v 80. a 90. letech 19. století. Dalším úkolem této práce bude objasnění otázek, zda Národní listy změnu politických elit českého národa v tomto období moderovaly plánovitě a koordinovaně, nebo jak se

¹ TEJNICKÁ, Z. Kampaň před referendem o vstupu České republiky do Evropské unie v první polovině roku 2003. Praha, Univerzita Karlova, 2008.

v tomto období proměňovala redakce deníku, případně jakou politickou rétorikou se Národní listy řídily. Výchozí hypotézou této diplomové práce je předpoklad, že na proměně politických elit na přelomu 80. a 90. let 19. století se podílelo více faktorů – nespokojenost veřejnosti se staročeskou politikou, proměna složení veřejnosti, vyhrocení česko-německého vztahu a také posílení vlivu mladočeského tisku.

Podkladovým materiálem pro tuto diplomovou práci se staly odborné historické publikace a studie věnující se dějinám českého periodického tisku a žurnalistiky, charakteru české společnosti, politické kultury a struktury politického systému druhé poloviny 19. století. U odborné literatury ze 70. a 80. let 20. století o dějinách českých médií byla patrná určitá ideologická zatíženost některých textů, se kterou bylo nutné při zpracování této diplomové práce počítat. Důležitá fakta poskytly také vzpomínkové publikace pamětníků o politické a podnikatelské činnosti Julia Grégra a některé životopisné studie o redaktorech Národních listů a Grégrových blízkých spolupracovnících. Velmi cenné informace nejen o způsobu politické komunikace a o vedení předvolební kampaně v druhé polovině 19. století, ale také o redakční praxi Národních listů, byly získány přímo z deníku Národní listy – hlavně z ročníků vycházejících v letech 1889 až 1891 – a rovněž z jeho jubilejních sborníků k 50letému výročí v roce 1911 a 80letému výročí v roce 1941. Zajímavé poznatky o novinářské praxi v Národních listech a o vedení vydavatelského podniku přinesly rovněž dobové dokumenty z archivního fondu Julia Grégra typu osobních poznámek, korespondence, účetních záznamů a úředních dokumentů, které jsou uloženy v Literárním archivu Památníku národního písemnictví a v Archivu Národního muzea. Velké naděje byly vkládány také do zatím nezpracovaného fondu Národních listů o rozsahu sedmi kartonů z depozitáře Literárního archivu Památníku národního písemnictví, ke kterému bylo značně obtížné se dostat. Většina dokumentů uložených v tomto fondu však pochází z 20. let 20. století, proto je pro účely této diplomové práce nebylo možné využít. Jedná se zejména o redakční rukopisy a o články externích redaktorů zasílané do redakce deníku poštou. Ve fondu Národních listů je možné nalézt například rukopisy Viktora Dyka, Jiřího Karáska ze Lvovic, Karla Kramáře a mnoha dalších. Všechny zkoumané materiály byly podrobeny obsahovému a částečně jazykovému rozboru. Při práci byla rovněž užitá metoda chronologické deskripce a historické analýzy.

Vzhledem k tomu, že práce používá a cituje materiály z 19. století, je vhodné se na tomto místě zmínit o některých pravopisných odchylkách. Název deníku *Národní listy* je uváděn v celé diplomové práci podle současné kodifikované jazykové normy, tedy velké je pouze první písmeno prvního slova názvu deníku. Jinak jsou slova v citacích ponechána ve své původní dobové podobě.

Pořadí jednotlivých kapitol diplomové práce bylo mírně upraveno oproti předpokládané struktuře práce v tezích za účelem logické posloupnosti jednotlivých částí diplomové práce. Diplomová práce také věnuje některým bodům rozdílně velký prostor, než jak bylo původně v tezích naznačeno. Rozvržení textu v současné podobě se ukázalo jako vhodnější pro objasnění výzkumných otázek. Po obsahové stránce se struktura této diplomové práce drží bodů schválených v tezích.

První kapitola se zabývá politickým tiskem, zkoumá jeho postavení a vývoj během druhé poloviny 19. století a nabízí jeho definice. Pozornost je rovněž věnována komunikační roli tisku v soudobé společnosti. Následuje charakteristika *Národních listů* jako předního zástupce politického tisku, v jejichž prvním čísle z 1. ledna 1861 vyšlo důležité programové prohlášení, které určovalo celkové směřování české národní politiky. Dále se kapitola zaměřuje na soudobé konkurenční tituly *Národních listů* a snaží se o vzájemné porovnání.

Následující druhá kapitola hodnotí *Národní listy* jako podnikatelský subjekt a snaží se odpovědět na to, jakým způsobem se z deníku stal ekonomicky úspěšný podnik a zda mu období na přelomu 80. a 90. let 19. století přineslo nějaké finanční zisky. *Národní listy* jsou jako podnik zkoumány v několika rovínách: ekonomické vedení *Národních listů*, zajištění stabilního zázemí pro redakci a zřízení vlastní tiskárny, personální řízení složení redakce, způsob redakční práce a uspořádání *Národních listů* po obsahové stránce, i zajištění chodu podniku a výroby deníku (administrace, distribuce, sazárna atd.).

Třetí kapitola této diplomové práce nastiňuje politickou situaci na přelomu 80. a 90. let 19. století pomocí charakteristiky tehdejších politických konkurentů – strany staročeské a mladočeské. Vznikem těchto tzv. honoračních stran byly položeny základy českého politického stranictví. Staročeská strana reprezentovala českou národní politiku v průběhu celých 60. až 80. let 19. století a její dominantní pozici neohrozilo ani úplné osamostatnění jejího mladočeského křídla v roce 1874. Situace se začala měnit na konci 80. let 19. století, kdy oblíbenost staročeské strany

a linie její politiky začala u českého obyvatelstva klesat. V další části této kapitoly je prostor věnován bližšímu popsání okolností voleb do zemského sněmu v roce 1889, kdy došlo k posílení pozice mladočeské strany, a voleb do říšské rady v roce 1891, ve kterých dosáhla mladočeská strana výrazných úspěchů a stala se tak vedoucí politickou silou českého národa.

Ve čtvrté kapitole se na Národní listy nahlíží jako na nástroj politické komunikace mladočeské strany. Tisk je zde obecně označen za významné médium druhé poloviny 19. století, které bylo důležité i pro politickou komunikaci soudobých stran, protože umožňovalo předávání informací od politiků směrem k voličům a pomáhalo formovat jejich mínění. Další část této kapitoly se pokouší zjistit ze stránek Národních listů, jaké konkrétní názory a stanoviska deník na svých stránkách zveřejňoval na přelomu 80. a 90. let 19. století, tedy v období kolem voleb do zemského sněmu roku 1889 a voleb do říšské rady roku 1891. Pozornost bude věnována také způsobu politické komunikace a předvolební kampani mladočeské strany.

Poslední pátá kapitola analyzuje vzájemný vztah mezi Národními listy a politikou a jejími představiteli na přelomu 80. a 90. let 19. století. Úkolem je pokusit se objasnit, čím se řídila politická rétorika Národních listů, neboli kdo a za jakým účelem ovlivňoval jejich názorovou linii. Dále bude sledováno, jaký měly Národní listy vliv na formování tehdejšího veřejného mínění a na proměny politických elit. Řečeno konkrétněji, práce se zaměří na to, jakým způsobem se právě Národní listy podílely na volebních úspěších mladočeské strany v letech 1889 a 1891.

1. Politický tisk a postavení českého periodického tisku v průběhu druhé poloviny 19. století

Druhá polovina 19. století je označována za období vzniku české žurnalistiky, přestože periodické tiskoviny se na našem území objevovaly již v 18. století.² Kromě periodického tisku lze za nejvýznamnější komunikační média z období od 60. let do přelomu 80. a 90. let 19. století považovat dále i brožury, letáky a knihy. Významnou komunikační roli mělo ale také divadlo, lidová či kramářská píseň a je možné sem zařadit i početná lidová shromáždění (tzv. tábory lidu).³

Dosud nebývalý rozvoj české žurnalistiky v habsburské monarchii nastal poté, co byla v rámci revoluce 15. března roku 1848 císařským patentem zrušena cenzura a zavedena svoboda tisku. Díky tomu vzniklo ještě téhož roku mnoho nových novin a časopisů a také začaly vycházet první české deníky: Národní noviny, Pražský večerní list nebo Noviny lípy slovanské. Zajímavým rysem bylo, že se v Čechách v tomto období téměř nevyskytoval žádný titul, který by se nevěnoval politickým otázkám – hlavně hájení českých národních snah v oblasti kulturní, hospodářské i politické.⁴ To, že noviny vznikaly primárně jako orgány politické a propagační, nikoli zpravodajské, byla přirozená reakce na soudobou situaci.⁵

Vláda si brzy uvědomila, že pro ni svobodný opoziční tisk představoval nebezpečí a překážku k návratu k původnímu modelu vládnutí, proto již v roce 1849 přistoupila k prvním opatřením pro omezení žurnalistiky tím, že zavedla nový tiskový zákon. Ten sice formálně neomezoval svobodu tisku, ale zaváděl povinnost skládat vysokou finanční kauci pro povolení k vydávání titulu a také zakazoval pouliční kolportáž. Tato situace přinutila mnoho malých titulů svou činnost ukončit.⁶

² MAREK, J. Česká moderní kultura. Praha, Mladá fronta, 1998, s. 128–131.

³ SEKERA, M.: Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. do počátku 20. století. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. Praha, Národní muzeum, 2008, s. 13–14.

⁴ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981, s. 94–95.

⁵ HOCH, K. Noviny. Praha, Topič, 1913, s. 437.

⁶ MAREK, J. Česká moderní kultura. Praha, Mladá fronta, 1998, s. 128–131.

1.1 Stagnace a úpadek českého tisku v 50. letech 19. století

Kvůli stále novým a novým opatřením namířeným proti opozičnímu tisku byla 50. léta 19. století pro český tisk ve znamení výrazného úpadku. V roce 1850 byla zavedena povinnost platit inzertní daň, v roce 1851 se objevil systém výstrah a v roce 1852 dokonce nový tiskový zákon, který zaváděl povinnost žádat policejní ministerstvo o tzv. koncesi, tedy o povolení k vydávání. V roce 1857 přibyla další povinnost platit novinový kolek. Havlíčkovy Národní noviny zanikly v lednu roku 1850, Pražský večerní list v lednu roku 1851. Poslední nezávislý politický titul – Havlíčkův Slovan – ukončil svou činnost v srpnu 1851.⁷ V období bachovského absolutismu se politickou tematikou zabývalo jen několik oficiálních vládních titulů, například Pražské noviny. V důsledku eliminace politických témat se český tisk ubíral více beletristickým a literárním směrem, žurnalisty se proto stávali významní literáti té doby a také dříve politicky aktivní jedinci.⁸ Neexistoval tedy žádný svobodný český tištěný list, který by sloužil k organizování politických snah českého národa.

Na konci 50. let 19. století byla stabilita bachovského absolutismu značně podlomena. Přispěl k tomu politický vývoj uvnitř monarchie i v zahraničí – mimo jiné hospodářská krize v roce 1857, vojenské neúspěchy v italské válce, nebo finanční krize v důsledku nákladného udržování armády. Nespokojenost všech vrstev obyvatelstva a nová vlna národních snah jednotlivých národů v monarchii vedly k pádu absolutistického režimu. Ministr vnitra Bach byl odvolán z funkce v srpnu roku 1859.⁹ V listopadu 1859 byla vydána tisková novela, která přinesla zmírnění předchozích tiskových poměrů. V praxi to znamenalo obnovení snah o český politický list.¹⁰

⁷ BERÁNKOVÁ, M. Hlas. Vznik, vývoj a politické zaměření. Praha, 1970, s. 35–36.

⁸ MAREK, J. Česká moderní kultura. Praha, Mladá fronta, 1998, s. 128–131.

⁹ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981, s. 140–141.

¹⁰ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981, s. 148–149.

1.2 Oživení a rozvoj českého tisku v 60. letech 19. století

V důsledku pádu bachovského absolutismu došlo k mnoha společenským změnám. Celkové uvolnění veřejného života vedlo například i k ustavování politických elit, k rozvoji podnikatelských aktivit, ale i k rozvoji žurnalistiky. Hned od počátku 60. let 19. století byl vývoj české žurnalistiky hlavně ve znamení zakládání politických deníků. Karel Hoch označil rok 1860 jako „*skutečný vznik moderní éry českého novinářství*.“¹¹ Jako první se o vydávání českého politického listu snažili radikální demokraté Karel Sladkovský a Vincenc Vávra Haštalský, kteří chtěli pro list získat i Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra. Vláda jim ale nedůvěřovala a udělení koncese zamítla. Další pokusy Sabiny, Friče nebo Sojky rovněž neuspěly.¹² V polovině roku 1860 si vlastní žádost o politický list podal sám František Ladislav Rieger přímo císaři. Toto tzv. „Riegrovo memorandum“, podepsané dvanácti nejvýznamnějšími osobnostmi českého národa, obsahovalo rovněž souhrn stížností a požadavků českého národa a upozorňovalo také na politický i národnostní útisk. Ani tentokrát nebyla koncese udělena.¹³ Vláda si ale pomalu uvědomovala, že žádosti o český politický list nebude možné odmítat stále, proto zřejmě z taktických důvodů povolila vydávání hned dvou českých titulů.¹⁴ Vláda nechtěla, aby vznikl jakýsi žurnalistický monopol, který by byl jednotný ve svých názorech a tudíž silnou zbraní v rukách českého národa, ale aby od začátku existovala mezi českými listy rivalita.¹⁵

První koncesi získal 10. července roku 1860 tajemník obchodní a živnostenské komory Alois Krása a 2. října téhož roku vyšlo první číslo deníku s názvem *Čas*. Druhou koncesi obdržel 8. listopadu 1860 neznámý koncipient

¹¹ HOCH, K. Dějiny novinářství od r. 1860 do doby současné. In: Československá vlastivěda. VII. Písemnictví. Praha, 1933, s. 437.

¹² BERÁNKOVÁ, M. Hlas. Vznik, vývoj a politické zaměření. Praha, 1970, s. 36–37.

¹³ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981, s. 149–150.

¹⁴ BERÁNKOVÁ, M. Hlas. Vznik, vývoj a politické zaměření. Praha, 1970, s. 36–37.

¹⁵ HOCH, K. Dějiny novinářství od r. 1860 do doby současné. In: Československá vlastivěda. VII. Písemnictví. Praha, 1933, s. 452–453.

advokátní kanceláře z Frýdlantu Julius Grégr a 1. ledna 1861 vyšlo první číslo deníku Národní listy.¹⁶

Další předpoklady pro rozvoj tisku zaručil také tiskový zákon ze 17. prosince 1862, který vstoupil v platnost v březnu 1863. Zajistil větší právní jistotu tisku tím, že ho podřídil řádným soudům a vymanil z pravomoci policejních úřadů. Zákon úplně zrušil systém výstrah a udělování koncesí policejním ředitelstvím, ale nadále se platily vysoké kauce, novinářské kolky a inzertní daň.¹⁷ Místo systému výstrah však zákon nově zaváděl suspenzi, která byla provedena po třech konfiskacích listu. Zákon tak stále umožňoval cenzuru a perzekuci tisku mnoha různými cestami. Největší politický útlak v podobě konfiskací, peněžitých pokut z kauce,¹⁸ hlavně za tzv. „*nenáležitý způsob psaní*“,¹⁹ soudního stíhání a věznění redaktorů a vydavatelů, rušení tiskařských koncesí i zastavování titulů zažíval tisk v období 1868–1870, tedy v období výrazné protivládní aktivity v českém tisku za české státní právo v reakci na rakousko-uherské vyrovnání.²⁰

1.3 Kontinuální rozvoj českého tisku od 70. let do 90. let 19. století

Od 70. let 19. století až do konce století se tisk rozvíjel již poměrně stabilně, také díky dalším úpravám v tiskovém zákonodárství. Suspenzi listů zrušila tisková novela z 15. října roku 1868, inzertní daň odstranil zákon z roku 1874, novinářská kauce byla zrušena v září roku 1894 a novinový kolek v prosinci roku 1899. Počet titulů i jejich náklad tak mohl neustále vzrůstat.²¹

K ilustraci celkového rozvoje tisku v Čechách od poloviny 19. století poslouží následující tabulky, které podávají přehled o rozvoji česky i německy

¹⁶ BERÁNKOVÁ, M. Hlas. Vznik, vývoj a politické zaměření. Praha, 1970, s. 36–37.

¹⁷ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981, s. 148–149.

¹⁸ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981, s. 148.

¹⁹ KOPECKÝ, R. Noviny a novináři. Nakladatelství Volné myšlenky, Praha, 1927, s. 25.

²⁰ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981, s. 148–149.

²¹ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981, s. 148–149.

psaných novin a časopisů na území Čech v rozmezí let 1848–1895. Tabulka číslo 1 ukazuje celkové počty vycházejících titulů. Poměrně vysoký počet periodik je patrný v roce 1848. Úpadek nastal hned v roce 1849 kvůli zákonným restrikcím tisku. V 50. letech tisk velmi trpěl, což dokládá i nízký počet listů. Na přelomu 50. a 60. let, kdy pomalu upadal absolutistický režim, se tisk začal vzmáhat.

Tabulka číslo 2 ukazuje počty vycházejících periodik v roce 1863 a pak počty nově vzniklých deníků v letech 1866–1895. Na přelomu 80. a 90. let 19. století byl poprvé počet nově založených českých titulů mnohem vyšší než počet německy psaných.

Tabulka 1: Úředně povolené noviny a časopisy v Čechách v letech 1848–1862

Rok	1848	1849	1850	1851	1852	1853 1854	1855	1856	1857	1858 1859	1860	1861	1862
Tituly													
Česky psané	41	30	17	16	15	12	14	12	11	15	20	31	35
Německy psané	59	58	30	29	34	29	27	25	28	30	34	36	33
Celkem	100	88	47	45	49	41	41	37	39	45	54	67	68

Zdroj: SEKERA, M. Das Tschechische Pressewesen. In: Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Wien, 2006, s. 1992 (Tabulka zpracována podle ROUBÍK, F. Časopisectvo v Čechách z let 1848–1862, Praha, 1930).

Tabulka 2: Přehled počtu nově založených listů v Čechách v letech 1863–1895

Rok	1863	1866	1869	1872	1875	1878	1881	1884	1887	1890	1893	1895
Tituly												
Česky psané	47	4	22	27	14	18	29	48	50	48	55	63
Německy psané	46	5	13	19	22	26	26	21	14	21	17	28
Celkem	93	9	36	46	36	44	55	69	64	69	73	91

Pozn.: Pro rok 1863 jsou uvedeny všechny listy v tomto roce vycházející, pro ostatní roky jen listy v daném roce vzniklé.

Zdroj: ROUBÍK, F. Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863–1895. Praha, 1936, s. 267.

Žurnalistika poskytovala po dlouhou dobu náhradní prostor pro politický i kulturní život českého národa, který usiloval o osamostatnění.²² Pomocí tisku se v české společnosti utvářely a později i diferencovaly různé směry politického smýšlení. Žurnalistika už tedy nesloužila jenom národnímu uvědomování, jak tomu bylo ještě v období národního obrození a krátce poté, ale byla i známkou politizace celé společnosti.²³

²² HOCH, K. Dějiny novinářství od r. 1860 do doby současné. In: Československá vlastivěda. VII. Písemnictví. Praha, 1933, s. 439–440.

²³ BLODIGOVÁ, A. a kol. Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků. Praha, 2002, s. 10–11.

1.4 Politický tisk

Žurnalistiku i novinářskou práci v českém prostředí tedy charakterizovala vysoká míra politizace už od jejích počátků.²⁴ Proto se hovoří o politickém tisku. V odborné literatuře se autoři definici pojmu politický tisk příliš nevěnují. Často je chápán jako vývojový stupeň tištěných médií, který předcházel tomu, než se z tisku stalo skutečné masové médium. Podle autorů Jiráka a Köpplové je politický tisk synonymem tisku seriózního, určeného pro vzdělaného čtenáře z vyšších sociálních vrstev, tedy protipólem tisku masového neboli bulvárního, určeného pro nižší střední a nižší vrstvy obyvatel. Autoři dále ještě rozlišují stranický tisk jako tisk politických stran – běžný jev 19. století.²⁵ Podle definice mediálního teoretika Denise McQuaila je možné jako politický tisk označit periodika politických stran, mezi jejichž hlavní úkoly patří aktivace, informování a organizace politických stran. Tento typ tisku si zcela otevřeně klade za cíl formování veřejného mínění ve prospěch stranických požadavků. Autor tedy chápe pojmy politický a stranický tisk jako totožné. Vedle toho definuje ještě seriózní tisk jako tisk nezávislý na státu ani na zájmech jiných subjektů a jako samozvaného tvůrce veřejného mínění a hlasatele veřejných zájmů.²⁶ Podle definice Karla Hocha z počátku 20. století, která také chápe politický a stranický tisk jako jeden pojem a asi nejvíce se blíží skutečnosti v českém prostředí z období existence Národních listů, byl politický list orgánem strany, který strana zpravidla přímo vydávala a také financovala. Úkolem takového tištěného média bylo prezentovat ideje a politický směr strany hlavně prostřednictvím politické rubriky. Vůdčím osobnostem strany se rovněž věnovala dostatečná pozornost i v dalších rubrikách.²⁷

Důležité je také poznamenat, že tisk hrál významnou roli současně i při utváření prvních politických stran, protože se kolem něj seskupovalo vedení strany a byl tak organizačním centrem všech stoupenců strany. Strany se snažily o vydávání nejen deníků, ale také o levné „krejcarové“ listy. Vydávání stranického

²⁴ BLODIGOVÁ, A. a kol. Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků. Praha, 2002, s. 7–8.

²⁵ JIRÁK, J. KÖPPLOVÁ, B. Média a společnost. Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace. Praha, Portál, 2007, s. 29.

²⁶ MCQUAIL, D. Úvod do teorie masové komunikace. Praha, Portál, 2007, s. 35–36.

²⁷ HOCH, K. Noviny. Praha, Topič, 1913, s. 9.

tisku zajišťovala nejčastěji vydavatelská družstva a stranické tiskárny. Někdy byli hlavní představitelé strany zároveň i majiteli nebo redaktory těchto tiskových orgánů.²⁸

V pojetí této diplomové práce je politický tisk list určitého názorového proudu, kterému pomáhá formulovat a prosazovat určité politické ideje směrem k potenciálním voličům, hájí jeho požadavky a zájmy jeho stoupenců a může dokonce přispět k vytvoření strany. Politický tisk představuje arénu, prostřednictvím které je možné vést diskuzi, polemizovat, politicky vychovávat nebo dokonce politicky bojovat. Nejvýznamnějším představitelem politického listu v 19. století byly bezesporu Národní listy.

1.5 Charakteristika Národních listů a jejich srovnání s konkurenčními soudobými listy

Z osobních poznámek Julia Grégra je zřejmé, že redakce Národních listů aktivně sledovala činnost soudobých konkurenčních listů. Její pozornost byla věnována, kromě staročeského tisku, o čemž svědčí už sám obsah Národních listů a jejich polemiky se staročeským tiskem, následujícím titulům: Moravská orlice, Posel z Prahy, Čech, ale i německy psaným listům Vaterland, Prager Tagblatt, Bohemia nebo Neue Freie Presse.²⁹ Přehled je dále doplněn o listy, které byly pro vývoj Národních listů nějakým způsobem důležité.

1.4.1 Národní listy

Deník Národní listy vycházel od 1. ledna roku 1861. V tomto prvním čísle bylo uveřejněno i programové prohlášení Národních listů, tedy skupiny, která o vznik tohoto deníku usilovala. Program Národních listů určoval směřování celé české národní politiky, zatím žádné konkrétní politické strany, a vyslovoval hlavní smysl vzniku deníku: „*Účel těchto novin jest napomáhati politickému a obecnému vzdělání národa našeho, aby vlastní silou dospěl ve spolku národův rakouských k oné*

²⁸ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 20–23.

²⁹ ANM, fond Julia Grégra, karton 13.

*ústavní samostatnosti, kteráž jedině může býti hradbou naší národnosti, důstojným ohlasem naší minulosti (...).*³⁰

Koncesi pro vydávání listu získal 8. listopadu roku 1860 Julius Grégr. Informace o okolnostech podání žádosti o deník se různí. Karel Hoch uvádí, že podání žádosti pramenilo z vlastního rozhodnutí Julia Grégra a Františka Šimáčka. A protože žádost o politický list Františka Ladislava Riegra byla úřady opakovaně zamítána, byl Julius Grégr ochoten dát mu list a své jméno za hmotnou roční náhradu k dispozici. V případě, že by František Ladislav Rieger vlastní koncesi obdržel, vydával by Julius Grégr pouze politický týdeník.³¹ Naproti tomu se objevuje názor, že Julius Grégr byl vybrán zakladatelským družstvem, protože jako vládě a veřejnosti neznámý měl větší šanci koncesi pro list získat, než kdokoli ze skupiny kolem Františka Ladislava Riegra.³²

Zakladatelské družstvo, v jehož čele stáli František Palacký, František Ladislav Rieger, František A. Brauner a Jan Evangelista Purkyně, opatřilo pro list potřebnou finanční kauci ve výši 10 500 zlatých.³³ Julius Grégr považoval koncesi zřejmě za společnou celému družstvu. Písemné potvrzení pro ujednání vzájemných vztahů nikdy nevzniklo. Později došlo k neshodám mezi družstvem a Juliem Grégrem ohledně směřování a politické rétoriky Národních listů. Podle vedoucích představitelů družstva se měly Národní listy orientovat podle politiky a rozhodnutí Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra. Podle Julia Grégra měl deník hájit politiku většiny českých poslanců na zemském sněmu a být tak mluvčím všenárodních snah.³⁴ Kvůli názorovým rozporům a také špatné finanční situaci přebral asi po roce celý list do svého vlastnictví Julius Grégr, který díky úspěšným zásahům po stránce novinářské i hospodářské vytvořil z deníku vzkvétající

³⁰ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 1, 1. 1. 1861, s. 1.

³¹ HOCH, K. Dějiny novinářství od r. 1860 do doby současné. In: Československá vlastivěda. VII. Písemnictví. Praha, 1933, s. 452–453.

³² BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 154–155.

³³ HOCH, K. Dějiny novinářství od r. 1860 do doby současné. In: Československá vlastivěda. VII. Písemnictví. Praha, 1933, s. 452–453.

³⁴ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 154–155.

podnik.³⁵ Julius Grégr byl majitelem Národních listů až do své smrti v roce 1896, ve své závěti je odkázal rodině. Majetkem rodiny Grégrovy zůstal deník až do roku 1910, kdy ho získalo vedení mladočeské strany – nově zreformované Karlem Kramářem.³⁶

Národní listy byly politickým orgánem nejdříve celé Národní strany, později jejího mladočeského křídla a od roku 1874 samostatné Národní strany svobodomyšlné, kterému: „(...) především záleží na tom, aby získával a strhoval pro svoje názory co nejvíce čtenářů a nespokojoval se úkolem podávati jim pouze obraz skutečnosti, nýbrž snažil se na tuto skutečnost vykonávati co nejvíce vlivu.“³⁷ Národní listy se obecně angažovaly v boji proti vídeňským vládám, usilovaly o národní rovnoprávnost, autonomii a federalismus. Později už jako orgán mladočeské strany bojovaly proti staročeské straně.³⁸

Národní listy své soudobé konkurenty v mnoha ohledech značně převyšovaly. Bylo to dáno nejen jejich žurnalistickou úrovní, ale i kontinuitou vývoje, z čehož vyplývala i oblíbenost u čtenářů. Podrobněji se Národními listy zabývají další kapitoly této práce.

1.4.2 Krásův Čas

Deník Čas byl prvním českým politickým listem, který získal po pádu absolutistického režimu povolení k vydávání. Vycházel od října roku 1860. V redakci působili Vincenc Vávra Haštalský, jeho bratr Emanuel, Karel Sladkovský, Jan Neruda a Josef Barák. List neměl dlouhého trvání, přestal vycházet už v lednu 1863. Důvodem byly neshody redakce s vydavatelem listu kvůli jeho politické činnosti. Alois Krása se jako říšský poslanec přiklonil na stranu Schmerlingovy ústavy, což popudilo velkou část redaktorů, kteří proto z Času v listopadu 1861 odešli a založili si svůj vlastní deník Hlas. Navíc bylo odhaleno, že Krása obdržel

³⁵ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 156–157.

³⁶ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 160.

³⁷ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 13.

³⁸ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 157–158.

pro list vládní dotaci. Po ukončení činnosti Času opustil Alois Krása úplně i politiku.³⁹

1.4.3 Hlas

První číslo deníku Hlas vyšlo 1. ledna roku 1862. Deník vznikl sloučením dvou koncesí: první koncesi obdržel Vincenc Vávra Haštalský pro česky psaný deník Hlas a druhá koncese pro německy psaný list Die Zeit patřila Antonínu Finkovi. Oba se pak stali odpovědnými redaktory nového listu Hlas, majitelem a vydavatelem byl pouze Antonín Fink.⁴⁰ Stálými spolupracovníky redakce byli kromě redaktorů z Času i jiní novináři. Jako nejvýznamnější redaktory lze vedle odpovědných redaktorů jmenovat Josefa Baráka, Prokopa Chocholouška, Jana Nerudu, Františka Schwarze, Jakuba Škardu, Karla Sladkovského nebo Emanuela Vávru.⁴¹ Po názorové stránce zastával Hlas politiku federalizace Rakouska. Postupně ale protestoval proti politickému monopolu Palackého a Riegra a v některých otázkách s nimi nesouhlasil.⁴² Zřejmě během pobytu ve vězení se Vincenc Vávra Haštalský dohodl s Juliem Grégrem, který byl tou dobou také ve vězení za obsah svého listu, na sloučení Hlasu s Národními listy.⁴³ Hlas tedy naposledy vyšel 14. června roku 1865 a redaktori přešli do Národních listů, kde tvořili výraznou posilu redakce a úroveň listu po žurnalistické stránce výrazně pozvedli.⁴⁴

1.4.4 Národ

František Palacký a František Ladislav Rieger se rozhodli založit deník Národ, vycházející v letech 1863–1866, poté, co došlo k názorovému rozkolu s Juliem Grégrem a s Národními listy, hlavně kvůli rozdílnému nazírání na povstání

³⁹ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 150–153.

⁴⁰ BERÁNKOVÁ, M. Hlas. Vznik, vývoj a politické zaměření. Praha, 1970, s. 39–45.

⁴¹ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 153.

⁴² BERÁNKOVÁ, M. Hlas. Vznik, vývoj a politické zaměření. Praha, 1970, s. 39–45.

⁴³ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 157–158.

⁴⁴ BERÁNKOVÁ, M. Hlas. Vznik, vývoj a politické zaměření. Praha, 1970, s. 39–45.

v Polsku proti Rusku. Odpovědným redaktorem listu se stal nejdříve Vilém Kienberger, později František Šimáček, který předtím působil v Národních listech.⁴⁵ Sám František Ladislav Rieger vkládal do nového listu velké naděje. Představoval si, že vytvoří střízlivý, mírně konzervativní solidní list po vzoru britských deníků.⁴⁶ Na stránkách deníku docházelo k častým polemikám s Národními listy, proti kterým se ale Národ nikdy nedokázal prosadit. List zanikl už roku 1866 zřejmě kvůli nedostatku čtenářů. Nikdy neměl více než 1500 abonentů. Čtenářskou náklonnost si Národ nezískal ani články národních vůdců Palackého a Riegra.⁴⁷

1.4.5 Politik

Německy psaný staročeský deník Politik začal vycházet od 14. září 1862 a jeho úkolem bylo vysvětlovat a propagovat ideje české národní politiky také německy mluvícímu publiku. Odpovědným redaktorem se stal Jan Stanislav Skrejšovský a list pod jeho vedením dosáhl za poměrně krátkou dobu vysokého nákladu 2000 výtisků.⁴⁸ Podle vzpomínek Karla Tůmy bylo založení Politik velkou zásluhou Julia Grégra, který si uvědomoval důležitost šíření myšlenek národních snah i mezi vídeňské politiky a v Čechách žijící Němce. Problémem bylo najít pro takový typ deníku vhodného odpovědného redaktora. Julia Grégra napadlo oslovit Jana Stanislava Skrejšovského, který byl v té době občasným přispěvatelem Národních listů a projevoval se jako schopný novinář se širokým rozhledem a jako věrný zastánce národní politiky. Společně pak obcházeli české vlastence, aby získali dostatečný obnos na kauci pro nový list. Politik se zpočátku tiskla v tiskárně v Růžové ulici, kde se tiskly i Národní listy, a mezi Juliem Grégrem a Janem Stanislavem Skrejšovským panovalo v té době vřelé přátelství.⁴⁹ Po názorovém rozkolu v Národní straně se Politik stala staročeským deníkem a J. S. Skrejšovský si vybudoval ve straně vysoké postavení. Postupem času začala být problematická

⁴⁵ TŮMA, K. Život dra. Julia Grégra, slavného obránce svobody české. Praha, 1896, s. 174–194.

⁴⁶ SAK, R. Rieger: příběh Čecha devatenáctého věku. Semily, 1993, s. 152–153.

⁴⁷ TŮMA, K. Život dra. Julia Grégra, slavného obránce svobody české. Praha, 1896, s. 174–194.

⁴⁸ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 119–121.

⁴⁹ TŮMA, K. Život dra. Julia Grégra, slavného obránce svobody české. Praha, 1896, s. 137–145.

názorová linie listu, silně ovlivňovaná názory samotného J. S. Skrejšovského. Od roku 1867 vedla Politik na svých stránkách publicistickou válku proti Národním listům a často vyjadřovala osobní postoje svého odpovědného redaktora, odlišné od oficiálních názorů staročeské strany.⁵⁰ Velmi silně se projevovala jeho nenávisť k rakouské vládní politice a k boji proti ní využíval svých kontaktů i finančních úplatků, aby pro své noviny získal potřebné informace. Vláda se ho obávala natolik, že mu za odkoupení Politik nabídla velmi vysokou sumu. On ale odmítl.⁵¹ Po smrti Františka Palackého v roce 1876, který držel ve straně nad Janem Stanislavem Skrejšovským ochrannou ruku, propukla naplno rivalita o vůdcovství ve straně mezi F. L. Riegrem a J. S. Skrejšovským. Ten byl donucen přenechat vlastnictví listu vydavatelskému družstvu, jehož členi patřili do vedení staročeské strany. Po konfliktu s vydavatelským družstvem v roce 1878 Jan Stanislav Skrejšovský úplně opustil redakci Politik. Vliv deníku po jeho odchodu postupně klesal. Deník existoval pod svým názvem až do roku 1907.⁵² Obecně byla Politik považována za nejúspěšnější staročeský novinářský podnik a stala se v podstatě nejdůležitějším tiskovým orgánem staročechů.

1.4.6 Národní pokrok – Pokrok – Hlas národa

Po zániku listu Národ neměli staročeši po celý další rok žádný český tiskový orgán. Teprve koncem roku 1867 vznikl přičiněním vydavatele německy psaného listu Politik Jana Stanislava Skrejšovského nový česky psaný titul Národní pokrok. Deník byl ale již v říjnu 1868 úředně zastaven a v dubnu 1869 nahrazen dalším titulem s názvem Pokrok (1869–1886). Důležitými činiteli v redakci obou listů byli již zmíněný Jan Stanislav Skrejšovský a Antonín Otakar Zeithammer, což byl velmi zkušený novinář.⁵³ Po názorové stránce hájil deník oficiální stanoviska vůdců

⁵⁰ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 119–121.

⁵¹ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 164–165.

⁵² MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 119–121.

⁵³ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 162–163.

staročeského směru Národní strany Františka Ladislava Riegra a Františka Palackého. V otázce vnitřní rakouské politiky byla stanoviska Pokroku blízká názorům Národních listů. Po odštěpení mladočeské strany se deníky názorově velmi rozešly, hlavně v otázce pasivní rezistence a účasti na zemském sněmu.⁵⁴ Přestože byl Pokrok redigován mnohem lépe než jeho předchůdci, nikdy se mu nepodařilo dosáhnout takové žurnalistické úrovně ani obliby u čtenářů, aby ohrozil pozici Národních listů. Kvůli neúspěchu listu se staročeská strana rozhodla v roce 1886 k zásadním změnám v redakci a k přejmenování titulu, takže místo Pokroku začal vycházet Hlas národa (1886–1918). Ani toto opatření neposílilo pozice staročeského tisku a poté, co se do vedení české politiky dostala mladočeská strana, ztratil Hlas národa veškerý politický vliv. List se začal věnovat převážně národohospodářské problematice.⁵⁵

1.4.7 Česká politika – Národní politika

Deník Česká politika vycházel od roku 1882 jako česká příloha německy psaného deníku Politik pod vedením staročeského novináře Adolfa Srba. Od roku 1883 byla Česká politika vydávána jako samostatný list s názvem Národní politika, který se stal rychle nejčtenějším českým deníkem. Národní politika se zaměřovala spíše na svůj ekonomický úspěch než na propagování politiky staročeské strany. Po roce 1895 začala staročeská strana list ztrácet, protože do jeho vydavatelství začala pronikat finanční podpora z mladočeského směru, čímž došlo i k názorovému obratu listu.⁵⁶

1.4.8 Moravská orlice

Moravská orlice, vydávaná v letech 1863–1943, byla hlavním staročeským tiskovým orgánem blízkým Pražákovu vedení Národní strany na Moravě. V roce

⁵⁴ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 120–121.

⁵⁵ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 162–163.

⁵⁶ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 122.

1885 dosáhla nákladu 2200 kusů, poté počet výtisků neustále klesal, což zřejmě souviselo i s úpadkem staročeské strany.⁵⁷

1.4.9 Posel z Prahy

Titul Posel z Prahy začal vycházet od ledna roku 1857 a patřil mezi několik málo periodik, která v době absolutismu 50. let 19. století směla vycházet. Jeho vydavatelem byl Antonín Šimáček a odpovědným redaktorem jeho bratr František Šimáček. Posel z Prahy patřil svým zaměřením mezi beletristické tituly a zajímal se o kulturní, školské, jazykové nebo hospodářské otázky. V době, kdy se absolutistický systém již hroutil, se stále více zabýval také politickými tématy.⁵⁸

1.4.10 Čech

Deník Čech, vycházející v letech 1869–1937, je nejčastěji spojovaný s katolickým politickým táborem, hlavně s konzervativním politickým proudem kolem pražského arcibiskupa. List prošel mnoha změnami, nejprve vycházel jako týdeník, poté jako deník.⁵⁹

1.4.11 Německy psané listy Vaterland, Bohemia, Prager Tagblatt a Neue Freie Presse

List Vaterland vycházel v letech 1860–1894 a zastával pozici vůdčího konzervativního titulu v Rakousku. Na jeho stránkách našly uplatnění názory konzervativních šlechticů z českých zemí. Jeho náklad nikdy nepřekročil počet 8000 exemplářů. Mezi výrazné osobnosti Vaterlandu patřili Hermann Keipp, Lev Thun, Egbert Belcredi nebo Karl von Vogelsang. Na velmi dobré úrovni bylo hlavně politické zpravodajství a fejetony.⁶⁰ Deník Bohemia, vydávaný od poloviny

⁵⁷ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 120–122.

⁵⁸ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 131–132.

⁵⁹ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 280–281.

⁶⁰ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 70–71.

19. století v obou zemských jazycích, představoval jeden z nejdůležitějších listů vycházejících v Čechách, protože byl nejvýznamnějším periodikem českých Němců.⁶¹ Dalším významným listem byl Prager Tagblatt, vycházející v letech 1877–1939, považovaný za nejvlivnější liberálně-demokratický německy psaný deník v Čechách.⁶² Deník Neue Freie Presse, který vycházel ve Vídni od roku 1864, byl nejvýznamnějším listem vídeňského liberálního tábora.⁶³

⁶¹ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 95.

⁶² MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 468.

⁶³ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 468.

2. Národní listy jako podnikatelský subjekt

Mnozí autoři označují Národní listy za nejvýznamnější titul celé druhé poloviny 19. století. Deník se stal nejen úspěšným médiem, oblíbeným u čtenářů, ale také úspěšným a výdělečným podnikem,⁶⁴ zřejmě zásluhou vedení svého majitele Julia Grégra. Ten se projevil během svého působení ve vedení Národních listů i mladočeské strany jako schopný ekonom, novinář, politik, organizátor, manažer, taktik a také jako oddaný vlastenec. Podle Mileny Beránkové se z Julia Grégra rychle stal novinářský podnikatel, který se snažil o vytvoření působivého a vlivného deníku – komerčního a zároveň politického.⁶⁵

K tomu, aby se z Národních listů stal úspěšný podnikatelský subjekt, přispělo zřejmě hned několik faktorů: ekonomické vedení Národních listů, zajištění stabilního zázemí pro redakci a zřízení vlastní tiskárny, personální řízení složení redakce, způsob redakční práce a uspořádání Národních listů po obsahové stránce, ale i zajištění chodu podniku a výroby deníku (administrace, distribuce, sazárna atd.).

2.1 Ekonomická situace Národních listů

Pro Národní listy bylo v prvních letech jejich existence charakteristické, že často zápasily s velice vážnými finančními problémy. Po necelém prvním roce hospodaření byly Národní listy ztrátové o celých 32 000 zlatých.⁶⁶ Ze špatného hospodaření byl nepřímo obviňován Julius Grégr a také administrace listu. Julius Grégr se s tím nemohl smířit, a proto navrhl předat koncesi do rukou někoho schopnějšího, nebo si přál vést list sám po stránce finanční i administrativní, nezávisle na původním zakladatelském družstvu. Družstvo souhlasilo s druhou

⁶⁴ Národní listy jsou označovány za nejuspěšnější, nejvlivnější i nejčtenější deník 19. století. Například: BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981, s. 158–159; EFMERTOVI, M. C. České země v letech 1848–1918. Praha, Libri, 1998, s. 407.

⁶⁵ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981, s. 158–159.

⁶⁶ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 22.

variantou a Julius Grégr převzal Národní listy do svého vlastnictví i s jejich značným dluhem.⁶⁷

Národní listy byly často perzekuovány. Obnášelo to nejen věznění jednotlivých redaktorů,⁶⁸ ale také různé finanční sankce nebo úplné zastavování vydávání listu. Za prvních deset let činnosti Národních listů byla zaplacená částka 17 480 zlatých za různé pokuty.⁶⁹ Po dalších patnácti letech už činila celková suma za pokuty 38 061 zlatých.⁷⁰ O komplikacích, které časté konfiskace listu přinášely v 80. letech 19. století, píše Josef Holeček: „*Tak časté konfiskace Národních listů byly, pravda, věc mrzutá a se značnými škodami spojená, neboť i čtenářstvo, i inzerenti požadovali náhrady za číslo, konfiskaci propadlé. Odběratelé již nepočítali konfiskace listům ve prospěch, jak bývalo v letech šedesátých a sedmdesátých.*“⁷¹

Podnik Národních listů získával finance z prodeje deníku, proto bylo důležité mít dostatečně vysoký počet abonentů. Na jejich získávání pracovaly Národní listy postupem času také svou vlastní propagací. Pravidelně v inzertní rubrice nebo přímo v záhlaví na titulní straně upozorňovaly na možnost předplatného a na jeho výši. Problémem pro odbyt listu byli čtenáři, kteří neměli volební právo. Nepatřili totiž mezi odběratele denního tisku, většinou se spokojili s týdeníky, modlitebními knížkami, s kalendáři nebo se sešitovými romány. Změna nastala teprve se snížením volebního cenzu a zavedením 5. volební kurie,⁷² kdy se i tato část obyvatelstva začala více zaobírat denním tiskem a okruh abonentů Národních listů se mohl rozšířit. Stručný přehled o ceně Národních listů a možných způsobech jejich odebírání na přelomu 80. a 90. let 19. století podává následující tabulka číslo 3.

⁶⁷ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981, s. 158–159.

⁶⁸ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 23–24.

⁶⁹ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 24.

⁷⁰ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 175.

⁷¹ HOLEČEK, J. Tragédie Julia Grégra. Praha, 1914, s. 18.

⁷² HOCH, K. Dějiny novinářství od r. 1860 do doby současné. In: Československá vlastivěda. VII. Písemnictví. Praha, 1933, s. 438.

Tabulka 3: Přehled výše předplatného ranních a odpoledních Národních listů

V Praze:	Na měsíc	1 zl. 30 kr.
	Na čtvrt roku	3 zl. 90 kr.
S dvojí donáškou:	Na měsíc	1 zl. 50 kr.
	Na čtvrt roku	4 zl. 50 kr.
Ve filiálkách:	Na měsíc	1 zl. 45 kr.
Poštou:	Na měsíc	1 zl. 90 kr.
	Na čtvrt roku	5 zl. 70 kr.
S dvojí zásilkou:	Na měsíc	2 zl. 20 kr.
	Na čtvrt roku	6 zl. 60 kr.
Dále předplácí se čtvrtletně s jednou zásilkou:	Do Německa a Srbska	6 zl. 90 kr.
	Do Ameriky, Francie, Švýcarska, Itálie, Belgie, Turecka, Anglie, na Černou Horu, do Bulharska, Rumunska a do Ruska	7 zl. 80 kr.

Zdroj: NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 28. 6. 1889, s. 6 (vytvořeno autorkou).

Další zdroj příjmů představovala inzerce. Národní listy se postupem času staly i pro inzerenty oblíbeným deníkem. Avšak příjmy z inzerce netvořily hlavní zdroj financování deníku až do konce 19. století. Zajímavé bylo, že někteří čtenáři četli noviny pouze v neděli, proto se náklad nedělních Národních listů vždy zvyšoval a také pro inzerenty bylo nedělní vydání nejatraktivnější.⁷³

V prvních letech po založení měly Národní listy problémy s odbytem a rozšířením čtenářské základny, proto byla po celé Praze zprovozněna řada tzv. kiosků, ve kterých se Národní listy prodávaly.⁷⁴ Podle rozmístění těchto kiosků po Praze lze určit strategická místa pro prodej Národních listů, která byla: v Karlíně, na Smíchově, na Staroměstském náměstí, u Prašné brány, na Václavském náměstí, ve Spálené ulici nebo na Malé Straně.⁷⁵ Zřízení kiosků znamenalo další finanční zátěž, zřejmě proto požádal Julius Grégr o koncesi na založení inzertní kanceláře, která by mu přinesla zisk. V roce 1883 tak vznikla Všeobecná inzertní kancelář v domě v ulici Na Příkopě, která zprostředkovávala zájemcům inzerci v listu a také přijímala objednávky předplatného.⁷⁶

⁷³ VOŠAHLÍKOVÁ, P. Zlaté časy české reklamy. Praha, Karolinum, 1998, s. 88–91.

⁷⁴ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 144.

⁷⁵ ANM, fond Julia Grégra, karton 12.

⁷⁶ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 144.

Z výše uvedeného vyplývá, že Julius Grégr si tedy plně uvědomoval důležitost inzerce a příjmu z ní pro svůj podnik. Rovněž kladl důraz na dostatečný počet abonentů listu a nezanedbával ani zajištění vhodných míst pro prodej svého deníku.

O oblíbenosti a finančním prosperování titulu svědčí i zvyšující se počet vydávaných výtisků. Náklad Národních listů se z počtu 4275 exemplářů v roce 1861 zvýšil až na 9700 kusů v roce 1883.⁷⁷ Kolem roku 1885 se situace podniku Julia Grégra natolik zlepšila, že se z Národních listů stal poměrně výdělečný deník. Vnuk Eduarda Grégra uvedl o finančním rozmachu Národních listů následující: „*Není pochyby, že by se Národní listy neudržely, kdyby se politické poměry nebyly uvolnily. Konečným vítězstvím mladočechů vzrostl i význam Národních listů a tím se upravily i jejich poměry hospodářské. Národní listy se staly v pravém smyslu zlatým dolem a Julius značně zbohatl (...)*“.⁷⁸ Je tedy zřejmé, že finanční prosperita deníku šla ruku v ruce i s přízní mladočeskému směru a s počtem jeho zastánců.

2.2 Stabilní zázemí a sídlo redakce Národních listů

Pro bezproblémový chod redakce a práci novinářů bylo důležité i zajištění vhodného prostoru pro její fungování. První sídlo nově založeného podniku Národních listů se nacházelo v domě U Tří kaprů v Kolovratově třídě, kde byly místnosti redakce, administrace i expedice. Později se redakce přemístila do budovy v Růžové ulici, kam následovala tiskárna. Podnik zaměstnával v té době poměrně velký počet sazečů, tiskařských učňů, strojmistrů i pomocného personálu a měl už přibližně sto pracovníků.⁷⁹ Další stěhování do Mariánské ulice do domu U Zlaté lodi nastalo v červenci 1871. O postupném rozvoji Národních listů svědčí to, že od roku 1880 začal Julius Grégr vyjednávat o koupi budovy bývalého pivovaru v domě U Turků v Mariánské ulici,⁸⁰ kde od roku 1882 sídlila již napořád společně redakce, tiskárna, expedice i administrace Národních listů. Pro redakci byly v objektu

⁷⁷ SEKERA, M. Das Tschechische Pressewesen. In: Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Wien, 2006, s. 1995.

⁷⁸ GRÉGR, E. Historie rodiny. Praha, 1996, s. 55.

⁷⁹ GRÉGR, E. Historie rodiny. Praha, 1996, s. 40.

⁸⁰ Jednalo se o dnešní budovu ČTK v Opletalově ulici.

vyčleněny tři místnosti, které byly spojeny s pracovním a bytem Julia Grégra. Na této adrese sídlily Národní listy již natrvalo.⁸¹

2.3 Založení vlastní tiskárny Národních listů

Za velmi krátký čas po vzniku deníku se ukázalo, že bude-li mít list i vlastní tiskárnu, stane se mnohem nezávislejším. Navíc to představovalo možnost uspořít finančně na vydávání listu a také lépe koordinovat celý proces výroby.⁸² V prvním roce vydávání Národních listů obstarávala tisk ještě tiskárna Antonína Renna a pak tiskárna Kateřiny Jeřábkové.⁸³ V červenci 1861 obdržel Julius Grégr společně s Františkem Šimáčkem knihtiskařskou konfesi⁸⁴ a tiskárna se přesunula do domu v Růžové ulici, č. p. 1416. Zanedlouho byl ale Julius Grégr odsouzen k osmiměsíčnímu pobytu ve vězení za obsah Národních listů a hrozilo, že knihtiskařská koncese tímto způsobem zanikne. V prosinci 1862 se ale podařilo získat povolení k provozování knihtiskařské živnosti Eduardu Grégrovi a Národní listy tak byly od ledna 1863 tištěny v tiskárně Dr. Eduarda Grégra.⁸⁵ Za několik let tiskárna netiskla už jen samotné Národní listy, ale také ilustrovaný časopis Květy, satirické Humoristické listy a rovněž publikace spolku Matice lidu, založeného pro vydávání levných a českých knih lidového čtení. Mohlo by se zdát, že bratři Grégrové rozšiřovali své podnikatelské aktivity za účelem vyššího zisku, ale vnuk Eduarda Grégra označuje vydavatelské snahy bratří Grégrů v první řadě jako osvětovou činnost ve prospěch vzdělávání a informování českého lidu: „*Grégrové, přesvědčení, že jen národ vzdělaný a osvícený může zachovat ve všech směrech svou samostatnost, věnovali své nejlepší schopnosti propagaci české kultury. K této činnosti si zvolili heslo 'Osvětou k svobodě', které dali do štítu sbírky Matice lidu.*“⁸⁶

⁸¹ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 20.

⁸² GRÉGR, E. Historie rodiny. Praha, 1996, s. 37–38.

⁸³ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 20.

⁸⁴ ANM, fond Julia Grégra, karton 12.

⁸⁵ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 20.

⁸⁶ GRÉGR, E. Historie rodiny. Praha, 1996, s. 41.

Od roku 1869 vedl Eduard Grégr tiskárnu společně s Ferdinandem Datlem.⁸⁷ V roce 1877 se tiskárna přesunula do větších prostor v ulici V Túních. Národní listy i tiskárnu vedli bratři vždy jako oddělené subjekty, v průběhu let se Národní listy u tiskárny dosti zadlužily a tiskárna měla značné finanční ztráty. „Z Eduardovy statistiky vyplývá, že Julius v rozmezí let 1871–1881 zatížil jeho tiskárnu dluhem 41 338 zl 84 kr, což se přibližně rovnalo celkovému deficitu Eduardovy tiskárny, který činil 40 336 zl 29 kr.“⁸⁸ Kvůli stále se zvyšujícím požadavkům na kapacitu tiskárny došlo roku 1882 k úplnému oddělení tisku Národních listů od tisku ostatních publikací a podnikatelské zájmy bratří Grégrů se také více vzdálily. Knihtiskařské aktivity Eduarda Grégra zůstaly vázány na tiskárnu V Túních. Eduard si rovněž v roce 1882 založil obchod s knihami.⁸⁹ Julius Grégr se s Národními Listy přesunul do Mariánské ulice, do nově koupeného domu U Turků. Jak již bylo řečeno, zde sídlila redakce, administrace, tiskárna i expedice listu dohromady.

2.4 Řízení personálního složení a finanční ohodnocení redaktorů deníku

Úspěch a vysoká úroveň Národních listů jsou často přisuzovány dovednosti Julia Grégra vyhledávat pro redakci velice schopné novináře a také jeho snaze o neustálé vylepšování a modernizaci svého listu. Zajímavé bude vysledovat, jakou měl Julius Grégr při hledání nových redaktorů a dopisovatelů taktiku. Pro účely této diplomové práce je rovněž důležité, jak se redakce proměnila na přelomu 80. a 90. let 19. století, tedy v době, kdy se měnily české politické elity, a do vedení politiky se dostali mladočeši.

Členové první redakce byli kromě Františka Šimáčka a Vítězslava Háška v žurnalistické praxi téměř nováčky, samozřejmě ne všichni také u žurnalistické činnosti zůstali. Dalšími členy byli oba bratři Grégrové, František Jeřábek, Jiljí Vratislav Jahn, Vavřinec Svátek, Josef Leopold Zvonař a Jan Jeřábek. Kromě stálých členů redakce vytvářeli obsah listu také mnozí externí spolupracovníci, kterými byli hned na začátku existence Národních listů všichni přední zastánci českých národních

⁸⁷ ANM, fond Julia Grégra, karton 12.

⁸⁸ SEKERA, M. Podíl Grégrů na rozvoji novinářství a politické publicistiky. In Vošahlíková, P. Řepa, M. (eds.). Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století. Praha, 1997, s. 30.

⁸⁹ ANM, fond Julia Grégra, karton 12.

zájmů, jako František Palacký, František Ladislav Rieger, Jan Evangelista Purkyně, Václav Vladivoj Tomek a mnozí další.⁹⁰ O složení redakce krátce po založení deníku je možné se dočíst také v almanachu Národních listů: „*Národní listy soustředily v sobě kruh horlivých, ryzích národovců, mužů z různých oborů duševní práce, z nichž ne všichni chtěli zůstat žurnalisty pro celý život svůj.*“⁹¹ Brzy se začalo rovněž s budováním sítě pravidelných dopisovatelů z různých koutů země. První dopisovatele získával pro Národní listy František Šimáček, často z řad učitelů a kněžích z větších měst i z venkova. I později se opravdu jen minimum dopisovatelů věnovalo pouze žurnalistické činnosti, jako například dopisovatel z Vídně Josef Münz, což byl redaktor listu *Deutsche Zeitung*. Většina dopisovatelů měla rozmanitá zaměstnání, v poznámkách Julia Grégra figurují mezi přispěvateli Národních listů například: puškař Josef Miller ze Zlonic, úředník při zemském výboru Pravoslav Volák, učitel v Černém Kostelci Josef Vykoukal, ředitel uhelných dolů v Kladně Josef Vála, lékař v Olomouci František Koblovský, nebo profesor na reálných školách Jan Mládek.⁹²

Krátce poté, co Julius Grégr převzal vedení Národních listů do svých rukou, začal složení redakce přetvářet. V listopadu 1861 byl přijat spisovatel a právník Robert Nápravník, který se věnoval psaní úvodníků a divadelních kritik. Počátkem roku 1862 vstoupil do redakce Karel Tůma. Naopak poté, co byl v září roku 1862 založen list strany staročeské *Národ*, ztratily Národní listy Františka Šimáčka, který do něj přestoupil. Určitou dobu spolupracoval s Národními listy Emanuel Tonner, který působil už i v Havlíčkových Národních novinách, a Juliu Grégrovi také mnohé talentované žurnalisty doporučil, například Josefa Václava Friče – pozdějšího zahraničního dopisovatele – nebo Jakuba Malého.⁹³

V červnu roku 1865 se redakce Národních listů spojila s redakcí listu podobného charakteru – s redakcí *Hlasu*, který tímto aktem zanikl. O možnosti sloučení titulů se oba jejich odpovědní redaktoři – Julius Grégr a Vincent Vávra

⁹⁰ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 21–24.

⁹¹ NÁRODNÍ LISTY. Půl století Národních listů. Praha, 1911, s. 27.

⁹² ANM, fond Julia Grégra, karton 17/1.

⁹³ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 23.

Haštalský – dohodli během pobytu ve vězení,⁹⁴ jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole. Posílení redakce o redaktory z Hlasu je označováno za asi nejvýznamnější změnu v personálním složení redakce. Národní listy tak získaly velmi kvalitní a zkušené spolupracovníky, mimo jiné Karla Sladkovského, Jana Nerudu, Josefa Baráka, Vincenta Vávru Haštalského, jeho bratra Emanuela Vávru. Dále stojí za zmínku posílení redakčního týmu o Ferdinanda Schulze a Viléma Erbena.⁹⁵

Zajímavým způsobem se do historie Národních listů zapsal svým působením také Jakub Arbes, který se stal členem redakce od roku 1868. Koncem roku 1877 dostal totiž od Julia Grégra výpověď, zdůvodněnou v dopise Arbesovi následovně: *„Poměry mého závodu nutí mne, abych učinil redukce do nejkrajnější možnosti. Jste obětí těchto nezbytných redukcí. Po těžkém boji musel jsem se konečně odhodlat dáti Vám výpověď z redakce.“*⁹⁶ Rozhodnutím Julia Grégra byli překvapeni jak redaktoři Národních listů, tak i samotný Jakub Arbes, neboť patřil mezi významné a veřejností uznávané představitele deníku. Primárním důvodem jeho propuštění zřejmě nebyly tak úplně finanční problémy listu, ale jednalo se spíše o důsledek odklonu názorů některých členů redakce od mladočeské politiky. Jaroslava Janáčková k Arbesově výpovědi uvádí následující: *„Jestliže se Julius Grégr rozhodl zbavit se síly tak renomované i výkonné, musel počítat s tím, že si odradí i rozhněvá někdejší své významné spolupracovníky z řad spisovatelů i spolupracovníky potenciální. Chtěl však demonstrovat svoji moc a varovat každého, kdo by se jí odvažoval přičít.“*⁹⁷

Počátkem 70. let 19. století přišli do redakce Servác Heller, Bedřich Pacák, Jaromír Čelakovský, Josef Václav Sládek. V polovině 70. let pak žurnalista hodnocený jako jeden z nejnadanějších – Gustav Eim, a rovněž Vilém Ryba, Jan Benešovský-Veselý, Josef V. Kalaš, Jaromír Hrubý.⁹⁸

V 80. letech dochází podle pamětníků k výraznějšímu personálnímu oživení hlavně mladými žurnalistickými talenty.⁹⁹ Kvůli zavedení odpoledního vydání

⁹⁴ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 154–155.

⁹⁵ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 23.

⁹⁶ JANÁČKOVÁ, J. Jakub Arbes novinář. Praha, 1987, s. 140.

⁹⁷ JANÁČKOVÁ, J. Jakub Arbes novinář. Praha, 1987, s. 144.

⁹⁸ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 26.

⁹⁹ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 26.

Národních listů bylo určitě potřeba zaměstnat více redaktorů. Julius Grégr tak nově zaměstnal Josefa Anýže, Eduarda Bohdaneckého, Karla Dražáka, Josefa Penížka. Za významnou posilu kulturní rubriky byli považováni Miroslav Tyrš a Otakar Hostinský. V tomto období se redaktorem stává i Ignát Herrmann, který dříve působil jako pokladník a také v inzertním oddělení. Několik nadaných redaktorů doporučil pro Národní listy Gustav Eim, například Josefa Kuffnera. Na Nerudovo doporučení byl přijatý všestranně nadaný redaktor Josef Pachmayer a Antonín Šnajdauf, na Kalašovo doporučení Josef Holeček. Julius Grégr občas projevil tak velký zájem o nějakého redaktora, že se ho snažil získat a udržet v redakci všemi možnými prostředky. To se stalo například u hudebního referenta Josefa B. Foerstra, kterého si v redakci svého listu Julius Grégr natolik cenil, že mu po dvou letech působení zdvojnásobil plat, což samozřejmě nebylo vůbec běžnou praxí. V roce 1885 vstoupil do redakce pozdější zakladatel sportovní rubriky Karel Čupr, v roce 1889 obratný reportér denních zpráv Josef Vejvara.¹⁰⁰

Během 90. let se redakce početně tolik nerozšiřovala, noví spolupracovníci byli přijímáni většinou jako náhrada za redaktory, kteří zemřeli nebo se začali věnovat jiné činnosti. Například Jan Voborník nastoupil za literárního referenta Antonína Šnajdaufa. Za zemřelého Nerudu působil v redakci krátce Svatopluk Čech, pak Jaroslav Kvapil. V tomto období můžeme zmínit rovněž nového referenta politických schůzí Jakuba Přimdu nebo soudního zpravodaje Zdenka Hlaváče.¹⁰¹ Na přelomu 80. a 90. let 19. století došlo tedy k ustálení složení redakce na mnoho dalších let: *„Postupem času vystřídalo se v redakci naší mnoho publicistických talentů, kteří později našli své životní povolání jinde, mnohé vynikající pracovníky zkosila předčasná smrt, na uprázdněné jich místo nastupovali noví nadaní spisovatelé, až teprv po čtvrtstoletí (pozn. v polovině 80. let 19. století) ustálil se kruh spolupracovníků Národních listů, kteří věnovali se žurnalistice po celý život svůj a sloučili – až na málo výjimek – existenci svou odvážně s existencí rostoucího, důvěru lidu nad jiné požívajícího opozičního deníku (...).“¹⁰²*

¹⁰⁰ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 27–28.

¹⁰¹ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 28–29.

¹⁰² NÁRODNÍ LISTY. Půl století Národních listů. Praha, 1911, s. 27–28.

Za zmínku stojí také institut odpovědného redaktorství Národních listů. Po založení deníku byl tedy odpovědným redaktorem Julius Grégr. Když list převzal do svého vlastnictví, stal se odpovědným redaktorem, vydavatelem i majitelem v jedné osobě. Jak již bylo řečeno výše, Národní listy byly často postihovány za uveřejněný obsah a do vězení byl zavírán právě odpovědný redaktor. Z tohoto důvodu se postupně ve funkci odpovědného redaktora navenek pro úřady vystříдалo mnoho redaktorů, ale Juliu Grégrovi vždy zůstávala největší rozhodovací pravomoc v řízení redakce a podniku. Od 60. do 90. let 19. století se takto ve funkci odpovědného redaktora a často následně za mřížemi vystřídali například: Eduard Grégr, Robert Nápravník, Karel Tůma, Jakub Arbes, Vilém Erben, Josef Barák nebo Josef Anýž.¹⁰³ Josef Anýž byl odpovědným redaktorem listu i v období důležitém pro tuto diplomovou práci, v letech 1889–1891, oficiálním majitelem a vydavatelem zůstával Julius Grégr.

Zajímavým rysem, kterého si při studování osobností redaktorů nelze nevděkovat, je to, že mnoho redaktorů nebo externích přispěvatelů Národních listů dosáhlo právnického vzdělání. Julius Grégr získal sám titul doktora práv, proto zřejmě tento typ lidí považoval za dobré novináře. Dokladem může být i vzpomínka Josefa Holečka, který zmínil vztah Julia Grégra k novinářům a jeho víru v novinářskou schopnost právníků: *„Novináře pak považoval za vševěda a všeuměla, vysoko vyvýšeného nade všechny odborníky i odborničky, kteří se jako moli zavrtávají do předmětu a jsou tím slepější, čím hlouběji se zavrtali. Novinář podle Julia Grégra z povýšeného svého hlediska všecko přehlídí a vidí, o všem něco ví, nic mu není úplně cizí, neznámé a nepochopitelné, a třeba mu jen níže sestoupiti a věci některé se chopiti vši silou svého umu, (...). Jediného odborníka Julius Grégr uznával, a to byl doktor práv. Když se pak doktor práv stane novinářem, vzniká tím intelektuální síla nedostižná a nepřemožitelná, která všechno rozhodne, do čeho se vloží.“*¹⁰⁴

S personálním řízením redakce úzce souvisí i finanční ohodnocování jejích pracovníků. V 60. letech 19. století byly platy redaktorů obecně relativně nízké a platilo to samozřejmě i pro redakci Národních listů. Být žurnalistou znamenalo žít ve velké existenční nejistotě, protože často nebylo jisté, zda list nebude v dohledné

¹⁰³ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 175.

¹⁰⁴ HOLEČEK, J. Tragédie Julia Grégra. Praha, 1914, s. 328–329.

době zastaven. První redaktoři dostávali od 20 do 50 zlatých měsíčně, ale své působení v českém deníku pokládali za poctu a za povinnost národu.¹⁰⁵ Později dokonce ani vedoucí osobnosti redakce na tom nebyly o moc lépe. Podle vzpomínek Serváce Hellera měl v tomto období Karel Sladkovský plat 100 zlatých měsíčně, Jan Neruda 80 zlatých a ostatní spolupracovníci samozřejmě ještě méně.¹⁰⁶ První dopisovatelé listu pak za své příspěvky do zpravodajství dostávali jako odměnu pouze výtisk Národních listů zdarma.¹⁰⁷ Později, jak je možné vyčíst z poznámek Julia Grégra, dostávali dopisovatelé odměnu tři zlaté za otištěný dopis a pět zlatých za fejeton.¹⁰⁸

Představu o finanční situaci redaktorů Národních listů na přelomu 70. a 80. let 19. století poskytne následující tabulka číslo 4, která přehledně dokumentuje vývoj honoráře Viléma Erbena v rozmezí let 1877–1889, který působil i jako dopisovatel listu z Pešti nebo jako politický redaktor v pražské redakci. Data byla získána z účetního výkazu o průběžném vyplácení mzdy. Zvyšování měsíčního honoráře probíhalo vždy po jednom nebo dvou letech, navýšení platu bylo vždy průměrně o asi 9,2 %. Z výkazu bylo také možné zjistit, že vyplácení mzdy neprobíhalo vždy jednou za měsíc, jak bývá zvykem dnes, ale spíše po týdnech. Někdy byly dokonce velmi malé částky vypláceny redaktorovi každé tři až čtyři dny.

Tabulka 4: Vývoj výše měsíčního honoráře redaktora Národních listů Viléma Erbena

Období	1877–1878	1879	1880	1881–1882	1883–1884	1885	1886–1887	1888–1889
Honorář	90 zl.	98,33 zl.	100 zl.	108,33 zl.	116,67 zl.	125 zl.	133,33 zl.	141,67 zl.

Zdroj: ANM, fond Julia Grégra, karton 13 (vytvořeno autorkou).

V případě, že Julius Grégr o nějakého redaktora velmi stál a chtěl ho získat pro Národní listy, neváhal mu nabídnout relativně vysoký plat. Takto se to stalo v případě nadaného novináře Gustava Eima, kterému v roce 1874 Julius Grégr nabídl

¹⁰⁵ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 22.

¹⁰⁶ JANÁČKOVÁ, J. Jakub Arbes novinář. Praha, 1987, s. 84.

¹⁰⁷ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 22.

¹⁰⁸ ANM, fond Julia Grégra, karton 17/1.

měsíční plat ve výši 150 zlatých. V té době to byla pro mladého redaktora opravdu vysoká částka, Gustav Eim ji přijal a pro Národní listy pracoval až do své smrti.¹⁰⁹

Kromě pevně stanovené výše honoráře za odvedenou práci odměňoval Julius Grégr své zaměstnance určitým obnosem navíc za obzvlášť povedené články nebo za zajímavé zprávy.¹¹⁰ Byl to jeho způsob, jak redaktorům uděloval pochvalu. Do 80. let 19. století byli redaktoři ohodnocováni vedoucími redaktory jednotlivých rubrik podle významnosti svého jména, teprve později byli někteří přispěvatelé hodnoceni za počet napsaných řádků. Honoráře a jejich výši schvaloval svým podpisem sám Julius Grégr, případně jeho zástupce.¹¹¹

V 90. letech 19. století byla finanční situace redaktorů Národních listů už poměrně příznivá. Julius Grégr si mohl dokonce dovolit nadhodnocovat výkony těch, kterých si velmi vážil a chtěl je v deníku udržet, protože vytvářeli listu potřebné renomé a publicitu. Svědčí o tom slova z dopisu Svatopluka Čecha, ve své době oblíbeného avšak velmi skromného literáta, že: „*nemůže bráti za tak malou práci tak veliký plat.*“ Redigování nedělní přílohy a fejetonu poté opustil, aby se mohl věnovat jen svojí literární činnosti.¹¹²

Z výše uvedeného lze usoudit, že se Julius Grégr při získávání nových sil pro redakci snažil oslovovat vždy zkušené nebo velmi nadané redaktory a spisovatele. Vhodné kandidáty buď sám oslovoval, nebo dal na doporučení svých zkušených kolegů. Podporoval kvalitní personální zastoupení ve všech rubrikách v listu. Jména významných osobností deník určitě pomáhala prodávat a zvyšovala se tím také popularita listu. Redaktorům, o které nechtěl přijít a chtěl si je udržet, vyplácel vysoký plat. Redakci řídil direktivním způsobem, spolupracovníci ho respektovali. V případě potenciálního ohrožení směřování listu neváhal nevhodného jedince propustit, jak se stalo například v Arbesově případě. Zřejmě nejvýraznější změnou se zdá být sloučení s deníkem Hlas. Výraznější personální změny na přelomu 80. a 90. let 19. století v souvislosti se vzestupem mladočeské strany nejsou patrné.

¹⁰⁹ KOKEŠOVÁ, H. Gustav Eim. Životopisná studie a edice korespondence. Praha, Karolinum, 1999, s. 22.

¹¹⁰ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 25.

¹¹¹ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 27.

¹¹² NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 28.

2.5 Způsob redakční práce, obsahová struktura a grafická podoba Národních listů

Národní listy získávaly věrné příznivce nejen díky své politické orientaci, ale velkou roli hrál samozřejmě i způsob, jakým byly jednotlivé články v deníku psány, jaké rubriky a jaká témata bylo možné na jeho stránkách číst a částečně i jak list po grafické stránce vypadal.

S celkovým rozvojem české žurnalistiky od počátku 60. let 19. století souvisely i změny v metodách redakční práce. V novinách se v tomto období rozvíjí úvodní a hlavní články, komentáře, polemiky a velmi výrazně i fejetony. Úplně novým jevem na stránkách denního tisku jsou zprávy denní, lokální a hospodářské, dále také pravidelné kulturní recenze nebo kritiky z oblasti literatury, hudby, divadla a výtvarného umění. Naopak klasické denní zpravodajství se v tisku nevyskytovalo, deníky uveřejňovaly spíše jen úřední oznámení a vyhlášky.¹¹³

Národní listy měly ze začátku pouze čtyři stránky. Nejdůležitějšími texty celého vydání bývaly zřejmě úvodník a fejeton, umístěné na titulní straně. Po obsahové stránce se list orientoval hlavně na politická, hospodářská a kulturní témata. V úplně prvním čísle Národních listů z 1. 1. 1861 můžeme kromě známého a již zmiňovaného programového prohlášení Národních listů nalézt fejeton, politické zprávy, domácí zprávy, telegramy Národních listů ze zahraničí a otevřený list panu školnímu radovi Marešovi, považovaného za germanizátora českého školství. Poslední čtvrtá strana se věnovala inzerci a různým vyhláškám.

Později vycházel deník pravidelně o rozsahu 6 nebo 8 stran. Když ale probíhalo například zasedání říšské rady ve Vídni nebo českého zemského sněmu, bývalo vydání rozšířeno na 10, 12 nebo případně i na 14 stran, protože obsahovalo podrobné popisy programů schůzí. V 80. a 90. letech 19. století pak často rozhodovaly o celkovém rozsahu vydání strany inzerce, o kterou byl v té době poměrně velký zájem. Inzerce zabírala minimálně tři strany vydání. Nedělní výtisky se vydávaly také o větším rozsahu.¹¹⁴

Úvodní články byly z pohledu dnešního čtenáře poměrně rozsáhlými a hutnými texty. Věnovaly se stále dokola těm nejdůležitějším otázkám programu

¹¹³ BERÁNKOVÁ, M. Hlas. Vznik, vývoj a politické zaměření. Praha, 1970, s. 243–244.

¹¹⁴ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 81–82.

české politiky, později mladočeské politiky: národnostním, státoprávním, jazykovým, vnitřní politice i hospodářským tématům. Jejich čtení určitě vyžadovalo dostatek času a plné soustředění se. Složitost textu ale nebyla charakteristická jen pro Národní listy, obecně o stylu úvodníků soudobého tisku píše Milena Beránková, že: „*byl vesměs dosti rozvláčný, myšlenka se rozvíjela v dlouhých a často nepřehledných souvětích. Jedna věta často tvořila celý odstavec, mnohdy několikařádkový.*“¹¹⁵ Podle autorky to mohlo být způsobeno tím, jak dále uvádí, že autoři úvodníků byli často řečníci a vystudovaní právníci, což je predisponovalo k psaní těžkopádných a složitých větných konstrukcí. Po názorovém odklonu mladočechů od staročechů jsou typické i velmi tvrdé, útočné a nekompromisní polemiky. Mezi autory politických úvodníků je možné zmínit Julia Grégra, Karla Sladkovského nebo Karla Tůmu, který psal politické úvodníky velmi často celých 55 let a za tu dobu jich vytvořil asi 6000.¹¹⁶

Politickým otázkám se nevěnovaly jenom úvodníky, ale i ostatní články a rubriky. Na přelomu 80. a 90. let 19. století patřilo jedno z předních míst v deníku rubrikám politické zprávy domácí a politické zprávy zahraniční.

První fejetony psával pro Národní listy Vítězslav Hálek, pak Jan Neruda. Občas přispívali i známí spisovatelé jako Svatopluk Čech, Jaroslav Vrchlický nebo Alois Jirásek. V 80. letech 19. století se o psaní fejetonu dělili tři redaktoři: Jan Neruda, Vilém Ryba a Josef Kuffner. Neruda psával obvykle fejetony do nedělního čísla nebo o politicky a společensky důležitých tématech. Další redakční fejeton vycházel ve čtvrtek, v ostatních dnech byly publikovány fejetony externích přispěvatelů,¹¹⁷ s kterými často komunikoval právě Neruda. Fejetony od nich dostával a posléze případně doporučoval Juliu Grégrovi k otištění, který měl v tomto ohledu poslední slovo. Ze vzájemné korespondence Julia Grégra s Janem Nerudou je možné zjistit, že Neruda doporučoval k uveřejnění často například díla Jaroslava Vrchlického.¹¹⁸ Fejetony svým tématem většinou reagovaly na politické nebo jiné události zmiňované ve vydání deníku.

¹¹⁵ BERÁNKOVÁ, M. Hlas. Vznik, vývoj a politické zaměření. Praha, 1970, s. 247–248.

¹¹⁶ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 34.

¹¹⁷ TUREČEK, D. Fejeton Jana Nerudy. Praha, ARSCI, 2007, s. 160.

¹¹⁸ LA PNP, fond Julia Grégra, korespondence od Jana Nerudy.

K vytváření obsahu Národních listů přispívali nejen stálí redaktoři listu, ale také externí dopisovatelé – domácí i zahraniční. Jejich příspěvky vycházely většinou v rubrice původní dopisy Národních listů. V druhé polovině 19. století se hlavně podél železničních tratí budovalo i telegrafické spojení,¹¹⁹ a proto hlavně spolupracovníci ze zahraničí posílali informace do Národních listů ve formě telegramů. Aktuality obdržené tímto způsobem vycházely v rubrikách telegramy Národních listů nebo zvláštní telegramy Národních listů. Prvním zahraničním zpravodajem byl od roku 1863 Josef Václav Frič, který psal pro Národní listy nejdříve z Paříže a později i z Berlína.¹²⁰ Je samozřejmé, že nejvíce se zájem Národních listů obracel k centru monarchie ve Vídni, ale přesto byl záběr míst, z kterých dopisy a telegramy do listu docházely, poměrně široký. Z poznámek Julia Grégra, kde si vedl abecední seznam míst a přispěvatelů, je možné vyčíst například tato místa: Berlín, Brémy, Brno, Benátky, Bělehrad, Bukurešť, Černý Kostelec, Dobříš, Frankfurt nad Mohanem, Florencie, Štýrský Hradec, Hamburk, Kladno, Klatovy, Krakov, Kúty, Londýn, Lvov, Lublaň, Moskva, Olomouc, Příbram, Paříž, Pešť, Plzeň, Petrohrad, Písek, Velká Revúc, Sarajevo, Turnov, Turín, Vídeň nebo Ženeva.¹²¹ V Národních listech z přelomu 80. a 90. let 19. století se objevovaly telegramy kromě výše uvedených míst ještě také například: z Madridu, z Bruselu, ze Záhřebu, z Nového Yorku, z Říma, z Janova, z Washingtonu, z Cařihradu, z Bernu, nebo dokonce z Káhiry a z Bombaje. Z takto širokého rozptylu dopisovatelských míst je zřejmé, že se Národní listy snažily být deníkem světového formátu, pro který bylo v té době obsáhlé zahraniční zpravodajství samozřejmostí. Telegramy se obecně věnovaly důležitým událostem v daných zemích (rozhodnutí vlády, demonstrace), nebo informovaly o důležitých osobách (prezidenti, politici, papež, Bismarck, atp.). Na přelomu 80. a 90. let 19. století, tedy v období zahájení telefonického provozu mezi Prahou a Vídní, se v Národních listech objevují vedle telegrafických zpráv i zprávy telefonické. To je dokladem snahy o modernost a exkluzivitu obsahu Národních listů.

¹¹⁹ První telegrafní trasa fungovala na našem území od roku 1847 z Vídně přes Brno až do Prahy. (Zdroj: HLAVAČKA, M. Zrod moderní dopravy a komunikační sítě v českých zemích. In: BLÁHOVÁ, K. (ed.). Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Praha, 1997, s. 24–29.)

¹²⁰ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 32.

¹²¹ ANM, fond Julia Grégra, karton 17/1.

Zahraníční zpravodajství však nemuselo být nutně jenom dílem dopisovatelů. Národní listy často přistupovaly k tomu, že přejímaly informace z jiných zahraničních listů. V redakci byly články překládány a uveřejňovány pro českého čtenáře v češtině.¹²² Redaktoři celkově četli často konkurenční tisk, je to patrné hlavně z reakcí na názory německých nebo staročeských deníků na stránkách Národních listů. Na přelomu 80. a 90. let 19. století bylo možné na stránkách Národních listů nalézt dokonce rubriku s názvem hlasy časopisecké, která se přímo názorům konkurenčních deníků věnovala a vedla s nimi často i ostrou polemiku a nešetřilo se v ní kritikou. Dalším informačním zdrojem byla pro Národní listy i c. k. korespondenční kancelář, tzv. „korbyro“. V Národních listech se takto získané informace objevovaly v rubrice telegramy korespondenční kanceláře.

Velká pozornost byla věnována kulturnímu dění. Jako kulturní redaktoři působili v Národních listech mezi prvními Vítězslav Hálek a Jan Neruda, kteří se věnovali hlavně literární a divadelní kritice a recenzi. Své místo měla hned od počátku i hudební kritika, do této rubriky přispíval dokonce i Bedřich Smetana.¹²³ Stranou zájmu nezůstalo ani výtvarné umění. Na přelomu 80. a 90. let 19. století se kulturní rubrika nazývala zprávy o kulturním dění. Rovněž Národní listy vydávaly literární nebo románovou přílohu, ve které vycházela nově přeložená beletristická díla na pokračování. Vzhledem k tomu, že literatura byla u čtenářů oblíbená, mohly si Národní listy vydáváním románů na pokračování udržovat čtenářskou přízeň a podporovat opakovaný prodej listu. Dále vycházel v Národních listech i věstník bibliografický, který informoval o nově vyšlých knihách a publikacích.

Denní zprávy, tzv. lokálky, byly často reportážního charakteru. Mohou být proto označeny za předchůdce dnešní reportáže. Úkolem redaktora lokálek – „lokálkáře“ – bylo získat vždy čerstvé a pro čtenáře zajímavé informace o místním dění. Redaktoři se snažili za tímto účelem o vytvoření určité informační sítě. Z tohoto důvodu obsahovala rubrika i zprávy až bulvárního typu. V 80. a 90. letech 19. století udržovali redaktoři lokálek kontakty i třeba s pohřebními ústavy, aby včas získali informace o úmrtích významných osobností, nebo se chodili ptát přímo

¹²² BERÁNKOVÁ, M. Hlas. Vznik, vývoj a politické zaměření. Praha, 1970, s. 247–248.

¹²³ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 21–29.

do domů nemocných na vývoj jejich zdravotního stavu.¹²⁴ Zprávy tohoto typu čtenáře velmi zajímaly a rubrika se stala oblíbenou.

Čtenářsky zajímavé byly také informace z rubriky soudní síň, která se věnovala různým přelíčením a procesům před soudy. Velké popularity dosáhla rubrika hlavně díky Ignátu Herrmannovi, který se jí věnoval v letech 1884–1892.¹²⁵ Dále se v této rubrice dobře uplatnili například Jakub Arbes nebo František Šimáček.¹²⁶

České parlamentní zpravodajství mělo své kořeny právě v Národních listech.¹²⁷ Silně se začíná prosazovat po ukončení politiky pasivní rezistence, když roku 1879 byl redaktor Gustav Eim vyslán do Vídně, aby zajišťoval převážně informace o jednáních říšské rady. Gustav Eim byl hodnocený jako velice nadaný, navíc dovedl napsat za neuvěřitelně krátkou dobu mnoho článků. Také měl mnoho různých kontaktů, což mu umožňovalo získávat nejrůznější zajímavé informace.¹²⁸ Josef Holeček vzpomíná na činnost Gustava Eima následovně: „*Jeho článků bylo na sloupcích Národních listů víc, nežli čtenářstvo bylo s to strávit, ale to čtenářstvu nevadilo, tím větším obdivem Eimovi platilo. Jako politický zpravodaj byl nedostižný, (...) dovedl býti takřka všudypřítomným. Za dobrou zprávu a novinu nikdy nelitoval ani peněz, ani osobní námahy, kvůli získávání novinek udržoval staré styky osobní i písemné, dovedl se vlichotit, sliby omráčit, slovem pro Eima zpravodaje nebylo tajemství.*“¹²⁹ Parlamentní zpravodajové vytvářeli buď tzv. „relief“, který zachycoval nejdůležitější projednávaná témata a atmosféru, a jeho autoři do něj často promítali svůj literární talent a fantazii. Nebo vznikaly tzv. „stenografické reprodukce“, což

¹²⁴ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 83.

¹²⁵ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 59–66.

¹²⁶ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 21–29.

¹²⁷ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 158–159.

¹²⁸ KOKEŠOVÁ, H. Gustav Eim. Životopisná studie a edice korespondence. Praha, Karolinum, 1999, s. 22–23.

¹²⁹ HOLEČEK, J. Tragédie Julia Grégra. Praha, 1914, s. 386.

byly výtahy ze sněmovní korespondence, která obsahovala plné texty všech parlamentních projevů.¹³⁰

S Národními listy jsou spjaty rovněž počátky české ekonomické žurnalistiky.¹³¹ List se věnoval hospodářským otázkám hned od počátku svého vzniku. Druhá polovina 19. století byla pro české země díky technickému pokroku nejdříve ve znamení mohutného rozvoje hospodářství, zakládání mnoha podniků a rozvoje průmyslu, rozšiřování železnice, zakládání továren a bank. V 70. letech 19. století došlo k hospodářské krizi. Národní listy tyto změny reflektovaly a přinášely hlavně tržní zprávy a informace z vídeňské burzy. Postupně rostlo množství zpráv o valných shromážděních akciových společností, což podávalo přehled o jednotlivých sekcích průmyslového podnikání. Hospodářská rubrika byla pak postupně také rozšířena i o věstník živnostenský a dělnický.¹³² Na přelomu 80. a 90. let 19. století se na stránkách Národních listů objevovala rubrika Národní hospodář, která informovala o bankách, peněžních trzích, komoditních trzích (to se týkalo zejména zemědělských plodin), nebo o trzích se zbožím.

V Národních listech se objevilo také válečné zpravodajství jako nový typ redakčního žánru.¹³³ Počátkem 70. let 19. století bylo možné na stránkách deníku nalézat pravidelnou rubriku Ruch válečný, která přinášela informace o soudobých válečných konfliktech. Čtenářsky oblíbená byla i rubrika listy z bojiště Serváce Hellera, která se věnovala ruské výpravě do Turecka. Roku 1877 si Heller zařizoval dokonce v Petrohradě povolení být válečným zpravodajem Národních listů při této ruské výpravě.¹³⁴

Prvenství si Národní listy mohou připsat i za počátky české sportovní žurnalistiky. V 80. letech 19. století se v deníku objevuje rubrika sportovní hlídka, kterou zavedl a převážně se jí také věnoval redaktor Karel Čupr. V této rubrice

¹³⁰ STEJSKAL, J. Zprávy z českého století. Tiskové agentury a česká společnost 1848 – 1948. Praha, Triton, 2008, s. 20–21.

¹³¹ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 158–159.

¹³² NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 111–112.

¹³³ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 158–159.

¹³⁴ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 55.

vycházely nepravidelně informace o šermu, bruslení, cyklistice, dostizích nebo šachách. Pod názvem Sport se rubrika poprvé objevila až 19. února 1899.¹³⁵

Na stránkách Národních listů byl velmi malý prostor věnován i čtenářům. V 70. letech 19. století se objevovala rubrika veřejná hovorna, která uveřejňovala názory a vyjádření čtenářů k různým otázkám. V záhlaví této rubriky bylo uvedeno, že redakce za rubriku nenese odpovědnost. V 80. a 90. letech 19. století pak v deníku existovala rubrika listárna, prostřednictvím které se odpovídalo a reagovalo na písemné dotazy čtenářů, což dokazuje známky zpětné vazby mezi Národními listy a jejich publikem.

Z přelomu 80. a 90. let 19. století rozhodně ještě stojí za zmínku rubriky oznamovatel, různé zprávy, nebo povětrnost. Oznamovatel informoval například o přesné hodině východu slunce, o nadcházejících svátcích nebo o výročích zajímavých dějinných událostí. Rubrika různé zprávy obsahovala kuriózní zprávy, zajímavosti a zprávy lehce bulvárního charakteru. Klasickým příkladem tohoto typu zprávy je zmínka o tom, že Jack the Ripper byl možná zadržen v Tunisu.¹³⁶ Protože se tato rubrika věnovala převážně informacím ze zahraničí, jednalo se určitě o zprávy převzaté z cizojazyčných deníků. Povětrnost byla vlastně předpověď počasí a informovala čtenáře o hydrometeorologických údajích typu výše tlaku, síla větru, o změnách teploty nebo o celkovém stavu počasí.

Rubriky, které se postupem času v Národních listech vyvinuly a ustálily, byly uveřejňovány s určitou pravidelností. Ovšem někdy se stalo, že struktura listu musela být pozměněna s ohledem na důležitost aktuálního politického dění. Například 10. ledna 1891 kvůli čtvrté schůzi sněmu království českého nemohla být uveřejněna literární rubrika. Na stránkách Národních listů se objevilo následující vysvětlení: *„Za příčinou velkého návalu jiného materiálu literární hlídka se odkládá.“*¹³⁷

Grafická podoba Národních listů zůstala po dlouhou dobu téměř nezměněna. Z dnešního pohledu působil deník velice jednolitým a skoro nečitelným dojmem, jednotlivé články byly vizuálně těžko rozpoznatelné od zbylého textu, sázeného zpravidla do čtyř sloupců na stránku. Kromě názvu titulu na první stránce, provedeného několikacentimetrovým písmem, se v listu nevyskytovaly téměř žádné

¹³⁵ KŘIVÁNKOVÁ, A. K vývoji českého tisku na přelomu 19. a 20. století. Praha, SPN, 1979, s. 10.

¹³⁶ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 18. 1. 1889, s. 3.

¹³⁷ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 10. 1. 1891, s. 5.

jiné titulky větších rozměrů. Články byly řazeny hned za sebou. Zřejmě to bylo dáno tehdejší technickou úrovní a limitovanými možnostmi tiskařského průmyslu. A dále také tím, že tehdejší čtenář byl zvyklý číst noviny celé. Nepotřeboval proto záchytné body v podobě výrazných titulků a mezititulků pro rychlou orientaci v textu. Rovněž nebylo zvykem jednotlivé články podepisovat jmény jejich autorů, což by možná také usnadnilo orientaci v textech. Články bývaly maximálně označeny šifrou autora. Mezi grafickými efekty si tak je možné všimnout pouze používání tučného písma, střídání několika typů fontů, zvýrazňování pasáží textu prokládáním znaků mezerami, čar oddělujících konec rubriky a menších nadpisů rubrik. Živěji působily po grafické stránce pouze stránky věnované inzerci. Jednotlivé, různě veliké inzeráty lemovaly odlišné typy rámečků. K psaní textů inzerce se používaly rozdílné typy a velikosti písem. Některé inzeráty byly občas oživeny dokonce i malými ilustracemi nebo symboly – typický a často se opakující byl například piktogram ruky ukazující na nejdůležitější část textu inzerátu.

2.6 Zajištění chodu podniku – administrace, výroba a distribuční cesty deníku

V administraci deníku byli zaměstnáni úředníci, kteří zajišťovali administrativní chod podniku. Administrace se starala mimo jiné o finanční záležitosti a pokladnu, o agendu inzerce, seznamy předplatitelů a prodejen nebo o korespondenci redakce.¹³⁸

Výroba Národních listů začínala v sazárně, ve které se až do počátku 20. století sázelo vše ručně.¹³⁹ Práce tiskařů zahrnovala tři výrobní fáze. Nejprve bylo potřeba vytvořit tiskové formy.¹⁴⁰ Při přípravě vydání sázelo nejméně 40 sazečů jednotlivé litery do řádků, které pak tzv. „metteur“ poskládal do sloupců a pak zalamoval na stránky.¹⁴¹ Druhou fází představoval samotný tisk, při kterém tiskové stroje a od 80. let rotačky tiskly obsah vydání na role novinového papíru. V poslední

¹³⁸ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 144.

¹³⁹ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 81–82.

¹⁴⁰ EFMERTOVÁ, M. C. České země v letech 1848 – 1918. Praha, Libri, 1998, s. 407.

¹⁴¹ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 81–82.

třetí fázi se prováděly dokončovací práce, což obnášelo skládání jednotlivých vytištěných novinových archů, případně vázání a balení tiskovin.¹⁴²

Příprava vydání začínala obvykle kolem šesté hodiny večer, kdy si ze sazárny přišli do redakce pro již hotové rukopisy článků, které pak byly sázeny podle jednotlivých rubrik. Redakce dodávala rukopisy často až do půlnoci, hlavně úvodní článek pro titulní list byl hotový až touto dobou. Někdy přicházely telegramy, z kterých se ještě zpracovávaly informace pro list, dokonce ještě kolem druhé hodiny v noci. Když se vydávalo rozšířené vydání Národních listů, například v případě zasedání říšského sněmu, pracovali sazeči i jiný pomocný personál až 14 hodin denně. Placeni byli za počet vysázených řádek. Rotačky se dávaly do pohybu kolem druhé hodiny, kolem páté hodiny byly již většinou první výtisky vytištěny.¹⁴³

Vytištěné noviny musely být včas doručeny čtenářům. O přípravu už vytištěných novin k odeslání se starala výpravna neboli expedice. Práce tohoto oddělení spočívala v tom, že zřízení a expediční dělnice noviny napočítali a svázali do balíků, které se po Praze roznášely jednotlivým odběratelům a do prodejen, nebo byly odeslány vlakovou poštou předplatitelům a všem filiálním prodejnám.¹⁴⁴ Nejdůležitější distribuční cesty Národních listů v 19. století tedy představovaly pošta a železnice.

2.7 Řízení Národních listů a osobnost Julia Grégra

Největší pravomoc rozhodování o Národních listech náležela vždy Juliu Grégrovi a týkalo se to nejen chodu celého podniku například po ekonomické stránce, ale i toho, co bude v listu otištěno. Rozhodování o obsahu Národních listů záviselo plně na Juliu Grégrovi, i když zrovna oficiálně nebyl odpovědným redaktorem. Redaktoři pouze jemnou formou doporučení Juliu Grégrovi naznačili, kam by své články rádi umístili. Dokládá to například dopis od Gustava Eima z Vídně ze 4. března roku 1889, ve kterém psal: „*Přikládám dva články o školních knihách, k nimž mi dal materiál jeden zdejší profesor. Myslím, že jsou rozumné, leč*

¹⁴² EFMERTOVÁ, M. C. České země v letech 1848 – 1918. Praha, Libri, 1998, s. 407.

¹⁴³ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 81–82.

¹⁴⁴ NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941, s. 143.

*naložte s nimi dle Své libosti. Snad do odpoledníku by se hodily?*¹⁴⁵ Někdy jednotlivé články zhodnotili spolehliví spolupracovníci, jako například Jan Neruda, ale konečné rozhodnutí záviselo na Juliu Grégrovi. Přesvědčit se o tom je možné například z dopisu Jana Nerudy z 21. prosince roku 1886, ve kterém zmiňoval následující: *„Feilleton Winterův, jež Jsi mi včera zaslal, je dobrý; musí ale být dán dnes a zítra (nebo některý ten den najednou). Poněvadž, kdybych já to přikázal tiskárně, článek ten by se ale do listu nedostal, zasilám Ti jej, abys naložil jím dle Své vůle.*“¹⁴⁶

Z úryvku dopisu od Jana Nerudy také vyplývá, že Julius Grégr měl u svých podřízených velkou autoritu. Svůj podnik vedl direktivním způsobem. Na Julia Grégra jako na přísného a zásadového nadřízeného vzpomínal Josef Holeček: *„(Julius Grégr) nikdy nikoho nepochválil. Ten si představoval, že Národní listy jsou Julius Grégr. Jediného ze svých spolupracovníků uznával. A to byl Gustav Eim. Všichni ostatní mohou být rádi, že jim dovoluje do Národních listů psát.*“¹⁴⁷

Julius Grégr se evidentně v řízení svého podniku vyznal. Usiloval o neustálý rozvoj Národních listů a v potřebách podniku se dobře se orientoval. O jeho manažerských dovednostech a silné schopnosti motivovat své podřízené v podniku i kolegy v mladočeské straně se píše také v almanachu Národních listů: *„Naštěstí měla strana i list náš v dru. J. Grégrovi vůdce, ředitele a organizátora tak znamenitého, tak svěžího a neúnavného, jenž netoliko svým zmužilým slovem, ale příkladem své činorodé jarosti a pile nás všechny povzbuzoval, sdružoval a tužil, že jsme za ním všichni šli odhodlaně dalším bojům a bouřím vstříc.*“¹⁴⁸

¹⁴⁵ LA PNP, fond Julia Grégra, korespondence od Gustava Eima.

¹⁴⁶ LA PNP, fond Julia Grégra, korespondence od Jana Nerudy.

¹⁴⁷ HOLEČEK, J. In: BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 163.

¹⁴⁸ NÁRODNÍ LISTY. Půl století Národních listů. Praha, 1911, s. 25–26.

3. Politická situace na přelomu 80. a 90. let 19. století

Tato kapitola se zabývá nastíněním politických souvislostí na přelomu 80. a 90. let 19. století, k čemuž nejlépe poslouží popis vývoje a stručná charakteristika tehdejších politických konkurentů – strany staročeské a mladočeské, s kterými souvisí i počátky českého politického stranictví. Dále se kapitola zaměřuje na okolnosti voleb do zemského sněmu v roce 1889 a do říšské rady v roce 1891.

3.1 Počátky českého politického stranictví

Druhou polovinu 19. století v Čechách charakterizovalo ustavování zárodků moderního politického systému a prvních politických stran.¹⁴⁹ Vývoj politických stran a české (politické) žurnalistiky šel ruku v ruce. Jedno bez druhého by nemělo smysl a možná ani hnací sílu k rozvoji.

V rámci ústavněprávního systému habsburské monarchie neexistovala pro politické strany žádná právní úprava, mohly se částečně opírat pouze o spolkový a shromažďovací zákon z roku 1867. Politické strany proto pro svou formální existenci využívaly různé nepolitické organizační formy.¹⁵⁰ Tento fakt vysvětluje i provázanost politických uskupení s redakcemi tištěných periodik.

První politické strany v českých zemích vznikaly převážně na nacionálních základech, o čemž svědčí i jejich názvy (Národní strana, Deutschliberale Partei, atd.). Možnost účastnit se veřejného dění a podílet se na politice byla pro většinu obyvatel v druhé polovině 19. století nereálná, proto měly první politické strany honorační charakter, tedy ve skutečnosti zastupovaly zájmy jen velmi úzké skupiny složené z vyšších společenských vrstev.¹⁵¹ Pro tyto honorační neboli elitní politické strany

¹⁴⁹ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 17–18.

¹⁵⁰ BALÍK, S. HLOUŠEK, V. HOLZER, J. ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848–1989. Brno, Masarykova univerzita, 2003, s. 34–35.

¹⁵¹ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 18–20.

byla charakteristická slabá míra organizovanosti a úzká sociální základna.¹⁵² Přesto se prezentovaly jako strany všenárodní, zastupující zájmy celého národa. Stranickou strukturu tvořilo vedení strany, poslanci, tiskové orgány, politické spolky a také sbor důvěrníků. Vedení strany tvořili politicky aktivní jedinci z majetkové a intelektuální elity společnosti, kteří zpočátku nebyli do vedoucích pozic ani voleni. Později se jako vedoucí orgán strany ustavil výkonný výbor, volený po ustálení sjezdů důvěrníků a stoupců strany právě tímto sjezdem.¹⁵³ Honorační politické strany vznikaly často na půdě parlamentu a k jejich hlavním cílům patřilo získání zastoupení svých představitelů v parlamentu skrze volby a řídit následně jejich zákonodárnou činnost.¹⁵⁴ Typickými představiteli honoračních stran a zároveň nejdůležitějšími politickými stranami druhé poloviny 19. století na území Čech byly Národní strana (staročeši) a Národní strana svobodomyšlná (mladočeši).

3.2 Národní strana (staročeská strana)

První náznaky vzniku Národní strany je možné vysledovat už v roce 1848 mezi představiteli českého liberálního měšťanstva, kteří vystoupili s českým národním programem. Přesné datum ustavení strany není možné určit, protože vznikala pozvolna z uskupení neformálního charakteru tehdejších politicky aktivních osobností a významných představitelů veřejného života. Za přední reprezentanty tohoto uskupení lze označit historika Františka Palackého a doktory práv Františka Ladislava Riegra a Františka A. Braunera. Strana se o tyto výrazné a obywatelstvu známé osobnosti opírala, protože platily pro český národ za významné autority. V podstatě to byli právě oni, kdo určoval ráz české národní politiky. Od 60. let 19. století, kdy docházelo k uvolnění poměrů v rámci habsburské monarchie, se strana postupně formovala jako mluvčí celého českého národa a obhájce jeho národních zájmů – zatím bez pevně stanoveného politického

¹⁵² BRADOVÁ, E. Od lokálních mítinků k politickému marketingu. Teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní. Brno, 2005, s. 39–48.

¹⁵³ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 18–20.

¹⁵⁴ BRADOVÁ, E. Od lokálních mítinků k politickému marketingu. Teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní. Brno, 2005, s. 39–48.

programu.¹⁵⁵ Prvním souhrnným vyjádřením zájmů českých politiků bylo tzv. „Riegrovo memorandum“ císaři, sepsané za účelem získání koncese pro vydávání nezávislého česky psaného deníku.¹⁵⁶ Národní program, určující směřování strany, pak vyšel 1. ledna 1861 v prvním čísle Národních listů. Tisk totiž představoval důležité organizační centrum, proto také jedna z prvních snah českých politiků vedla právě k založení tiskového orgánu.¹⁵⁷

Mezi další důležité orgány strany patřily kluby českých zemských a říšských poslanců nebo sjezdy důvěrníků. Důležitým momentem bylo založení Českého klubu v Praze roku 1871, který plnil funkci centra společenského života jak vedoucích představitelů Národní strany, tak jejích stoupenců. Poslanci Národní strany v Čechách byli převážně zástupci české inteligence (právníci, učitelé, žurnalisté) a majetní statkáři.¹⁵⁸

Národní strana reprezentovala národní politiku v průběhu celých 60. až 80. let 19. století a její dominantní pozici neohrozilo ani úplné osamostatnění mladočeského křídla v roce 1874. Situace se začala měnit na konci 80. let 19. století, kdy oblíbenost Národní strany začala u českého obyvatelstva klesat. Nespokojenost s politikou strany vyjadřovali i někteří její vlastní politici a přecházeli proto k radikálnější mladočeské straně. Slábnoucí postavení staročeské strany se výrazněji projevilo při volbách do českého zemského sněmu roku 1889, kdy strana získala jen těsně většinu hlasů oproti mladočeské straně. František Ladislav Rieger se snažil o získání přízně českých voličů dohodnutím kompromisního česko-německého ujednání. Jednání o tzv. punktacích vedla k velké nespokojenosti českých voličů, kterou mladočeská strana dokázala využít ve svůj prospěch. Definitivní porážku staročeské strany přinesly volby do říšské rady roku 1891, po kterých se do vedení české politiky dostala mladočeská strana. Dosavadní vůdce strany Rieger odešel z jejího vedení a také úplně opustil vysokou politiku. Ve svém důsledku znamenal

¹⁵⁵ CIBULKA, P. Staročeská strana. In: MAREK, P. (ed.). Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998. Olomouc, 2000, s. 31–41.

¹⁵⁶ BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918. Praha, 1981, s. 149–150.

¹⁵⁷ CIBULKA, P. Staročeská strana. In: MAREK, P. (ed.). Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998. Olomouc, 2000, s. 31–41.

¹⁵⁸ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 114–136.

volební neúspěch staročeské strany také rozklad provládní podpory, tzv. „železného kruhu pravice“¹⁵⁹ (což bylo spojenectví Českého klubu, Polského klubu a Strany práva)¹⁶⁰ a počátek politické nestability v celé předlitavské části habsburské monarchie.¹⁶¹ Je důležité ještě zmínit, že i po volební porážce v roce 1891 nebyla staročeská strana okamžitě vytlačena ze všech důležitých pozic. Udržovala si vždy výrazné postavení v komunální politice, v sektoru bankovníctví a v kulturních a vědeckých kruzích kolem univerzit.¹⁶² Analýze volebních výsledků v roce 1889 a 1891 se podrobněji věnuje ještě následující část této diplomové práce.

3.3 Národní strana svobodomyslná (mladočeská strana)

Národní strana svobodomyslná vznikla odtržením od Národní strany a oficiálně se tak stala samostatnou politickou stranou 27. prosince 1874 v Praze na sjezdu důvěrníků.¹⁶³ Pojmenování mladočeši (Jungtschechen) se poprvé objevilo v německém listu Prager Morgenpost¹⁶⁴ v roce 1863 jako označení nejednotné a neorganizované opozice vůči Národní straně, která získala později protikladné označení – strana staročeská.¹⁶⁵

Mladočeský směr se jako opoziční a liberálně-demokratický vyvíjel v rámci konzervativní staročeské strany už od 60. let 19. století. V jeho čele stála skupina kolem Julia Grégra a kolem deníku Národních listů, která nahlížela na některé politické otázky odlišně od názorové linie, jakou razili staročestí vůdci František Palacký a František Ladislav Rieger.¹⁶⁶ Mezi hlavní důvody neshod mezi oběma

¹⁵⁹ CIBULKA, P. Staročeská strana. In: MAREK, P. (ed.). Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998. Olomouc, 2000, s. 31–41.

¹⁶⁰ BALÍK, S. HLOUŠEK, V. HOLZER, J. ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848–1989. Brno, Masarykova univerzita, 2003, s. 32.

¹⁶¹ CIBULKA, P. Staročeská strana. In: MAREK, P. (ed.). Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998. Olomouc, 2000, s. 31–41.

¹⁶² VOJTĚCH, T. Organizační vývoj mladočeské strany do roku 1891. Československý časopis historický, ročník 25, 1977, s. 554–584.

¹⁶³ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 14–17.

¹⁶⁴ GRÉGR, E. Historie rodiny. Praha, 1996, s. 53.

¹⁶⁵ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 14–17.

¹⁶⁶ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

názorovými proudy patřila například spolupráce Národní strany se zástupci konzervativní české historické šlechty nebo respektování zájmů církve. Mladočeská strana se zasazovala o zrušení výsad šlechty a o sekularizované školství. Další názorové rozpory se projevíly při povstání v Polsku – umírněnější staročeská strana hájila zásah Ruska proti polským povstalcům, zatímco mladočeská strana s povstalcí sympatizovala.¹⁶⁷ V praxi se názorový rozkol projevil také tak, že deník Národní listy zůstal tiskovou doménou mladočeské strany a věrně hájil názory skupiny kolem Julia Grégra, zatímco staročeská strana začala uvažovat o založení nového stranického média – o deníku *Národ*.¹⁶⁸ O gradujícím napětí mezi Grégrovou redakcí a vedením Národní strany uvedl Robert Sak následující: „*Julius Grégr se sice pokoušel při urovnat, ale Riegrova obšírná odpověď na jeho umírněné psaní smír vyloučila. Nový deník je už hotovou věcí, dočítal se v ní, a on si musí do konce roku obstarat jinou kauci, neboť Rieger a jeho přátelé ji převedou na svůj list. Toto rozhodnutí nemá přisuzovat odlišnému pojetí polské otázky, nýbrž prosté skutečnosti, že národní strana potřebuje vlastní tiskový orgán, nezávislý na jednotlivci.*“¹⁶⁹

Jinak ale v důležitých politických otázkách postupovaly oba směry po celá 60. léta 19. století společně, protože se obávaly například důsledků sjednocení Německa pro české obyvatelstvo. Proti rakousko-uherskému vyrovnání, které se uskutečnilo v roce 1867, demonstrovaly oba směry dohromady svůj odpor tím, že se účastnily pouti do Ruska v roce 1867, položily základní kámen Národního divadla v roce 1868, podepsaly státoprávní Deklaraci českých poslanců také v roce 1868, nebo se účastnily opozičního táborového hnutí v letech 1868–1871.¹⁷⁰ Tyto opoziční akce proti dualismu a politický nátlak na vídeňskou vládu přinesly možnost částečné autonomie Čech v podobě tzv. fundamentálních článků. Jejich přijetí nakonec panovník nepovolil z obavy před reakcí Němců a Maďarů. Kvůli tomuto nepodařenému pokusu o vyrovnání, který způsobil velké zklamání české veřejnosti, ztratila staročeská strana rovněž důvěru mladočeského křídla. Definitivním důvodem

¹⁶⁷ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

¹⁶⁸ TŮMA, K. Život dra. Julia Grégra, slavného obránce svobody české. Praha, 1896, s. 174–194.

¹⁶⁹ SAK, R. Rieger: příběh Čecha devatenáctého věku. Semily, 1993, s. 152–153.

¹⁷⁰ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

k úplnému oddělení obou směrů se stal spor o taktiku pasivní rezistence – mladočeši v ní chtěli pokračovat pouze na říšské radě, ale v žádném případě na zemském sněmu. V listopadu 1873 pak 27 zastánců mladočeského směru opustilo společný klub a v lednu 1874 byli dokonce čtyři přední mladočeští politici vyloučeni ze sborů důvěrníků Národní strany (bratři Grégrové, Karel Sladkovský a Jakub Škarda). Mladočechům se tak naskytla možnost pro založení vlastní strany.¹⁷¹

Směřování Národní strany svobodomyšlné určovalo osmibodové programové prohlášení sepsané Juliem Grégrem a přijaté na již zmíněném sjezdu důvěrníků strany v prosinci 1874. V tomto dokumentu zformulovaných hlavních zásad mladočeské politiky se strana držela až do počátku 20. století. Mladočeský program se vyslovoval především pro aktivní politiku na zemském sněmu, dále pro liberální zásady politiky, rovné právo všech, zdokonalení parlamentarismu nebo pro rozšíření samosprávy. Dále se strana tímto programem přihlásila k požadavku všeobecného hlasovacího práva do zemského sněmu, zlepšení úrovně českého školství a vzdělanosti vůbec (prosazovalo se zde bezplatné vyučování na základních a středních školách, vyšší platy učitelů nebo založení české univerzity). Mezi body, které oslovovaly teprve se politicky aktivizující část obyvatelstva, patřilo vyslovení se pro zlepšení situace rolníků, obhájení potřeb dělníků, oživení průmyslu a obchodu a zmírnění všeobecné ekonomické tísně, která byla způsobena hospodářskou krizí od roku 1873.¹⁷²

Obecně lze konstatovat, že všechny i později přijaté programové dokumenty, o které byl program strany pouze příležitostně doplňován (např. důležitá volební prohlášení, memoranda, dokumenty ze sjezdů nebo významné projevy vůdčích politiků), obsahovaly pro mladočeskou stranu charakteristické a stále se opakující programové konstanty: v první řadě se stále objevoval cíl dosáhnout českého státního práva, zavedení všeobecného volebního práva, podporovat rozvoj školství a vzdělanosti na národním a antiklerikálním principu, vyzdvihovat slovanství,

¹⁷¹ MALÍŘ, J. Mladočeská strana v Čechách a promladočeské strany na Moravě. In: MAREK, P. (ed.). Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998. Olomouc, 2000, s. 42–59.

¹⁷² MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

zlepšení hmotné situace jednotlivých vrstev obyvatelstva a postupem času stále důraznější názory na jazykovou otázku.¹⁷³

Za nejvyšší orgán mladočeské strany lze označit 28členný sbor důvěrníků, v jehož čele stál Karel Sladkovský. Kvůli organizaci strany v předvolebním období byl v roce 1875 založen ústřední volební výbor v Praze, propojený s politickým spolkem mladočeské strany Klubem národní strany svobodomyslné. Vedení tohoto politického spolku spolu s předními osobnostmi ze sboru důvěrníků (Karel Sladkovský, Julius Grégr a Jan Kučera) nejmó výrazněji ovlivňovaly stranu.¹⁷⁴

Celkově nebyla organizační struktura strany příliš propracovaná, což mělo koncem 70. let 19. století dokonce za následek pokles počtu stranických stoupců. Stagnaci strany způsobilo i vytvoření společného klubu staročeských a mladočeských poslanců na říšské radě a na českém zemském sněmu v roce 1879 při opětovném návratu k aktivní politice.¹⁷⁵ Situace se ve prospěch mladočeské strany změnila až v 80. letech 19. století.

Předpoklady pro politický vzestup Národní strany svobodomyslné se vytvářely již v první polovině 80. let 19. století. Velmi důležité se ukázalo být vznikající opoziční hnutí, které mladočeská strana sama nevyvolala, ale postupně se s ním ztotožňovala, moderovala vývoj požadavků ze strany venkovských a městských středních vrstev a naučila se ve svůj prospěch využít zvětšujícího se nesouhlasu nespokojeného obyvatelstva se staročeskou linií politiky.¹⁷⁶ Důležitý moment představovala i tzv. „pětizlatková“ reforma volebního řádu v roce 1882, protože díky nižšímu volebnímu cenzu se volební právo v městské kurii týkalo nově i chudších vrstev obyvatelstva, které se mladočeši snažili získat na svou stranu. Snížení volebního cenzu z deseti na pět zlatých přímých daní celkově znamenalo

¹⁷³ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

¹⁷⁴ MALÍŘ, J. Mladočeská strana v Čechách a promladočeské strany na Moravě. In: MAREK, P. (ed.). Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998. Olomouc, 2000, s. 42–59.

¹⁷⁵ MALÍŘ, J. Mladočeská strana v Čechách a promladočeské strany na Moravě. In: MAREK, P. (ed.). Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998. Olomouc, 2000, s. 42–59.

¹⁷⁶ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 53–54.

rozšíření voličské základny o několik set tisíc voličů.¹⁷⁷ K boji proti konkurenční staročeské straně využívali mladočeši živelná opoziční hnutí rolníků a živnostníků a také nespokojenosti lidu s průběhem jednání mezi Čechy a Němci o tzv. punktacích, kterou záměrně přižívovali.¹⁷⁸ Politické ambice otevřeně představil na neoficiálním sjezdu strany v listopadu 1887 Julius Grégr, když prohlásil, že cílem mladočeské strany je volební vítězství nad staročechy a dosažení pozice mluvčího českého národa.¹⁷⁹ V tomto roce také mladočeši intenzivně pracovali na vytváření stranické struktury, v roce 1888 pak založili nejvíce politických spolků a snažili se o vytváření sítě místních a okresních stranických důvěrníků a o řízení venkovských politických listů.¹⁸⁰

Politický vzestup mladočeské strany v druhé polovině 80. let 19. století provázela také kampaň silně agitačního charakteru za národní, demokratizační a rolnické požadavky. K agitaci byly využity všechny slabiny staročeské strany – od váhavého přístupu k politickému vyjednávání po chystanou novelu školství.¹⁸¹ Na obhajobu kritiky politického postupu a výsledků práce staročeské strany pronesl František Ladislav Rieger na důvěrném setkání Českého klubu následující velmi známý výrok o drobečcích: „*Když se nám nepodařilo vymoci svá práva jedním rázem, musíme se toho nyní domáhati po drobtech, i kdybychom drobty tyto sbíratí měli pod stolem.*“¹⁸² Eduard Grégr sdělil tento výrok v důvěrném dopise Karlu Tůmovi, přesto se v krátké době objevil ocitovaný v Národních listech, čímž se rozpoutal mediální útok proti staročeské straně i jejímu vůdci.¹⁸³ Po této tzv. „drobečkové“ aféře vyloučil František Ladislav Rieger čtyři mladočeské

¹⁷⁷ BALÍK, S. HLOUŠEK, V. HOLZER, J. ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848–1989. Brno, Masarykova univerzita, 2003, s. 29.

¹⁷⁸ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

¹⁷⁹ VOJTĚCH, T. Organizační vývoj mladočeské strany do roku 1891. Československý časopis historický, ročník 25, 1977, s. 554–584.

¹⁸⁰ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 157.

¹⁸¹ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

¹⁸² VOŠAHLÍKOVÁ, P. Formování občanské společnosti ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století. Praha, SPN, 1993, s. 45.

¹⁸³ TOBOLKA, Z. Denník E. Grégra II. Praha, 1914, s. XXXVIII.

poslance z klubu poslanců, kteří proto v roce 1888 vytvořili vlastní Klub neodvislých poslanců českých v říšské radě a o rok později založili obdobný klub i na českém zemském sněmu.¹⁸⁴ Politickou taktiku mladočeské strany, která toužila dostat se do vedení české politiky, popsal v úvodním slovu k deníku Eduarda Grégra Zdeněk Tobolka následujícím způsobem: „*Politika mladočeská, vedená tímto cílem, nemohla a nebyla proto politika, mající a čekající na ohledy, politika opatrnosti, ústupků, kompromisů a zodpovědnosti, nýbrž byla to politika především rázu přímočarně agitačního, silně počítajícího s voličstvem. Agitace ve směru česky nacionálním a státoprávním, a taktika vůči vládě Taafově a zvláště vůči ministru vyučování v jeho kabinetu, Gautschovi, otevřeně opoziční, to byly agitace a taktika, kterých se mladočeská strana chopila, až do té doby, kdy podařilo se jí dosíci mety, k níž spěla: politického vedení českého národa.*“¹⁸⁵

V období let 1889–1891 se mladočeské straně podařilo svou politickou aktivitou zaujmout i nové okruhy voličů, hlavně pokrokové hnutí studentů a dělnické mládeže a dále realisty soustředěné kolem Tomáše G. Masaryka, Karla Kramáře a Josefa Kaizla.¹⁸⁶ Upevňování pozic mladočechů se projevilo už v roce 1889 při volbách do českého zemského sněmu. Snahy mladočeské strany vyústily v její výrazné volební vítězství nad staročechy ve volbách do říšské rady v roce 1891. Rozborem volebního vítězství a politické komunikace mladočechů, jak již bylo řečeno, se podrobněji zabývá ještě následující část této diplomové práce.

Po vítězství ve volbách nad staročechy se mladočeská strana potřebovala zadaptovat na novou situaci. Za prvé bylo nutné konsolidovat se přes značnou sociální i politickou nesourodost jako jednotný politický subjekt, za druhé vyvstávala potřeba přesměrování opozičního radikalismu ke konstruktivní politice vůdčí politické síly celého národa.¹⁸⁷ Postupně proto mladočeská strana hledala možnosti k oportunistické dohodě s vládou ve Vídni i s politicky konzervativnějšími směry. Stala se z ní sice vládní strana, ale vždy zůstala, na rozdíl od staročeské strany,

¹⁸⁴ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

¹⁸⁵ TOBOLKA, Z. Denník E. Grégra II. Praha, 1914, s. XXXVIII.

¹⁸⁶ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

¹⁸⁷ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

zastánkyní zájmů české buržoazie, později velkoburžoazie.¹⁸⁸ Značná různorodost vedla k pozdějšímu odštěpení několika samostatných stran.¹⁸⁹

V průběhu 90. let 19. století se projevila v organizaci mladočeské strany směrem k voličům určitá stagnace. Navíc se strana vzdalovala venkovským voličům, protože zastupovala především názory průmyslové a obchodní buržoazie. Období 1907–1918 charakterizoval mocenský úpadek mladočechů.¹⁹⁰ Před první světovou válkou se mladočeši stali zástupci měšťanstva a sílicího českého kapitálu, na rozdíl od dřívějšího všenárodního charakteru strany,¹⁹¹ ale tento vývoj již nespadá do období, které sleduje tato diplomová práce.

3.4 Volební systém a volby v letech 1889–1891

Volební systém habsburské monarchie byl utvořen tak, aby v říšské radě i na zemských sněmech zasedala provládně nakloněná německorakouská většina.¹⁹² Říšskou radu ve Vídni tvořily dvě komory. V první komoře, v panské sněmovně, zasedali vrození členové, což byli princové habsburské dynastie, dále dědiční členové z velkostatkářské aristokracie, členové z moci úřadu – sem patřili arcibiskupové a biskupové s knížecím titulem, a rovněž doživotně jmenované osoby panovníkem za zásluhy – jejich počet nebyl stanoven. Do druhé komory říšské rady, do poslanecké sněmovny, pak bylo podle dubnové ústavy (volební reformy z roku 1873) voleno 353 poslanců. Tento počet poslanců byl volen i v roce 1891.¹⁹³

¹⁸⁸ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 148.

¹⁸⁹ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

¹⁹⁰ VOJTĚCH, T. Organizační vývoj mladočeské strany do roku 1891. Československý časopis historický, ročník 25, 1977, s. 554–584.

¹⁹¹ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 139–199.

¹⁹² VELEK, L. Mandát za uzenuku. Volební nátlak a podvody v české politické kultuře 19. století. Dějiny a současnost 28, 5/2006, s. 33–37.

¹⁹³ BALÍK, S. HLOUŠEK, V. HOLZER, J. ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848–1989. Brno, Masarykova univerzita, 2003, s. 28–29.

Český zemský sněm byl jedním ze 17 zemských sněmů existujících jako samosprávné legislativní orgány v rámci předlitavské části Rakousko-Uherska.¹⁹⁴ Sněm byl složen z tzv. virilních poslanců a volených poslanců. Virilisté byli vysocí církevní a univerzitní hodnostáři jako pražský arcibiskup, biskupové litoměřický, královéhradecký a českobudějovický a také rektor pražské univerzity. Virilních poslanců zasedalo na českém zemském sněmu nejprve pět, ale po rozdělení pražské univerzity na českou a německou v roce 1882 získali virilní zastoupení na sněmu oba univerzitní rektoři a počet virilních poslanců stoupl na šest. Volení poslanci byli voleni skrze kuriální volební systém: velkostatkářská kurie zastoupená 70 poslanci, kurie měst a obchodních a živnostenských komor zastoupená 87 poslanci a také kurie venkovských obcí zastoupená 79 poslanci. Celkově se český zemský sněm skládal roku 1889 z 242 poslanců.¹⁹⁵

Voliči byli rozděleni do volebních kurií na základě svého sociálního postavení. Jednotlivé kurie měly na sněmech téměř stejný počet volených zástupců. Problém byl v tom, že v kuriích měst a venkova potřeboval kandidát získat stovky až tisíce hlasů, zato ve velkostatkářské kurii stačilo k získání mandátu pouze asi 6 hlasů. Velkostatkářská kurie se proto stávala předmětem manipulativních volebních technik. Další nepoměr, který se volební systém snažil zakrýt, byl poměr počtu Čechů a českých Němců, který byl 2:1. Pomocí vytvoření malých německých volebních obvodů a velkých českých volebních obvodů, se dosáhlo toho, že poměr českých a německých poslanců byl zhruba 1:1.¹⁹⁶

Celkově lze říct, že volební proces byl od 60. let 19. století do počátku 20. století provázen organizačním chaosem, spornými výklady volebního

¹⁹⁴ Předlitavsko – název pro území nacházející se západně od řeky Litavy po rakousko-uherském vyrovnání. Zahrnovalo Bukovinu, Čechy, Dalmácii, Dolní Rakousy, Istrii, Korutany, Kraňsko, Moravu, Salcbursko, Slezsko, Štýrsko, Terst, Tyroly a Vorarlbersko. (Zdroj: VŠEOBECNÁ ENCYKLOPEDIE V OSMI SVAZCÍCH. Praha, Diderot, 1999.)

¹⁹⁵ BALÍK, S. HLOUŠEK, V. HOLZER, J. ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848–1989. 2003, Masarykova univerzita, Brno, s. 38–39.

¹⁹⁶ VELEK, L. Mandát za uzenku. Volební nátlak a podvody v české politické kultuře 19. století. Dějiny a současnost 28, 5/2006, s. 33–37.

zákonodárství, volebními podvody, nátlakem ze strany vládních subjektů, politických stran i společenských elit.¹⁹⁷

3.4.1 Volby do zemského sněmu v roce 1889

Na nadcházející volby se připravovaly obě strany, staročeská i mladočeská. Předvolební kampaň před volbami do zemského sněmu začala již na začátku roku 1889. Vláda stála na straně provládnicích kandidátů a staročechů, proto se snažila předvolební aktivity mladočechů co nejvíce omezovat. Reprezentanti strany byli pronásledováni, tisk konfiskován, schůze a tábory lidu zakazovány.¹⁹⁸ Volební svolání obou stran byla oproti předchozím volbám mnohem bojovnějšího charakteru. Staročeský program nenabízel nic nového, hlavně vybízel k jednotě národa a k umírněnému jednání. Mladočeši se ve svém programu nově prezentovali jako zcela samostatná politická strana, nikoli už jako frakce staročeské strany. Dále proklamovali obnovení boje za samostatnost českého státu, kterému se podle nich staročeši už přestali věnovat.¹⁹⁹

Volby do zemského sněmu se konaly ve všech čtyřech volebních kuriích od 2. do 15. července 1889.²⁰⁰ Celkově získala mladočeská strana ve volbách do českého zemského sněmu 39 mandátů, staročeská strana 58 mandátů. Mladočeši si tak čtyřikrát polepšili oproti situaci před volbami. Největší úspěchy slavili ve venkovských volebních okresech, kde získali 30 mandátů. Zbylých 9 mandátů získaly v městských okresech.²⁰¹

Posílení pozice mladočeské strany ve volbách záviselo také na jejich schopnosti podchytit rozvoj agrárního hnutí, tím že Národní listy od prosince 1887

¹⁹⁷ VELEK, L. Mandát za uzenku. Volební nátlak a podvody v české politické kultuře 19. století. *Dějiny a současnost* 28, 5/2006, s. 33–37.

¹⁹⁸ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 105–106.

¹⁹⁹ URBAN, O. Česká společnost 1848 – 1918. Praha, Svoboda, 1982, s. 388–389.

²⁰⁰ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 107.

²⁰¹ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 168.

požadavky hnutí podporovaly a důležité body rolnického programu pak mladočeská strana dokonce zařadila do svých volebních provolání z let 1889 a 1891.²⁰²

Podle Eduarda Grégra přispělo k volebnímu úspěchu jeho strany ve venkovských obcích několik faktorů, jak si poznamenal do svého deníku: neúspěch staročeské politiky, úpadek veřejného života, hmotná bída lidu, klerikální škola, dělení pozemků a také podrobení se staročeské strany šlechtě.²⁰³ Díky výsledku těchto voleb byla mladočeská strana poprvé vnímána jako plnohodnotný politický směr a začalo se o ní uvažovat jako o možné nástupkyni staročeské strany.²⁰⁴

3.4.2 Volby do říšské rady v roce 1891

Za počátek mladočeské předvolební kampaně lze považovat schůzi sboru důvěrníků, která proběhla 25. ledna 1891 v Praze. Ve straně byli na schůzi oficiálně přivítáni i realisté i bývalí staročeši, kteří se ke straně připojili. Předvolení agitace měla vycházet z programového ustanovení, které společně domluvilo jádro mladočeské strany s realisty a bývalými staročechy (tzv. škarlovci) před jejich přijetím do mladočeské strany. Obecně byly jejich předvolební snahy postaveny převážně na kritice staročeské strany a punktací.²⁰⁵

Staročeská strana ve volební vítězství nad mladočechy už nedoufala, ale věřila, že získá alespoň 10–12 mandátů, které by jí ještě umožnily vytvořit v říšské radě životaschopnou minoritu. Naopak mladočeská strana očekávala, že ve volbách výrazně uspěje, přesto konečné výsledky překvapily i ji.²⁰⁶

Celkově dosáhla mladočeská strana v říšských volbách ještě většího úspěchu než při volbách do zemského sněmu. Rolnictvo opět patřilo mezi jedny z nejspolehlivějších voličů mladočeské strany,²⁰⁷ protože strana obdržela 17 mandátů ve venkovských volebních okresech (z 18 možných), dále 15 mandátů v městských

²⁰² VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 89–90.

²⁰³ TOBOLKA, Z. Denník E. Grégra II. Praha, 1914, s. 143.

²⁰⁴ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 86.

²⁰⁵ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 145–146.

²⁰⁶ URBAN, O. Česká společnost 1848 – 1918. Praha, Svoboda, 1982, s. 399–400.

²⁰⁷ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 147.

volebních okresech a 3 mandáty za obchodní a živnostenské komory. Celkem tedy získala 35 mandátů.²⁰⁸ Dále se na stranu mladočechů postavila také většina maloburžoazie i část obchodních a průmyslových kruhů, studenti a učitelé.²⁰⁹ Staročeská strana získala pouze mandát v městské kurii Tábor, Pelhřimov a Humpolec a druhý v kurii obchodních a živnostenských komor za České Budějovice.²¹⁰ V dalších volebních okresech staročestí poslanci prohráli, případně odstoupili. 6. března roku 1891 uskutečnila staročeská strana prohlášení, ve kterém se vzdala činnosti v říšské radě. Opět kandidovala až v roce 1907.²¹¹

K vítězství mladočeské strany přispělo několik faktorů, například nepříznivá hospodářská a sociální situace rolnictva a maloburžoazie. Dále se mladočechům podařilo sloučit většinu opozičních skupin v širokou volební frontu, která byla nespokojená s oficiální staročeskou politikou. Strana také těžila ze sporů mezi českou a německou částí obyvatelstva a ze spojení s obdobně orientovanými politickými frakcemi.²¹²

²⁰⁸ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 168.

²⁰⁹ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 146.

²¹⁰ URBAN, O. Česká společnost 1848 – 1918. Praha, Svoboda, 1982, s. 399–400.

²¹¹ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 146–147.

²¹² VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 147–148.

4. Národní listy jako nástroj politické komunikace

Politická komunikace zahrnuje výměnu všech symbolů a sdělení, které ve svém konečném důsledku ovlivňují politický systém.²¹³ Politickou komunikaci je možné definovat také jako přenos veškerých informací mezi politickými aktéry a veřejností. Prostředníkem tohoto typu komunikace bývají často média.²¹⁴ V druhé polovině 19. století představoval periodický tisk významné médium, proto byl důležitý i pro politickou komunikaci soudobých stran. Zajišťoval předávání informací od politiků směrem k voličům, pomáhal formovat jejich mínění.²¹⁵

Národní listy vždy veřejně zastávaly zájmy české národní politiky respektive později mladočeské politiky. Svou náklonnost mladočeské straně vůbec neskrývaly, naopak: „*A list, kterýž propůjčuje jí svou podporu dvacet devět let bez úhony, s pýchou jmenuje se Národní listy.*“²¹⁶ Ze stránek Národních listů lze proto získat zajímavé podrobnosti o způsobu politické komunikace a předvolební kampaně mladočeské strany.

Je důležité ještě poznamenat, že součástí politické komunikace soudobé strany samozřejmě nebylo pouze vydávání vlastního denního tisku, ale také různých agitačních brožurek, pamfletů, kalendářů, plakátů, letáků, polemik, volebních programů nebo zpráv o průběžné činnosti.²¹⁷ Působení psaným slovem bylo doplňováno mluveným slovem politiků na schůzích, často v propagandistickém duchu.²¹⁸ Schůze politiků s voliči představovaly v 19. století specifický komunikační kanál těchto aktérů politické komunikace. Schůze hrály významnou roli i při utváření

²¹³ JIRÁK, J. ŘÍCHOVÁ, B. Politická komunikace a média. Praha, Karolinum, 2000, s. 7.

²¹⁴ MCNAIR, B. An Introduction to political communication. London, Routledge, 2003, s. 6.

²¹⁵ HLAVAČKA, M. Zrod moderní dopravy a komunikační sítě v českých zemích. In: BLÁHOVÁ, K. (ed.). Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Praha, 1997, s. 24–29.

²¹⁶ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 1. 1. 1889, s. 1.

²¹⁷ K tomu srov. MALÍŘ, J. K roli brožur a letáků při nástupu masových politických stran (na příkladu Moravy). Časopis Matice moravské 120, 2001, č. 1, s. 123–154.

²¹⁸ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 23.

soudobé politické kultury.²¹⁹ Politici 19. století byli proto často zkušení a velmi kvalitní řečníci, svou řeč si pečlivě dopředu připravovali a nebývalo zvykem, aby ji na schůzích četli.²²⁰ V praxi charakterizovalo politickou komunikaci v českých zemích v 19. století to, že předvolební kampaň si vedl každý poslanecký kandidát od oznámení kandidatury sám. Obsahem kampaně bylo především představení kandidáta a jeho politických stanovisek potenciálním voličům. Kampaň tedy probíhala v místním tisku uveřejňováním volebních svolání, na letácích a plakátech a dále volební schůzí, která představovala vlastně vrchol předvolební kampaně.²²¹

Pro účely této diplomové práce je důležité zjistit, jaké konkrétní názory a stanoviska deník na svých stránkách zveřejňoval na přelomu 80. a 90. let 19. století, tedy v období kolem voleb do zemského sněmu roku 1889 a voleb do říšské rady roku 1891.

4.1 Národní listy jako orgán Národní strany svobodomyslné v letech 1889–1891

Kdykoliv se v Národních listech objevila zmínka o zástupcích mladočeské strany, měla vždy pozitivně hodnotící tón. Političtí kandidáti na schůzích voličů nebo soudobí reprezentanti strany na zemském sněmu nebo v říšské radě pronášeli podle deníku vždy rozumné a výborné projevy. Naproti tomu deník hodnotil stranu staročeskou jako slabou, nekonzistentní ve svých názorech a neschopnou hájit český národ a jeho potřeby v rámci monarchie, jak dokazuje následující úryvek z článku *Nové vyrovnání: „Nedovedou-li staročeši stanovisko úplné rovnoprávnosti uhájit, nemají podporu národa českého.“*²²² Negativní vztah ke staročeskému politickému postupu dokládají i komentáře v souvislosti s vídeňskými úmluvami, například v článku *Spravedlivý boj dobojujme!:* „Dnes v Čechách jsou jen dvě strany,

²¹⁹ VELEK, L. Způsoby politické komunikace v 19. Století: Místo a role politické schůze v politické kultuře českých zemí 1861–1914. In: BLÁHOVÁ, K. (ed.). Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Praha, 1997, s. 204.

²²⁰ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 23.

²²¹ VELEK, L. Způsoby politické komunikace v 19. Století: Místo a role politické schůze v politické kultuře českých zemí 1861–1914. In: BLÁHOVÁ, K. (ed.). Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Praha, 1997, s. 204.

²²² NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 20. 4. 1889, s. 1–2.

*mezi nimiž voličstvu českému je rozhodnouti. Jedna, Národní strana svobodomyšlná, jež do propasti se řítící vůz posavadní politiky staročeské na samém srázu odhodlaně a napjetím všech sil svých zarazila, druhá nyní již pouhá seschlá frakce, jež činí ještě zoufalé pokusy, aby v osudný skok do propasti úmluv vídeňských národ český s sebou strhla.*²²³

Typickým rysem úvodníků nebo článků z ostatních politice se věnujících rubrik byly také časté výpady proti vůdci staročeské strany, Františku Ladislavovi Riegrovi, jako například: „*Rieger nalhal svému obecenstvu, že německo-rakouský spolek zabezpečuje mír.*“²²⁴

Vše prostupujícím tématem, o které se Národní listy opakovaně opíraly a stála na něm vlastně i celá politika mladočeské strany, byla práva českého národa a jeho rovnoprávnost vůči německému národu. V textech článků si nelze nevšimnout určité zaujatosti vůči německému aspektu života v Čechách a také proti vládě ve Vídni. Přesto jsou ze zaujatosti obviňovány německé listy. Národní listy zdůrazňovaly hlavně neobjektivnost těchto listů: „*Jak může Fremdenblatt zneužití důvěry a dobromyslnosti svého čtenářstva a klamati je, jakoby strana neodvislá hlásala nenávist a nepřátelství k německému lidu? Čím jménem opovažuje se Fremdenblatt zasívat do styků obou národů toto jedovaté býlí štvání národnostního?*“²²⁵ Ve vzájemné komunikaci mezi českým a německým národem jsou Češi hodnoceni jako přístupnější a velkorysejší než Němci: „*Národ náš byl by spíš v právu, žádati přednost pro sebe a pro svůj jazyk v tomto království, než Němci; a nečiní-li tak, osvědčuje takový stupeň pokročilosti moderní, takovou mírumilovnost a smířlivost, o níž podpalovači národních štvanic ve vídeňských redakcích nemají ani tušení.*“²²⁶ Deník také opakovaně upozorňoval na hrozící nebezpečí germanizace, hlavně ve školství, a informoval o konfliktech českého a německého obyvatelstva, například o utlačování českého národa v Žatci nebo v Liberci, tedy v oblastech, kde žily obě národnosti v hojném počtu.

Národní listy rovněž nabádaly čtenáře k aktivní snaze o rovnoprávnost svého národa a zastávaly názor, že český národ si musí vydobýt sám lid, protože žádná

²²³ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 30, 31. 8. 1890, s. 1–2.

²²⁴ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 30, 24. 6. 1890, s. 1–2.

²²⁵ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 19. 6. 1889, s. 1.

²²⁶ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 30, 1. 10. 1890, s. 1.

vláda by ho sama neuznala. Například v článku *Kdo jsme a kam spějeme*: „*Vzmužme se, vzchopme se konečně ku obraně vlastních svých zájmů českých, jednejme tak, jako jedná každý uvědomělý národ: neuznávejme žádných jiných domněle vyšších zájmů nad zájmy svého národa!*“²²⁷ Typické bylo také povzbuzování čtenářů/voličů v agitačním duchu a demonstrace odvahy mladočeské strany bojovat za český národ, například v článku *Jak zatlačili nás v opozici*: „*Ještě více v politickém životě třeba vystupovat pyšně a sebevědomě, neboť skromnost a nedůvěřivost pokládána je za slabost a přes slabé jdou dějiny k dennímu pořádku. My chceme být proto hrdými a sebevědomými. Spojme a vzepněme paže, zvedněme hlavy, zahřměme válečnou píseň, aby Rakousko vidělo, že tu ještě jsme. Přesvědčí se potom za nedlouho, že to bez nás nejde!*“²²⁸ K povzbuzení čtenářů byly na stránkách Národních listů zmiňovány také státoprávní úspěchy jiných národů a jejich autonomnost (například Maďarů), nebo bylo poukazováno na úspěšně sjednocené národy (například na Německo nebo na Itálii).

Postupem času bylo patrné mnohem větší sebevědomí Národních listů a boj proti staročeské straně na stránkách deníku stále sílil. Vrcholem byl zřejmě boj deníku proti punktacím, ztotožněný s bojem proti staročeské straně, neustálé opakování negativních dopadů, které by punktace českému národu přinesly. Deník obviňoval staročeskou stranu ze spolčení se s vládou a z dohodnutí punktací v neprospěch českého lidu. Je možné si všimnout i snahy vyvolat ve čtenářích pocit ohrožení: „*Stanou-li se vídeňské úmluvy skutkem, nevzejde z toho žádný prospěch říši, ani mír naší vlasti. Nastane spíše pronásledování českých menšin, nový zápas a boj, jehož konečný výsledek jest neodvratný.*“²²⁹

4.2 Politická komunikace mladočechů na stránkách Národních listů před volbami do zemského sněmu v roce 1889

Přípravu Národních listů na nadcházející volby signalizovalo mimo jiné to, že se přibližně měsíc před jejich konáním začala na stránkách deníku vyskytovat rubrika

²²⁷ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 26. 5. 1889, s. 1–2.

²²⁸ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 30, 10. 10. 1890, s. 1–2.

²²⁹ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 30, 30. 6. 1890, s. 1–2.

s názvem volební ruch. Čím více se volby blížily, tím lepší místo v deníku tato rubrika získávala, až nakonec byla na titulní stránce.

List začal intenzivněji mapovat činnost mladočeských kandidátů za jednotlivé volební okresy a podával o tom svým čtenářům, tedy potenciálním voličům, informace. Zvláštní pozornost byla věnována hlavně čelním představitelům mladočeské strany. Ve vydání ze dne 11. června 1889 byl velmi pozitivně hodnocen projev Eduarda Grégra, pronesený před jeho voliči v Chocni, ve kterém obsáhle hovořil o své dosavadní činnosti a o úmyslu znovu se ucházet o svůj mandát v zemském sněmu. Národní listy uvedly, že na posluchače Grégrova řeč velmi zapůsobila. Dále bylo připomenuto, že se po dlouhá léta své veřejné činnosti vždy angažoval jen ve prospěch českého národa, protože: *„Ni zisk, ni sláva. Po 25 let vždy jeho heslem.“*²³⁰

Prostřednictvím Národních listů seznamovala mladočeská strana své voliče i se svými politickými záměry a se svým programem, nejčastěji vyzdvihováním svých kladných vlastností. Mladočeši poukazovali například na svůj smysl pro rovnoprávnost a na svou tolerantnost k Němcům žijícím v Čechách: *„Rovněž vlastenecký, upřímný a spravedlivý jest program strany neodvislé ohledně krajanů našich německých. Jest to program úplné národní a jazykové rovnoprávnosti v zemích koruny české.“*²³¹

Národní listy také průběžně uváděly stanoviska vlády a upozorňovaly na předvolební praktiky staročeského tisku, jako například v článku s názvem *Staročesi, vláda a my*: *„Zatímco vládní orgány již na všech stranách usilovně podporují kandidatury staročeské, počínají kandidáti a časopisy staročeské provozovati s národem naším neupřímnou, šalebnou hru podle starého receptu. Podle toho jak kde třeba, mění před lidem barvu jako chameleoni.“*²³² A rovněž v rubrice volební ruch popisoval deník předvolební praktiky staročeských politiků. Je patrná snaha seznámit čtenáře s každou negativní podrobností: *„Jakými prostředky snaží se konservativní strana domoci vítězství. Z pramene úplně spolehlivého sděluje se nám následující: Některé závody peněžní, jejichž správy nalézají se v rukou strany*

²³⁰ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 11. 6. 1889, s. 1.

²³¹ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 19. 6. 1889, s. 1–2.

²³² NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 20. 6. 1889, s. 1–2.

*konservativní, neostýchají se v zájmu strany své kořistiti z domnělé finanční odvislosti mnohých klientův svých hrozíce těmto odejmutím úvěru a výpovědi peněz, jestliže opovází se voliti kandidáty strany svobodomyšlné. Jest to stará a známá taktika strany druhé. Oproti takovému jednání žádáme všechny přívržence strany svobodomyšlné, aby každý případ bankovního a záložního terrorismu nám oznámili, aby se věci mohlo předejiti. Podotýkáme, že nikdo z našich přívrženců nemá zapotřebí zapřítí své přesvědčení.*²³³ Cílem Národních listů bylo předvolební snažení staročeské strany co nejvíce zdiskreditovat a ukázat na neúspěchy jejich dosavadní politiky. Na bezcílnost staročeské činnosti poukazuje například článek z 21. června 1889 s názvem *Nevědí kudy kam*.²³⁴

24. června 1889 informovaly Národní listy hned na titulní straně o schůzi volitelů okresu vinohradského. Tato schůze byla mimořádně důležitá, protože mladočeským kandidátem pro danou oblast byl Julius Grégr, významná a veřejnosti známá osobnost mladočeské strany i Národních listů. Jeho protikandidátem v tomto volebním okrese se stal Antonín Otakar Zeithammer, který se ale na schůzi nedostavil. Deník hodnotil, že publikum uvítalo Julia Grégra hromovým provoláním slávy. Julius Grégr nejdříve vysvětloval své pohnutky ke kandidatuře: *„Strana, ku které náležeti za čest si pokládám, ustanovila mne kandidátem v tomto okrese. Ucházejte se o vaši důvěru, nečiním tak věru ze ctižádosti nebo nějaké domahačnosti. Po více než deset let vzdaloval jsem se činnosti parlamentární a bylo mně to z protivné strany vytýkáno – vyčítali mi, že prý jsem 'zahodil pušku do žita'. Nejsem věru z těch, kdož by odhazovali zbraň.*²³⁵ Dále uvedl, že měl tehdy vážné důvody k tomu, proč se vzdal činnosti v říšské radě. Své působení ve Vídni popisuje následovně: *„Vstoupil jsem do říšské rady, poněvadž jsem doufal, že poslanci naši budou pracovat k tomu, aby vymohli národu jeho práva. Ale již po krátkém pobytu v parlamentě shledal jsem, že většina českého klubu ani se neodvažovala žádat za splnění těchto slibů, že nečinila ničeho, aby požadavkům národa našeho bylo vyhověno.*²³⁶ Pokračoval, že Český klub pod vedením staročeských reprezentantů

²³³ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 20. 6. 1889, s. 1.

²³⁴ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 21. 6. 1889, s. 1.

²³⁵ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 24. 6. 1889, s. 1.

²³⁶ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 24. 6. 1889, s. 1.

příliš podléhal vládě. Dále přiznává svou činnost a působení skrze Národní listy, které vyhodnotil jako účinnější a pro dobro českého národa užitečnější: „*A tu, když jsem poznal, že mužové, kteří řídí Český klub, jsou jen ve službách vlády, že nečiní ničeho, aby se domohli uskutečnění spravedlivých požadavků našeho národa, vzdal jsem se místa, kdež, jak jsem se přesvědčil, nebylo lze dosíci nějakého prospěchu pro národ, k naprostému přisluhování vládě nechtěl jsem se ovšem odhodlat, složil jsem mandát a chopil se zbraně, kterou co majitel a ředitel Národních listů jsem vydatněji mohl působit, než v těsném klubu na radě říšské.*“²³⁷ Národní listy označil za nástroj formování veřejného mínění českého lidu na cestě ke svobodnému českému národu: „*Na desátý rok působím v tomto směru, povzbuzuji lid k činnosti samotné, dokazuji mu, že je třeba, aby zvolili za svoje zástupce muže sebevědomé, odhodlané, kteří by nesloužili pouze vládě a kteří by především hájili a nikomu neobtěžovali jeho práva. Deset let bojuji za tím účelem, abych připravil lid k novým volbám.*“²³⁸ Poukázal i na chyby vlády staročechů, které vedly k zesílení nebezpečného germanizačního úsilí: „*A to je ten hřích staročeské politiky, že podporovala vládu i v takových předlohách, jež ztenčovaly i tu nepatrnou míru samosprávy, jež nám dopřána, i tam, kde byl zřejmě patrný úmysl germanisační.*“²³⁹ Svoji řeč zakončil prohlášením, že po deseti letech neúspěšné politiky staročeské strany by mělo dojít ke změně, ke vstupu strany mladočeské do vedoucí pozice: „*Staročechi nevykonali úkol, jenž na ně vložil národ, sami doznávajíce, že jsou slabí, že sami ničeho nemohou zmoci.*“²⁴⁰ Na závěr označil svou stranu jako odhodlanou a odvážnou, připravenou hájit zájmy svých voličů.

Následující den 25. června 1889 mohli čtenáři nalézt na titulní stránce deníku předvolební prohlášení, který po grafické stránce vypadal jako předvolební leták, s názvem *Národe český!* Jeho obsah shrnoval historii mladočeské strany, účel jejího vzniku, dosavadní dosažené úspěchy a také budoucí politické úkoly, mezi které mimo jiné patřilo zlepšení a rozšíření vzdělávacích prostředků lidu, navrácení

²³⁷ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 24. 6. 1889, s. 1.

²³⁸ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 24. 6. 1889, s. 1.

²³⁹ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 24. 6. 1889, s. 1.

²⁴⁰ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 24. 6. 1889, s. 1.

českých dětí do českých škol a dosažení přiměřetí a rovnoprávnosti mezi oběma národy v zemi.²⁴¹

Ještě neúplné kandidátní listině pro volby poslanců do sněmu království českého patřila první stránka Národních listů 27. června 1889. Volby byly rozděleny na několik etap podle volebních kurií: na volby pro obce venkovské (plánované na 2. července 1889), na volby pro města a místa průmyslová (plánované na 5. července 1889) a na volby obchodní a živnostenské komory (plánované na 15. července 1889). V rubrice volební ruch se psalo o schůzích voličů a volitelů v jednotlivých okresech a městech. 30. června 1889 se opět objevilo svolání *Národe český!*²⁴² 2. července 1889, v den voleb, se v Národních listech naposledy objevila kandidátní listina, tentokrát již s kompletními seznamy kandidátů.

3. července 1889 zveřejnily Národní listy celkové výsledky voleb za venkovské obce, uvedené palcovým titulkem *Vítězství národní strany svobodomyšlné*. Na další straně v článku s názvem *Věc spravedlivá zvítězila* pak deník hodnotil stanoviska obou stran k soudobé politické situaci a nedostatečnost snahy staročeské, čímž vysvětloval jejich volební neúspěch: „*Panská ta nedbalost vynesla jim dnes pořádné překvapení. Spoléhali ve svůj starý mocný aparát, kterým vládnou: v moc a působivost staré populární autority a jejich nabubřelých povelů a rozkazů, v moc a působivost kněžstva, vládních orgánů, vrchnostenských úředníkův, okresních i městských výborů, notáblů, šicovských sborů a jiných a jiných hodnostů. Očekávali dále, že vytažením všech stavidel terrorismu novinářského, při té spouště nekolokovaných časopisův, jimiž vládnou, zastraší a omráčí tou měrou náš lid rolnický, aby z bázně před ostouzením, před pronásledováním a pomstou schýlil šiji a volbami svými vyřknul: Já jsem spokojen se svým stavem, já souhlasím s cestou posavadní a mám všechnu důvěru ve vaše vedení. Než, jak ukrutně se pánové přepočtli!*“²⁴³

V dalších dnech vydávaly Národní listy průběžné výsledky sčítání volebních hlasů za města a místa průmyslová. Jak již bylo řečeno v předchozí části této

²⁴¹ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 25. 6. 1889, s. 1.

²⁴² NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 30. 6. 1889, s. 1.

²⁴³ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 3. 7. 1889, s. 2.

diplomové práce, celkově si většinu hlasů v českém zemském sněmu zachovala staročeská strana, obdržela 58 mandátů. Avšak Národní strana svobodomyšlná získala 39 mandátů, čímž si výrazně polepšila, protože si tak na sněmu vydobyla silné a sebevědomé zastoupení.²⁴⁴

Po skončení voleb se v Národních listech vyskytla místo volebního ruchu rubrika po volbách, ve které se hodnotily volební výsledky a jejich důsledek pro další vývoj českého národa. Redaktoři Národních listů také pečlivě sledovali staročeský tisk a na všechny jejich útočné články vzápětí na stránkách deníku reagovali. Například list obhajoval nově získané mladočeské pozice jako výraz přání lidu v článku *Přítrž té mrzkosti!*: „*Tak nuceni jsme pro čest a blaho všeho národa našeho zvolati dnes na tisk staročeský. Neboť vše má své meze. Chápeme, že po úterních a pátečních volbách jest hrud' staročeských pohlavárův všecka bolava. Dovedeme se vmysliti v jejich bolest, v jejich rozhořčenost a hněvnou podrážděnost po takové katastrofě; ale všechna ta bolest jejich stranická neomlouvá, neospravedlňuje a nedovoluje mluvu, jakou vedou orgány od minulé středy proti vážnému a velebnému výroku národa vlastního. Všechna moc ve státě pochází z lidu. Tuto zásadu v nezapomenutelné řeči hájil druhdy sám nynější vůdce našich konservativců na sněmu kroměřížském.*“²⁴⁵ Staročeský tisk totiž v reakci na volební výsledky napadal na svých stránkách venkovské obyvatelstvo, které označoval za „*nevzdělaný materiál v rukou nesvědomitých mladočeských demagogů*“. Dále se pokoušel poškodit mladočeskou stranu publikováním domnělých skandálů jejích předních politiků, například Josefa Herolda obvinil z lichvářství nebo Ervína Špindlera z finančních machinací v zastupitelstvu roudnického okresu.²⁴⁶

11. července 1889 Národní listy komentovaly v článku *Význam minulých voleb českého národa* neschopnost staročeské strany unést svou porážku a tím zdůvodňovaly ostré výpady v jejich tiskových orgánech. Nicméně opět prohlásily volby za legitimní, protože se takto vyslovil sám národ. Po volbách ve všech

²⁴⁴ URBAN, O. Česká společnost 1848 – 1918. Svoboda, Praha, 1982, s. 388–389.

²⁴⁵ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 9. 7. 1889, s. 1.

²⁴⁶ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 110.

volebních kuriích se formát Národních listů vrátil do své obvyklé podoby s běžnými rubrikami.²⁴⁷

Obecně lze říct, že mladočeská strana Národní listy k politické komunikaci před volbami do zemského sněmu značně využívala. Jak dokazují výše uvedená slova Julia Grégra, strana věřila v moc Národních listů ovlivňovat veřejné mínění čtenářů. Více než měsíc před termínem voleb se v listu objevila speciální rubrika volební ruch, prostřednictvím které byli čtenáři informováni o jednotlivých kandidátech a o termínech a průběhu jejich předvolebních schůzí s voliči. Dále se deník velmi pozitivně vyjadřoval o předních představitelích mladočeské strany a o jejich činnosti. V kontrastu s tím byla zřejmá snaha zdiskreditovat staročeské kandidáty a poukazovat na jejich domnělé chyby ve způsobu politické činnosti. Na druhou stranu ani staročeský tisk se nevyjadřoval o mladočeské straně vždy korektně. Pro Národní listy bylo rovněž typické nastolování stále se opakujících témat, například o boji za práva českého národa nebo o nebezpečí germanizace. Těsně před volbami zprostředkovaly Národní listy svým čtenářům kandidátní listiny pro všechny volební okresy. Po volbách deník zevrubně informoval o volebních výsledcích a komentoval jejich důsledky pro budoucí vývoj českého národa.

4.3 Politická komunikace mladočechů na stránkách Národních listů před volbami do říšského sněmu v roce 1891

V lednu 1891 rozpustila Taaffeho vláda stávající říšskou radu a stanovila termín předčasných voleb do říšské rady na počátek března 1891.²⁴⁸ Krátce poté se na stránkách Národních listů začaly vyskytovat články týkající se volební tematiky. Například 28. ledna 1891 se objevil článek *K volebnímu osudí!*, který podrobně popisoval situaci české a rakouské politiky a zdůrazňoval postoje mladočeské strany a její trvalé odhodlání hájit české zájmy v rámci celé monarchie.

Přibližně měsíc před plánovaným termínem voleb, tj. začátkem února 1891, se začala na stránkách Národních listů opět vyskytovat rubrika s názvem volební ruch. Tato rubrika přinášela aktuální informace o politických schůzích, o shromážděních voličů a také o průběžném určování volebních kandidátů. Ve všech

²⁴⁷ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 11. 7. 1889, s. 1–2.

²⁴⁸ URBAN, O. Česká společnost 1848–1918. Praha, Svoboda, 1982, s. 399–400.

volebních obvodech probíhaly schůze voličů s kandidáty a Národní listy čtenáře pravidelně informovaly o místech konání jednotlivých volebních schůzí a zvaly k účasti. Volební ruch přinášel také zprávy o volbách volitelů v jednotlivých volebních obvodech.

22. února 1891 se na titulním listě deníku objevilo předvolební provolání s názvem *Národe český!*, které shrnovalo historický vývoj českých zemí, negativním tónem komentovalo dosavadní českou politiku a zdůrazňovalo úkoly nové politiky. Dále nabádalo ke správné volbě politických kandidátů, tedy stoupenců Národní strany svobodomyšlné: „*Voličové! Volte muže zde navržené, o nichž máme přesvědčení, že žádných práv a prospěchův svého národa a své vlasti nikdy a pod žádným nátlakem samovolně nezadají. Dejte zvolením jich najevo, že český národ nehodlá vzdáti se práv svých bez obrany: že nepřipustí, aby rozsápána byla dědičná jeho země, aby odloučen byl od rodných soukmenovcův svých na Moravě a ve Slezsku. Voličové, rodáci! Buďte pamětliví dějin svého národa! Připomeňte sobě, čím byli bohatýrští naši předkové, a nepřipustíte, abychom my, jejich potomci, stali se národem služebným a podružným ve své odvěké, nade vše milované vlasti!*“²⁴⁹ Ve vydání z téhož dne se objevila rovněž i kandidátní listina pro volby do říšské rady za obce venkovské (plánované na 3. března 1891) a za města a místa průmyslová (plánované na 4. března 1891), která od té doby vycházela v Národních listech pravidelně.

26. února 1891 se na titulní stránce deníku znovu objevilo provolání *Národe český!*²⁵⁰ V následujícím vydání z 27. února 1891 bylo možné nalézt rubriku volební ruch už dokonce na druhé stránce listu. Psalo se v ní o dalších schůzích voličů a o mladočeských kandidátech.²⁵¹ Národní listy zveřejňovaly doslovné předvolební projevy mladočeských kandidátů, kteří je pronášeli na schůzích voličů. 2. března 1891 si tak mohli čtenáři v Národních listech přečíst například řeč poslance Pravoslava Trojana. V rubrice volební ruch se psalo o umístění a otevírací době

²⁴⁹ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 22. 2. 1891, s. 1.

²⁵⁰ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 26. 2. 1891, s. 1.

²⁵¹ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 27. 2. 1891, s. 2.

volebních kanceláří, které měly za úkol poskytovat voličům rady a pokyny ohledně voleb.²⁵²

Výsledky voleb do říšské rady v Čechách za venkovské obce zveřejnily Národní listy 3. března 1891. Vítězství, které patřilo mladočeským kandidátům v 17 volebních okresech, bylo označováno jako veliké a slavné. Dále se výsledkům voleb ve venkovských okresech věnoval článek s výmluvným názvem *Věc dobrá zvítězila, necht' zvítězí úplně!*²⁵³

Následující den, 4. března 1891, patřila titulní strana Národních listů kandidátní listině pro volby do říšské rady za města a místa průmyslová, konaných toho samého dne, a dále kandidátní listině pro volby do říšské rady za obchodní a živnostenskou komoru pražskou, plánovaných na 6. března 1891. Hned po kandidátních listinách byl v článku s názvem *Dnešní volby české* analyzován dalekosáhlý význam volebních výsledků pro budoucnost českého národa.²⁵⁴

Druhý den po konání voleb do říšské rady za města a místa průmyslová, 5. března 1891, uveřejnily Národní listy hned na první stránce celkové výsledky voleb. Dále pokračovaly s výčty jednotlivých volebních okresů se jmény vítězných kandidátů a také s počtem voličů, kteří se k volbám dostavili. Hned na druhé stránce vydání je možné nalézt článek s názvem *Soud národa*, který opět rekapituluje cestu české politické reprezentace od ústrků a pasivní rezistence k vítězství strany mladočeské. A také o uvědomění si nebezpečí, které hrozilo českému národu a o porážce staročechů. Staročeská strana byla opětovně nařčena z postoje proti českému státnímu právu: „*Ona zadala mrzce státní právo tohoto království, ale národ český je volbou svou nadšeně a slavně zvedá do výše, (...)*“²⁵⁵ Článek posléze chválil český národ za uvážlivou volbu a končí poměrně agitačním heslem: „*Národ český ponejprv od Lipanské bitvy opět se vyprošťuje z otěží panstva nečeského,*

²⁵² NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 2. 3. 1891, s. 1.

²⁵³ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 3. 3. 1891, s. 2.

²⁵⁴ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 4. 3. 1891, s. 2.

²⁵⁵ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 5. 3. 1891, s. 2.

*odhodlán jíti cestou svou, za heslem: Moje barva červená a bílá, dědictví mé: poctivost a síla!*²⁵⁶

V úvodním článku s názvem *Nejbližší úkoly* ze dne 6. března 1891 psaly Národní listy o budoucím postupu Národní strany svobodomyslné v otázkách české politiky a ubezpečovaly o naplnění národních zájmů. Dále byl opět vysvětlován význam výsledků voleb do říšské rady: „*Národ náš obnovil volbami sjednocení své; národ náš vrátil se sobě a své demokratické minulosti, nuže nechat' i ctnosti předků našich jsou nám všem vůdčími vzory, bez ohledu na to, v kterém táboře jsme stáli, než volbami platně rozhodnuto!*“²⁵⁷

7. března 1891 uveřejnil deník volební výsledky z kurie obchodních a živnostenských komor.²⁵⁸ Dále psaly Národní listy o pádu strany staročeské a vysvětlovaly, že se to stalo kvůli jejich rozchodu s vlastním národem. Prý jim šlo jen o plnění přání šlechty a vlády, což národ poznal, a proto je odsoudil.²⁵⁹ Téma voleb a rubriku volební ruch už začala pomalu vytěšňovat rubrika a informace o zemské jubilejní výstavě, což byla jedna ze společensky nejdůležitějších událostí toho roku. Od 8. března 1891 se v listu rubrika volební ruch posunula až na další stránky v listu a nacházely se v ní prohlášení vítězných kandidátů nebo dopisy voličů, které byly kandidátům do redakce zaslány. Národní listy v souvislosti s volebním vítězstvím už spíše jen reagovaly na výroky staročeské strany, popřípadě na články v jejich tiskových orgánech.²⁶⁰ Postupně se tato rubrika přestala v Národních listech vyskytovat úplně a struktura deníku se vrátila do své obvyklé podoby.

Také v politické komunikaci před volbami do říšské rady představovaly Národní listy pro mladočeskou stranu důležitý komunikační nástroj. Opět přibližně měsíc před konáním voleb se na stránkách deníku začala objevovat rubrika volební ruch, která informovala o kandidátech a předvolebních schůzích s voliči. Národní listy opakovaně negativně hodnotily dosavadní

²⁵⁶ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 5. 3. 1891, s. 2.

²⁵⁷ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 6. 3. 1891, s. 1.

²⁵⁸ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 7. 3. 1891, s. 1.

²⁵⁹ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 7. 3. 1891, s. 2.

²⁶⁰ NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 8. 3. 1891, s. 3.

vývoj politiky a obracely se pro povzbuzení čtenářů do historie českého národa. V souvislosti s volbami bylo na stránkách Národních listů uveřejněno předvolební provolání, doslovné přepisy projevů předních představitelů mladočeské strany a také kandidátní listiny pro jednotlivé volební kurie. Po mladočeském vítězství Národní listy velmi pozitivně komentovaly volební výsledky a chválily český národ za uvědomělou volbu svých politických zástupců.

5. Analýza vztahu mezi Národními listy a politikou na přelomu 80. a 90. let 19. století

Zkoumáním Národních listů a politiky mladočeské strany v předchozích kapitolách této diplomové práce se ukázalo, že jejich vztah nebyl vždy jednoznačný. Také v odborné literatuře se objevují různé interpretace tohoto vztahu. Vzájemný vztah je možné posuzovat ve dvou rovinách. V první řadě lze vysledovat, čím se řídila politická rétorika Národních listů, neboli kdo a za jakým účelem ovlivňoval jejich názorovou linii. Za druhé se lze zabývat otázkou, jaký měly Národní listy vliv na formování tehdejšího veřejného mínění a na proměny politických elit. Zde vyvstává konkrétní otázka, jakým způsobem se právě Národní listy podílely na volebních úspěších mladočeské strany v letech 1889 a 1891.

Národní listy se oficiálně prezentovaly jako tiskový orgán mladočeského politického směru a později samotné Národní strany svobodomyšlné, jak již bylo řečeno v předchozí části této práce. Deník zřejmě pomohl svým působením vytvořit předpoklady pro osamostatnění mladočeské strany a získávat pro stranu náklonnost mezi různými vrstvami obyvatelstva: „*Národní listy po dlouhá desetiletí ztělesňovaly mladočeský program, byly politickým listem, který stál v tuhé opozici vůči vídeňským vládám a přes častou úřední perzekuci působil v demokratickém a národněosvětovém duchu a získával tak sympatie nejen mezi opozičně laděnou inteligencí, ale i rolnictvem a živnostnictvem. Připravoval půdu pro založení a rozvoj mladočeské strany.*“²⁶¹

Ovšem hned v době, kdy se mladočeský směr odklonil od staročeského, se na názorové linii Národních listů projevoval vliv jejich majitele Julia Grégra. František Ladislav Rieger zmínil jako hlavní důvod neshod Julia Grégra a jeho listu se staročeskou stranou to, že se pro vedení stranického listu nehodí. A napsal mu v dopise: „*Vy jste příliš hrdý, než abyste mínění své podřídil jiným.*“²⁶²

Také později, když už Národní listy hájily pouze mladočeský směr, byl patrný vliv Julia Grégra. O možných důvodech názorových rozdílů mezi mladočeskou stranou a Národními listy se zmiňuje Tomáš Vojtěch následovně: „*J. Grégr střežil*

²⁶¹ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 160.

²⁶² SAK, R. Rieger: příběh Čecha devatenáctého věku. Semily, 1993, s. 152–153.

*finanční nezávislost Národních listů na mladočeské straně, ale současně se stavěl proti pokusům o oslabení vedoucí pozice svého deníku jako prvního tiskového orgánu mladočechů. S jejich vzestupem byla ostatně spjata i prosperita Grégrova listu.*²⁶³

Možné komerční záměry Julia Grégra jako majitele Národních listů a uplatňování jeho vlivu na jejich obsah dokládá také následující úryvek: *„Přestože Národní listy s nákladem 10 000 kusů patřily v 80. letech k nejčtenějším a nejvlivnějším českým listům a významně působily ve prospěch mladočeské strany, nebyly až do roku 1910 nikdy zcela bezvýhradně ovládané vedením strany, ale kromě politických cílů sledovaly též komerční zřetele a zájmy svého majitele J. Grégra. Ten dbal na jejich finanční a rozhodovací nezávislost, ale zároveň na jejich výsadním postavení hlavního tiskového orgánu mladočeské strany.*²⁶⁴ Zřejmě kvůli podnikatelským intencím Julia Grégra se objevilo i tvrzení, že Národní listy plnily funkci pouze polooficiálního orgánu mladočeské strany.²⁶⁵

Nejkomplexněji podává vysvětlení výjimečného postavení Národních listů asi Tomáš Vojtěch: *„Nelze říci, že by celý (pozn. mladočeský) směr ovládaly, jak to tvrdila staročeská propaganda a částečně i realisté. Rovněž opačné stanovisko, zastávané například Zdeňkem Tobolkou, že Národní listy stály vždy mimo vlastní mladočeskou stranu, není zcela výstižné. Národní listy byly od začátku významnou agitační i organizační oporou mladočeského směru, ale nikdy nepřestaly být soukromým majetkem J. Grégra (...).*²⁶⁶

Národním listům byla často přisuzována schopnost významně ovlivňovat své čtenáře. Karel Hoch označil Národní listy za velmi vlivné médium, které dokázalo rozhodnout o výsledku voleb.²⁶⁷ O vlivu Národních listů se zmiňoval i Tomáš Garrigue Masaryk: *„žurnalistika svobodomyšlná, předně Národní listy opanovaly takzvaným veřejným míněním. (...) Národní listy právě na mladší generaci, na studentstvo měly v tomto údobí veliký a zasloužený vliv. Vliv ten byl tím*

²⁶³ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 80–81.

²⁶⁴ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 160.

²⁶⁵ KŘIVÁNKOVÁ, A. K vývoji českého tisku na přelomu 19. a 20. století. Praha, SPN, 1979, s. 8–9.

²⁶⁶ VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 80–81.

²⁶⁷ HOCH, K. Dějiny novinářství od r. 1860 do doby současné. In: Československá vlastivěda. VII. Písemnictví. Praha, 1933, s. 439.

větší, že studentstvo se musilo vzdělávat na univerzitě německé – česká žurnalistika byla proti té univerzitě duchovním vůdcem akademické mládeže.“²⁶⁸

Význam Národních listů určovalo také to, že v 19. století byly způsoby komunikace politiků s voliči značně limitovány: „V 80. letech se pak stal (pozn. deník *Národní listy*) hlavním nástrojem nástupu mladočechů do čela české politiky, s jehož pomocí mladočeši ovlivňovali veřejné mínění a jehož pokyny při budování organizační sítě strany mnohdy suplovaly jiné komunikační kanály.“²⁶⁹

Důležitost Národních listů umocňovalo také jejich novinářské ztvárnění, patřily mezi nejlepší žurnalistické produkty své doby. Jejich výsadní postavení navíc podporovalo také to, že tlumočily politické názory nejsilnější strany přelomu 80. a 90. let 19. století.²⁷⁰

Z obsahu Národních listů v období před volbami do českého zemského sněmu a do říšské rady v letech 1889–1891 byl patrný cíl přesvědčit voliče o správnosti mladočeské politiky a zároveň ukázat na slabiny protivníka – strany staročeské. Články byly napsány v lehce agitačním tónu, argumenty k přesvědčování se často opakovaly. Je možné vyčíst i určité snahy o psychologické působení na čtenáře/voliče. Například vytvořením představy konkrétního nepřítele, kterého je třeba se obávat: vídeňská vláda nebo Němci žijící na území Čech. Hybnou silou k uskutečnění politické změny byl apel na nacionalismus, což je zřejmé z častého opírání se o historii českých zemí a připomínání heroických okamžiků z našich dějin. Důležité bylo podat prostřednictvím deníku přesné a obsáhlé informace o politických kandidátech a o jejich činnosti. Kromě osobních setkání kandidátů s voliči představoval tisk v 19. století nejlepší možnost mediace komunikace politických kandidátů směrem k voličům.

Poté, co se mladočeská strana stala po volbách do říšské rady v roce 1891 vedoucí politickou silou českého národa, musela se více orientovat na oportunistickou a provládní politiku, což pro ni v praxi znamenalo slevit ze svého původního radikalismu. V tom okamžiku ale nastal výrazný názorový odklon

²⁶⁸ MASARYK, T. G. Spisy: Česká otázka; Naše nynější krize, Jan Hus. Praha, Masarykův ústav, AV ČR, 2000, s. 112–113.

²⁶⁹ MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, 2005, s. 160.

²⁷⁰ KŘIVÁNKOVÁ, A. K vývoji českého tisku na přelomu 19. a 20. století. Praha, SPN, 1979, s. 10.

mladočeské strany od linie Národních listů. Radikální politici a redaktoři působili na obsah Národních listů v Praze, zatímco mladočeští zástupci českého národa na říšské radě ve Vídni byli nuceni neustálou konfrontací a vyjednáváním s vládou přistupovat na kompromisnější řešení. O dopadu vítězství mladočechů na pozdější vývoj Národních listů se zmiňuje Karel Hoch: „*A i když mladočeši ovládnou bojiště a obrátí se potom vlivem Eimovým, Kaizlovým a později Kramářovým k pozitivní, tj. rakouské, vlastně předlitavské, vládní politice, Národní listy zůstávají radikální.*“²⁷¹

Vývoj vzájemného vztahu Národních listů s politikou a jejími představiteli v druhé polovině 19. století se ubíral v souvislosti se soudobou situací přirozenou cestou. Se vznikem Národních listů jsou spojeni přední zástupci českého národa, kteří založením tohoto deníku získali prostor pro rozvíjení myšlenek a formulování politických požadavků českého národa. S tříbením názorů docházelo logicky také k rozvíjení názorových proudů. Národní listy se proto staly krystalizačním centrem prvních politických proudů a umožnily založení prvních českých politických stran, jak bylo řečeno již ve třetí kapitole.

Z tiskového orgánu zpočátku jednotného proudu bojujícího za národní snahy se vzápětí stal tiskový orgán mladočeského politického směru. Ovšem v osobním vlastnictví Julia Grégra. Od roku 1874 pak Národní listy hájily zájmy nově ustavené samostatné mladočeské strany. S rozvojem Národních listů jako podnikatelského podniku a se štěpením politické jednoty ve vedení českého národa se na vytváření obsahu deníku podílelo stále více redaktorů i politiků, což znamenalo i stále více různých názorů.

Ve způsobu vedení Národních listů je možné vysledovat i určité taktizování ze strany jejich majitele Julia Grégra. Grégrovo taktizování se výrazně projevilo při jednáních o punktacích, proti kterým se Národní listy nakonec postavily a získaly tak silný agitační argument proti staročeské straně. Julius Grégr se ale pro odmítnutí punktací nerozhodl hned: „*Také J. Grégr váhal v prvních třech týdnech ledna 1890 zahájit v Národních listech agitaci proti punktacím. Vídeňský dopisovatel Národních*

²⁷¹ HOCH, K. Dějiny novinářství od r. 1860 do doby současné. In: Československá vlastivěda. VII. Písemnictví. Praha, 1933, s. 439.

listů G. Eim přesvědčoval J. Grégra, aby mladočeská strana a Národní listy přijaly punktace a nenechaly se strhnout protivládním radikalismem.“²⁷²

Nelze s určitostí tvrdit, že Julius Grégr prováděl některá opatření pouze za účelem finančního prosperování listu nebo pouze za účelem prosazování mladočeské politiky. Julius Grégr představoval výraznou osobnost mladočeské strany a vždy prosazoval vlastní názory, o kterých byl pevně přesvědčen. Proto bude nejpravděpodobnější asi kombinace obou těchto intencí.

Po vstupu realistů a bývalých staročechů do mladočeské strany se strana stala značně fragmentovanou, což mělo za následek další názorové štěpení. O Národních listech se tedy již nedá hovořit jako o orgánu celé strany, ale jen jako o orgánu skupiny kolem Julia Grégra.

Po volbách do říšské rady v roce 1891 představovaly Národní listy a Národní strana svobodomyšlná dva samostatné subjekty, které už kvůli značné politické rozrůzněnosti strany a pevnému vedení deníku Juliem Grégrem nebylo možné řídit ve společném duchu. Neexistoval už tedy jednotný agitační proud obou subjektů.

Díky analýze vzájemného vztahu Národních listů a politiky a jejich představitelů na přelomu 80. a 90. let 19. století je tedy možné konstatovat, že Národní listy změnu politických elit českého národa přímo nemoderovaly, ale představovaly velmi důležitý a nezbytný komunikační nástroj mladočeské strany.

²⁷² VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980, s. 114.

Závěr

Tato diplomová práce zkoumala vliv novinářské praxe Národních listů na politickou komunikaci mladočeské strany na přelomu 80. a 90. let 19. století, kdy kulminovalo politické soupeření mezi stranou staročeskou a mladočeskou. Za rozhodující lze považovat volby do českého zemského sněmu v roce 1889 a poté volby do říšské rady v roce 1891. Cílem práce bylo objasnění vzájemného vztahu mezi Národními listy a politikou a jejími představiteli v 80. a 90. letech 19. století. Rovněž bylo úkolem práce zjistit, zda Národní listy moderovaly změnu politických elit českého národa v tomto období plánovitě a koordinovaně, dále jak se v tomto období proměňovala redakce deníku a jakou politickou rétorikou se Národní listy řídily. Předmětem zájmu diplomové práce bylo také zachycení redakční organizace a podnikové praxe Národních listů v tomto období konkurenčního boje mezi staročechy a mladočechy, završené v roce 1891 vítězstvím mladočechů v říšských volbách.

První kapitola se věnovala politickému tisku, sledovala jeho vývoj a komunikační roli ve společnosti v druhé polovině 19. století. Bylo zjištěno, že díky tisku se v rámci české společnosti utvářely první politické směry. Tisk rovněž poskytoval komunikační prostor pro vyjádření státoprávních požadavků českého národa. V další části se kapitola zaměřila na charakteristiku Národních listů a jejich porovnání s konkurenčními tiskovými tituly. Z porovnání vyplynulo, že Národní listy své soudobé konkurenty v mnoha ohledech značně převyšovaly. Bylo to důsledkem nejen jejich žurnalistické úrovně, ale i kontinuitou vývoje, z čehož vyplývala i oblíbenost u čtenářů.

V druhé kapitole byly Národní listy hodnoceny jako podnikatelský subjekt. Snahou bylo odpovědět na otázku, jakým způsobem se z deníku stal ekonomicky úspěšný podnik a zda období kolem voleb do zemského sněmu v roce 1889 a do říšské rady v roce 1891 přineslo finanční zisk. List se stal poměrně výdělečným podnikem zřejmě zásluhou vedení Julia Grégra, který dokázal vhodně koordinovat všechny aspekty úspěšného chodu podniku. Největší pravomoc rozhodování o Národních listech náležela vždy Juliu Grégrovi a týkalo se to nejen chodu celého podniku například po ekonomické stránce, ale i toho, co bude v listu otištěno.

Národní listy měly dlouhou dobu finanční problémy, jejich majitel Julius Grégr si ale uvědomoval důležitost inzerce a příjmu z ní pro svůj podnik, kladl důraz na dostatečný počet abonentů listu a nezanedbával ani zajištění vhodných míst pro prodej svého deníku. Po volebním vítězství mladočechů v roce 1891 se finanční situace deníku výrazně zlepšila. Je tedy zřejmé, že finanční prosperita deníku souvisela i s přízní mladočeskému směru a s počtem jeho zastánců. Pro úspěšný chod redakce a práci novinářů bylo důležité i zajištění vhodného prostoru pro její fungování, proto Julius Grégr koupil pro redakci nemovitost v dnešní Opletalově ulici. Dalším ekonomicky důležitým krokem se stalo založení vlastní tiskárny Národních listů. V redakci zaměstnával Julius Grégr vždy zkušené nebo velmi nadané redaktory a spisovatele. Jména významných osobností deník určitě pomáhala prodávat a zvyšovala se tím také popularita listu. Redaktorům, které chtěl v listu udržet, vyplácel vysoký plat. Zřejmě nejvýraznější změnou ve složení redakce bylo sloučení s deníkem Hlas. Na přelomu 80. a 90. let 19. století v souvislosti se vzestupem mladočeské strany nebyly patrné žádné výraznější zásahy do složení redakce deníku. Další část druhé kapitoly se věnuje grafické podobě a vývoji a uspořádání jednotlivých rubrik Národních listů. V Národních listech se poprvé v českém prostředí objevily rubriky o hospodářství, válečné zpravodajství nebo například sportovní rubrika. Nejdůležitější distribuční cesty Národních listů v 19. století představovaly pošta a železnice.

Třetí kapitola této diplomové práce se zaměřila na politickou situaci na přelomu 80. a 90. let 19. století. Na nejdůležitější momenty je poukázáno prostřednictvím charakteristiky strany staročeské a mladočeské. Tyto dvě strany představovaly vůbec první české politické strany. Vývoj politických stran souvisel i s rozvojem tisku. Přední politickou silou od 60. až 80. let 19. století byla staročeská strana, kterou zpočátku neohrozilo ani úplné osamostatnění jejího mladočeského křídla v roce 1874. Situace se začala měnit na konci 80. let 19. století, kdy docházelo k posilování pozice mladočeské strany. Ta využila ve svůj prospěch živelná opoziční hnutí rolníků a živnostníků a také nespokojenosti lidu s průběhem jednání mezi Čechy a Němci o tzv. punktacích, kterou záměrně přizívovala. Díky volební reformě v roce 1882 se volební právo týkalo nově i chudších vrstev obyvatelstva, které se mladočeši snažili získat na svou stranu. Ve volbách do zemského sněmu sice zvítězila celkově strana staročeská, která získala 58 mandátů, ale strana mladočeská

si díky 39 mandátům několikanásobně zlepšila předchozí postavení na sněmu. Většina mandátů pro mladočeskou stranu pocházela od voličů z venkovských volebních okresů, kterým mladočeská strana věnovala před volbami značnou pozornost. Ve volbách do říšské rady v roce 1891 dosáhla mladočeská strana již výrazného vítězství a stala se předním politickým zástupcem českého národa. K jejímu vítězství přispěla mimo jiné nepříznivá hospodářská a sociální situace rolnictva a maloburžoazie, sloučení většiny opozičních skupin v širokou volební frontu a také přiživování sporů mezi českou a německou částí obyvatelstva. Výraznou volební oporu tvořilo opět rolnictvo.

Čtvrtá kapitola zkoumala Národní listy jako nástroj politické komunikace mladočeské strany. Přímou na stránkách Národních listů bylo sledováno, jaké konkrétní názory a stanoviska deník zveřejňoval v období kolem voleb do zemského sněmu roku 1889 a voleb do říšské rady roku 1891. Mladočeská strana věřila, že Národní listy mohou ovlivňovat a formovat mínění čtenářů. Dále bylo zjištěno, jak probíhala politická komunikace a předvolební kampaň mladočeské strany. Národní listy v rámci předvolebního boje vyzdvihovaly a pozitivně hodnotily činnost mladočeské strany, naproti tomu se velmi negativně vyjadřovaly o straně staročeské. Pro uveřejňování informací souvisejících s volbami se v deníku začala přibližně měsíc před volbami do zemského sněmu i do říšské rady vyskytovat rubrika volební ruch, která průběžně informovala čtenáře například o termínech předvolebních setkání a představovala jednotlivé kandidáty mladočeské strany. Deník také zveřejňoval kandidátní listiny a pak i podrobné výsledky voleb. Charakter všech textů s politickou tematikou byl agitační, patrné je také nastolování stále se opakujících témat, která měla přispět k získání voličské náklonnosti mladočeské straně. Tisk byl v druhé polovině 19. století vedle schůzí s voliči významným komunikačním nástrojem soudobých stran. Zajišťoval mediaci komunikace od politiků směrem k voličům a přispíval k formování jejich mínění.

Poslední pátá kapitola se zabývala analyzováním vzájemného vztahu mezi Národními listy a politikou a jejími představiteli na přelomu 80. a 90. let 19. století. Bylo sledováno, kdo a za jakým účelem ovlivňoval názorovou linii Národních listů a čím se řídila jejich politická rétorika. Dále se tato kapitola zaměřila na podíl Národních listů na volebních úspěších mladočechů v letech 1889 a 1891. Provedená analýza pak umožnila dospět k několika závěrům týkajících se politické

komunikace mladočeské strany a její interakce s Národními listy. Národní listy se vždy hlásily k mladočeskému proudu a otevřeně se prezentovaly jako jeho tiskový orgán, kolem kterého se soustředilo vedení strany. Svým působením zřejmě deník přispěl i k osamostatnění mladočeské strany v roce 1874 a pomáhal jí získávat náklonnost čtenářů. Na obsah Národních listů vždy uplatňoval svůj vliv jejich majitel Julius Grégr, který také hlídal finanční nezávislost listu na straně a zároveň bránil pozici svého podniku jako předního orgánu strany. Samozřejmě, že ne vše dělal Julius Grégr programově kvůli zisku. Svědčilo o tom například balancování listu nad úrovní krachu, i vzpomínky pamětníků a spolupracovníků, kteří připomínali jeho zaujatost a odhodlanost pro boj za český národ. Národní listy se staly důležitým nástrojem politické komunikace mladočeské strany při volbách v letech 1889–1891, protože za soudobé situace představoval tisk významné médium pro zajištění přenosu informací od politiků směrem k voličům. Po vítězství v roce 1891 zástupci mladočeské strany na říšské radě upustili od svého předchozího radikalismu, zatímco Národní listy zůstaly u své radikální názorové linie a zůstaly tiskovým orgánem skupiny kolem Julia Grégra. Závěrem lze o vztahu Národních listů a politiky a jejich představitelů na přelomu 80. a 90. let 19. století lze poznamenat, že Národní listy proměnu politických elit českého národa přímo nemoderovaly, ale byly nezbytným a také důležitým komunikačním nástrojem v procesu politické komunikace mladočeské strany. Na proměně tehdejších politických elit, což bylo výchozí hypotézou této diplomové práce, se kromě činnosti Národních listů podílelo více faktorů – nespokojenost veřejnosti se staročeskou linií politiky, vyhocení česko-německého vztahu a také změna ve složení veřejnosti.

Prameny a literatura

Prameny

Archivní

- 1) ANM, osobní fond Julia Grégra.
- 2) LA PNP, osobní fond Julia Grégra.

Dobový tisk, paměti, edice

- 3) NÁRODNÍ LISTY. Ročník 1, 1861.
- 4) NÁRODNÍ LISTY. Ročník 10, 1870.
- 5) NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 1889.
- 6) NÁRODNÍ LISTY. Ročník 30, 1890.
- 7) NÁRODNÍ LISTY. Ročník 31, 1891.
- 8) GRÉGR, E. Historie rodiny. Praha, 1996. 215 s.
- 9) HOLEČEK, J. Tragédie Julia Grégra. Sebrané spisy. Praha, 1914. 461 s.
- 10) MASARYK, T. G. Spisy: Česká otázka; Naše nynější krize, Jan Hus. Praha, Masarykův ústav, AV ČR, 2000. 492 s.
- 11) TOBOLKA, Z. (ed.). Denník E. Grégra II. Praha, 1914.
- 12) NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941.
- 13) NÁRODNÍ LISTY. Půl století Národních listů. Praha, 1911.

Literatura

- 14) BALÍK, S. HLOUŠEK, V. HOLZER, J. ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848–1989. Brno, Masarykova univerzita, 2003. 159 s.
- 15) BERÁNKOVÁ, M. Dějiny československé žurnalistiky. I. díl. Český periodický tisk do roku 1918. Praha, Novinář, 1981. 274 s.
- 16) BERÁNKOVÁ, M. Hlas. Vznik, vývoj a politické zaměření. Praha, 1970.
- 17) BLODIGOVÁ, A. a kol. Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků. Praha, 2002. 100 s.

- 18) BRADOVÁ, E. Od lokálních mítinků k politickému marketingu. Teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní. Brno, 2005. 106 s.
- 19) CIBULKA, P. Staročeská strana. In: MAREK, P. (ed.). Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998. Olomouc, Gloria, 2000, s. 31–41.
- 20) EFMERTOVÁ, M. C. České země v letech 1848–1918. Praha, Libri, 1998. 465 s.
- 21) HLAVAČKA, M. Zrod moderní dopravy a komunikační sítě v českých zemích. In: BLÁHOVÁ, K. (ed.). Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Praha, 1997, s. 24–29.
- 22) HOCH, K. Dějiny novinářství od r. 1860 do doby současné. In: Československá vlastivěda. VII. Pisemnictví. Praha, Sfinx, 1933, s. 437–514.
- 23) HOCH, K. Noviny. Praha, Topič, 1913. 118 s.
- 24) JANÁČKOVÁ, J. Jakub Arbes novinář. Praha, Novinář, 1987. 213 s.
- 25) JIRÁK, J. KÖPPLOVÁ, B. Média a společnost. Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace. Praha, Portál, 2007. 208 s.
- 26) JIRÁK, J. ŘÍCHOVÁ, B. Politická komunikace a média. Praha, Karolinum, 2000. 163 s.
- 27) KOKEŠOVÁ, H. Gustav Eim. Životopisná studie a edice korespondence. Praha, Karolinum, 1999. 245 s.
- 28) KOPECKÝ, R. Noviny a novináři. Praha, Volné myšlenky, 1927. 118 s.
- 29) KŘIVÁNKOVÁ, A. K vývoji českého tisku na přelomu 19. a 20. století. Praha, SPN, 1979. 106 s.
- 30) MALÍŘ, J. K roli brožur a letáků při nástupu masových politických stran (na příkladu Moravy). Časopis Matice moravské 120, 2001, č. 1, s. 123–154.
- 31) MALÍŘ, J. Mladočeská strana v Čechách a promladočeské strany na Moravě. In: MAREK, P. (ed.). Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998. Olomouc, Gloria, 2000, s. 42–62.
- 32) MALÍŘ, J. MAREK, P. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2004. 1. díl. Brno, Doplněk, 2005. 1021 s.
- 33) MAREK, J. Česká moderní kultura. Mladá fronta, Praha, 1998. 335 s.
- 34) MCNAIR, B. An Introduction to political communication. London, Routledge, 2003. 250 s.
- 35) MCQUAIL, D. Úvod do teorie masové komunikace. Praha, Portál, 2007. 448 s.

- 36) ROUBÍK, F. Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863–1895. Praha, Česká akademie věd a umění, 1936. 319 s.
- 37) SAK, R. Rieger: příběh Čecha devatenáctého věku. Semily, 1993. 325 s.
- 38) SEKERA, M. Das Tschechische Pressewesen. In: Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Wien, 2006, s. 1977–2036.
- 39) SEKERA, M.: Etapy vývoje českých tištěných médií od 19. do počátku 20. století. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. Národní muzeum, Praha, 2008, s. 11–18.
- 40) SEKERA, M. Podíl Grégrů na rozvoji novinářství a politické publicistiky. In: Vošahlíková, P. Řepa, M. (eds.). Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století. Praha, Grégr a syn, 1997, s. 29–37.
- 41) STEJSKAL, J. Zprávy z českého století. Tiskové agentury a česká společnost 1848–1948. Praha, Triton, 2008. 439 s.
- 42) TŮMA, K. Život dra. Julia Grégra, slavného obránce svobody české. Praha, 1896. 401 s.
- 43) TUREČEK, D. Fejeton Jana Nerudy. Praha, ARSCI, 2007. 196 s.
- 44) URBAN, O. Česká společnost 1848 – 1918. Praha, Svoboda, 1982. 694 s.
- 45) VELEK, L. Mandát za uzenku. Volební nátlak a podvody v české politické kultuře 19. století. Dějiny a současnost 28, 5/2006, s. 33–37.
- 46) VELEK, L. Způsoby politické komunikace v 19. Století: Místo a role politické schůze v politické kultuře českých zemí 1861–1914. In: BLÁHOVÁ, K. (ed.). Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Praha, 1997, s. 204–221.
- 47) VOJTĚCH, T. Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách. Praha, Academia, 1980. 198 s.
- 48) VOJTĚCH, T. Organizační vývoj mladočeské strany do roku 1891. Československý časopis historický, ročník 25, 1977, s. 554–584.
- 49) VOŠAHLÍKOVÁ, P. Formování občanské společnosti ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století. Praha, SPN, 1993. 70 s.
- 50) VOŠAHLÍKOVÁ, P. Zlaté časy české reklamy. Praha, Karolinum, 1998. 230 s.
- 51) VŠEOBECNÁ ENCYKLOPEDIE V OSMI SVAZCÍCH. Praha, Diderot, 1999.

Seznam použitých zkratk

ANM	Archiv Národního muzea
AV ČR	Akademie věd České republiky
kr	krejcar
LA PNP	Literární archiv Památníku národního písemnictví
NL	Národní listy
SPN	Státní pedagogické nakladatelství
zl	zlatý

Seznam příloh

Příloha 1: Přehled významných osobností žurnalistiky a politiky druhé poloviny 19. století

Příloha 2: Nejdůležitější momenty politického vývoje druhé poloviny 19. století

Příloha 3: Ukázka volebních výsledků na stránkách Národních listů

Příloha 4: Julius a Eduard Grégrové

Přílohy

Příloha 1: Přehled významných osobností žurnalistiky a politiky druhé poloviny 19. století

ANÝŽ JOSEF (1852–1912), novinář, od roku 1882 redaktor NL, v letech 1883–1912 odpovědný redaktor NL, poslanec českého zemského sněmu.

ARBES JAKUB (1840–1914), novinář, prozaik, divadelní kritik, kulturní historik, 1868–1873 odpovědný redaktor NL.

BACH ALEXANDER (1813–1893), rakouský politik, původně advokát. 1848–1859 ve funkci ministra vnitra prosazoval absolutismus.

EIM GUSTAV (1847–1897), novinář a politik, od roku 1874 redaktor NL, od roku 1879 parlamentní zpravodaj z Vídně. Po dohodě s Juliem Grégrem založil vídeňskou filiálku NL.

GAUTSCH PAUL (1851–1918), rakouský politik, stoupenec centralismu, 1885–1893 a 1895–1897 ministr kultu a vyučování, 1897–1898 a 1904–1906 předseda vlády, 1887 zrušil několik méně navštěvovaných českých škol tzv. ordonancemi, usiloval o smír mezi Čechy a Němci.

GRÉGR EDUARD (1827–1907), politik, lékař, novinář, bratr Julia Grégra, od roku 1861 v NL, 1862–1865 odpovědný redaktor NL, 1861–1907 poslanec českého zemského sněmu (s pauzami) a 1883–1901 poslanec říšské rady za mladočeský směr.

GRÉGR JULIUS (1831–1896), politik, novinář, právník a podnikatel, bratr Eduarda Grégra, od roku 1861 odpovědný redaktor NL, od roku 1862 majitel a vydavatel NL, po smrti Karla Sladkovského vůdcem mladočeské strany, 1889–1895 poslanec českého zemského sněmu, 1879–1880 poslanec říšské rady.

HELLER SERVÁC (1845–1922), novinář, prozaik, politik, 1870–1916 redaktor NL, poslanec českého zemského sněmu a říšské rady, od 1882 odpovědný redaktor odpoledního vydání NL, jeden ze zakladatelů časopisu Květy.

HEROLD JOSEF (1850–1908), politik, původně právník, jeden z vůdců mladočeské strany, od 1883 poslanec českého zemského sněmu, od 1888 poslanec říšské rady.

HERRMANN IGNÁT (1854–1935), novinář, spisovatel, pokladník NL, od 1884 redaktor soudní rubriky NL.

HOLEČEK JOSEF (1853–1929), novinář, spisovatel, od 1874 dopisovatel NL ze Záhřebu, 1882–1885 dopisovatel z Černé Hory a Hercegoviny, od 1889 redaktor rubriky Slovanská hlídka.

KAIZL JOSEF (1854–1901), politik, nejdříve člen staročeské strany, poté realista, od 1891 jeden z předních představitelů mladočeské strany, poslanec českého zemského sněmu a říšské rady.

KALAŠ JOSEF VÁCLAV (1850–1930), novinář, od 1879 redaktor NL, 40 let pravidelným autorem úvodníků NL.

KRAMÁŘ KAREL (1860–1937), politik, nejdříve realista, od 1891 člen mladočeské strany, po smrti Josefa Kaizla předseda mladočeské strany.

MASARYK TOMÁŠ GARRIGUE (1850–1937), filozof, sociolog, pedagog, politik, státník, nejdříve realista, 1891–1893 poslanec říšské rady za mladočeskou stranu.

NERUDA JAN (1834–1891), básník, prozaik, novinář, fejetonista, literární a divadelní kritik, hlavní představitel generace májovců, redaktor titulů Čas, Hlas, Národní listy, Obrazy života, Květy, Lumír. Napsal přes 2000 fejetonů.

PALACKÝ FRANTIŠEK (1798–1876), historik, politik, hlavní představitel staročeské strany, zakladatel moderního českého dějepisectví, prosazoval myšlenku austroslavismu.

PENÍŽEK JOSEF (1858–1932), novinář, 1883–1932 parlamentní zpravodaj NL z Vídně.

PRAŽÁK ALOIS (1820–1901), politik, od 1861 poslanec moravského zemského sněmu a říšské rady, vůdce staročeského směru na Moravě.

RIEGER FRANTIŠEK LADISLAV (1818–1903), politik, právník, zeť Františka Palackého, 1861–1863 a 1879–1891 poslanec říšské rady, 1861–1871 a 1878–1895 poslanec českého zemského sněmu.

RYBA VILÉM, novinář, od 1875 redaktor NL, autor politických článků, polemik, fejetonů, zpravodaj NL z Vídně.

SKREJŠOVSKÝ JAN STANISLAV (1831–1883), novinář, politik, podnikatel, 1861–1872 poslanec českého zemského sněmu, od 1862 vydavatel deníku Politik, člen staročeské strany.

SLADKOVSKÝ KAREL (1823–1880), politik, novinář a právník, od 1862 redaktor deníku Hlas, 1862–1872 a 1875–1880 poslanec českého zemského sněmu, 1879–1880 poslanec říšské rady, 1874–1880 předseda mladočeské strany.

ŠIMÁČEK FRANTIŠEK (1834–1885), žurnalista a nakladatel, 1857–1883 vydavatel časopisu Posel z Prahy, 1861–1863 redaktor NL, 1863–1866 redaktor deníku Národ.

ŠPINDLER ERVÍN (1843–1918), novinář, politik, redaktor NL, od 1890 poslanec říšské rady za mladočeskou stranu.

TAAFE EDUARD FRANZ JOSEPH (1833–1895), rakouský politik, 1861–1863 pražský místopředseda vlády, 1867 ministr vnitra a policie, 1868–1870 a 1879–1893 předseda vlády, snažil se o vyřešení české otázky, přiměl českou politickou reprezentaci ke vstupu do říšské rady, prosazoval punktace.

TŮMA KAREL (1843–1917), novinář, politik, 1862–1917 redaktor NL, autor úvodníků, 1883–1895 poslanec českého zemského sněmu za mladočeskou stranu.

VÁVRA HAŠTALSKÝ VINCENC (1824–1877), novinář, spisovatel, překladatel a politik, poslanec mladočeské strany, od 1862 redaktor deníku Čas, 1862 -1865 spoluvydavatel deníku Hlas, od 1865 redaktor NL.

Zdroj: KŘIVÁNKOVÁ, A. K vývoji českého tisku na přelomu 19. a 20. století.; Praha, SPN, 1979; NÁRODNÍ LISTY 1861–1941. Jubilejní sborník. Praha, 1941.; VŠEOBECNÁ ENCYKLOPEDIE V OSMI SVAZCÍCH. Praha, Diderot, 1999.

Příloha 2: Nejdůležitější momenty politického vývoje druhé poloviny 19. století

13. – 15. 3. 1848	Vypuknutí revoluce ve Vídni
25. 4. 1848	Oktrojovaná dubnová (Pillersdorfova) ústava
7. 9. 1848	Zrušení roboty a poddanství
22. 11. 1848	Svolání kroměřížského ústavodárného sněmu
2. 12. 1848	Nástup Františka Josefa I. na trůn
4. 3. 1849	Oktrojovaná březnová (Stadionova) ústava
7. 3. 1849	Rozehnutí kroměřížského ústavodárného sněmu
26. 3. 1850	Zákonem zřízeny obchodní a živnostenské komory
20. 8. 1851	Kabinetními listy rozpuštěna vláda jako kolektivní orgán, přechod k neoabsolutismu
31. 12. 1851	Silvestrovskými patenty suspendována oktrojovaná ústava z dubna 1849 a zveřejněno tzv. organické řízení státu
4. a 24. 6. 1859	Habsburská armáda poražena sardinsko-francouzským vojskem u Magenty a Solferina
11. 7. 1859	Příměřím ve Villafrance odstoupena Lombardie Sardinskému království
květen – září 1860	Jednání tzv. rozmnožené říšské rady
20. 10. 1860	Říjnový diplom
26. 2. 1861	Schmerlingova ústava
20. 9. 1865	Sistování (pozastavení platnosti) částí únorové ústavy
3. 7. 1866	Bitva u Sadové
23. 8. 1866	Pražským mírem se Rakousko vzdalo Benátska ve prospěch Itálie a souhlasilo s rozpadem Německého spolku
1866/1867	Proces dualizace říše, tzv. rakousko-uherské vyrovnání
15. 11. 1867	Vydán nový spolkový a shromažďovací zákon, umožňující svobodu projevu
21. 12. 1867	Prosincová ústava
1867–1868	Táborové hnutí
únor – říjen 1871	Neúspěšná jednání o česko-rakouském vyrovnání (tzv. fundamentální články)
2. 4. 1873	Zavedení přímých voleb do říšské rady (tzv. dubnová ústava)
prosinec 1874	Založena Národní strana svobodomyšlná
7. 4. 1878	Založení Československé sociálnědemokratické strany dělnické
1879–1893	Ministerským předsedou Eduard hrabě Taaffe
19. 4. 1880	Stremayerova jazyková nařízení pro Čechy
4. 10. 1882	Reformou volebního řádu snížen census na 5 zlatých přímých daní ročně
únor 1886	Vypuknutí bojů o rukopisy
4. – 19. 1. 1890	Jednání o tzv. punktacích
únor 1894	Proces s tzv. Omladinou
14. 6. 1896	Uzákoněna Badeniho volební reforma, zavedena všeobecná kurie
5. a 22. 4. 1897	Badeniho jazyková nařízení pro Čechy a Moravu

Zdroj: BALÍK, S. HLOUŠEK, V. HOLZER, J. ŠEDO, J. Politický systém českých zemí 1848–1989. Masarykova univerzita, Brno, 2003, s. 19–20.

Příloha 3: Ukázka volebních výsledků na stránkách Národních listů

Druhé vydání.

V Praze v sobotu dne 6. července.

K číslu 184.

Na „Národní Listy“
ranní a odpolední
příspěvek se:
v Praze
v administraci 4
na měsíc 1 a 1/2 Kč,
ve školách
okružně 1 a 1/2 Kč.
Poštou:
na měsíc 1 Kč, 90 Kč,
a dvojitě 1 a 1/2 Kč,
na měsíc 2 a 1/2 Kč.

1889
Číslo v Praze 817.
ana veškerá 2 Kč.
Přidání
a listy
přijímá administrace
v Marsákové ulici,
číslo 3.
Tam je též redakce
a expedice.
Všeobecně v Praze
a dráha hradí.

NÁRODNÍ LISTY.

Odpolední vydání.

Výsledek voleb do sněmu zemského v městech a místech průmyslových.

PRAHA:

Staré město.
Z 3100 oprávněných voličů přišlo 2134. Nadpoloviční většina hlasů 1068. Seřadí hlasů kandidátů a sice pp. Ph. dr. **Gabriel Blažek**, prof. na české polytechnice, obdržel 891 a boulečský p. **Jan Vorlíček** 857 hlasů, staročestí kandidátů a sice starostap. JUDr. Jindř. Šolc obdržel 877 a architekt p. Wichtl 826 hlasů. — Kandidát německého tasma pp. Ferchheimer a Richter obdrželi po 592 hlasích. 2 hlasy p. Bušek po 1 hl. pp. dr. Podlipný, dr. Černý, architekt Bělský, Bolna Dob., Sochůrek a 5 listů bylo prázdných. Nadpoloviční většinu neobdržel žádný kandidát a jest zapotřebí nové volby mezi kandidáty národní strany svobodomyšlné a Staročechy.

Hradčany, Vysehrad, Holesovice.
Na **Hradčanech** odevzdáno 176 listů. Oldřich: Kyka 134, Hofman 122, Kaufan 49, Sokol 42, Richter 5, Forchheimer 5, Novotný 1.
Na **Vysehradě** odevzdáno 74 listů. Oldřich: Kyka 30, Kaufan 30, Sokol 22, Hofman 22, Forchheimer, Richter, Mourek po 1 hlasu.
V **Holesovicích** odevzdáno 259 listů. Oldřich: Kaufan 224, Sokol 144, Kyka 100, Hofman 24, Forchheimer 13, Richter 13.

Úhrnný výsledek: Zvoleni jsou kandidát národní strany svobodomyšlné, inženýr **Jan Kaufan** 319 hlasy a staročestý kandidát Fr. Kytka 279 hlasy, náčelní Josef Sokol obdržel 298, Hofman 166, Ferchheimer 19, Richter 19 hlasů.

Jičín, Nový Bydžov: Dřívejší poslanec Staročech Josef Bromovský.
Úhrnný výsledek: V Novém Bydžově dostavilo se z 818 893 voličů. Kandidát národní strany svobodomyšlné **Jan Jedlička** obdržel 609, staročestý kandidát Dolanský 77 hlasů. 7 listů bylo prázdných. V Jičíně z 964 voličů volilo 719 Dolanského, **Jedlička** obdržel 111 hlasů, dr. Rieger 1 hlas, tři listy byly prázdny. Zvolen tedy Dolanský 796 hlasy, **Jedlička** obdržel 720 hlasů.

Jilové, Benešov, Černý Kostelec. Dřívejší poslanec svobodomyšlný MUDr. Emanuel Engel.

Dle výsledků dosavadních zvoleno definitivně v městech a místech průmyslových 9 mladočestých poslanců. Ve smíšeném okrese lanškrounském, kde nedocílil ani Němec, ani Mladochest, ani Staročech absolutní většiny, kde však Mladochest dr. Vašaty o 200 hlasů obdržel víc než staročestý kandidát dr. Marek, bude vypsaná nová volba.
Dobyl tedy Mladochestí vzhledem k výsledku ve skupině lanškrounské ve městech 6 mandátů. Neboť ve sněmu dřívejším měl jen zástupce 4. Mimo to zůstalo 7 voleb, v nichž Mladochestí ucházeli se o mandát, nerozhodnutých, tak že třeba jest voleb nových. Dřívejší mladočestí poslanci uhažili vůbec všechny čtyři mandáty, jež byly v rukou jejich. Výsledek to zajisté potěšitelný.
Celkem bude strana mladočestá zastoupena na příštím sněmu 100 až 111 poslanci.

JUDr. Julius Grégr, majitel a vydavatel. — Josef Anýž, odpovědný redaktor. — Tiskem v tiskárně „Národních Listů.“

Úhrnný výsledek: Zvolen byl kandidát národní strany svobodomyšlné MUDr. **Em. Engel** 479 hlasy; staročestý kandidát Č. Hevera obdržel 212 hlasů. Prázdny 1 hlas, 3 listy jsou prázdny.

Čáslav, Chotěboř, Golčův Jenkovi. Dřívejší poslanec Staročech JUDr. Jakub Škarda.
Úhrnný výsledek: Za poslance naší městské skupiny zvolen kandidát národní strany svobodomyšlné JUDr. **Jan Podlipný**, advokát v Praze 506 hlasy proti 425.

Litomyšl, Polička. Dřívejší poslanec Staročech dr. Jos. Durdík, prof. v Praze.
Litomyšl. Svobodomyšlný kandidát Martin Stěpán, obchodník v litomyšli, obdržel 290, Staročech JUDr. Eugen Eiselt v Praze 206 hlasů.
Polička. Z 509 voličů dostavilo se 465. Dr. Eiselt obdržel 214, Stěpán 189 hlasů.

Čelčický výsledek: Za poslance zvolen kandidát národní strany svobodomyšlné, obchodník **Martin Stěpán** 479 hlasy; staročestý kandidát dr. Eug. Eiselt druhý náměstek pražského starosty, obdržel 420 hlasů.

Lanškroun, Česká Třebová, Ústí n. Orli. Dřívejší poslanec svobodomyšlný, JUDr. Jan Vašaty. Pro tuto městskou skupinu kandidován byl stranou konservativní pražský advokát dr. Marek, ačkoli voliči města Č. Třebové ve veřejné schůzi proti jeho kandidatuře se vyslovili a za jeho přítomnosti schválili resoluci, v níž žádají, aby v zájmu věci národní, jelikož tento městský okres die národnosti jest smíšený — kandidatury se vzdal.
Úhrnný výsledek: Z jmenovaných tří měst dostavilo se 1228 voličů. Pro dra. **Vašatého** hlasovalo 428, pro dra. Marka pouze 229 voličů. Němec Niederle obdržel 568 hlasů, Sychra 1 hlas, 2 listy prohlášeny za neplatné. Jelikož žádný z těchto tří kandidátů neobdržel nadpoloviční většiny hlasů, musí být provedena volba nová.

Mělník, Brandýs n. L., Roudnice, Město. Dřívejší poslanec Staročech Emanuel Tenner, redaktor.

Úhrnný výsledek: Z 1566 odevzdaných listů bylo 8 prázdných, 5 roztržených. Em. Tenner obdržel 787, kandidát národní strany svobodomyšlné **Fr. Winkler** 705 hlasů. Zvolen tedy nadpoloviční většinou 8 hlasů Em. Tenner. Na Mělníce bylo hlasů 241, staročestých 148, ve Mělníce hlasů 149, staročestých 57; v Roudnici hlasů 394, staročestých 329; v Brandýse hlasů 44, staročestých 380. Nevolilo na Mělníce 66, ve Měně 51, v Roudnici 140, v Brandýse 40. Staročestí zvlášť plinocenství, jichž měli většinu o více než 100, mezi nimi i od mužských přespolních.

Králové Dvůr, Hořice, Nové Město n. M., Náchod. Bývalý poslanec Staročech Schindler.
Úhrnný výsledek: Národní strana svobodomyšlná šel v těchto městech akvěle vítězí. Zvolen jest její kandidát MUDr. **Josef Šil** lékař v Kolíně 873 hlasy, Staročestý kandidát K. Čížek, městský tajemník v Karlově obdržel pouze 269 hlasů. Listů odevzdáno 1143.

Králové Hradec, Jaroměř, Josefov. Dřívejší poslanec Staročech prof. dr. Kvíčala.
Úhrnný výsledek: V Hradci Králové dostavilo se 413 voličů, z nichž 246 státně hlasovalo pro zaskouzeného továrníka **Václava Červeného** pouze 157 pro Kvíčalu. Ve staročestí Jaroměř obdržel prof. Kvíčala 561, V. Červený 2 hlasy, v Josefově Kvíčala 118, Červený 18 hl. Zvolen tedy prof. Kvíčala 836 hlasy.

Vysoké Mýto, Hlinsko, Skuč. Dřívejší poslanec svobodomyšlný pan Karel Tůma.
Úhrnný výsledek: Po tuhém boji zvítězil kandidát národní strany svobodomyšlné spovratel **Karel Tůma** 489 hlasy, staročestý J. B. Tuma obdržel 481 hlasů.

Z Královic, 6. července. (Zvl. tel. „Nar. Listů“.) Zvoleným poslancem dr. Janu Kocouřovi a dru. hr. Václ. Kounicovi i státním jejich voličům přivolávají hromové slávy Svobodomyšlní voliči sousedního okresu královicského.

Zdroj: NÁRODNÍ LISTY. Ročník 29, 6. 7. 1889, s. 1.

Příloha 4: Julius a Eduard Grégrové

Zdroj: VOŠAHLÍKOVÁ, P. ŘEPA, M. (eds.). Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století. Praha, 1997, s. 1.